

Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek

a regionális kutatások periodikus kiadványa, az észak-magyarországi regionális fejlesztés szakmai folyóirata

Megjelenik félévenként az Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány, a Miskolci Egyetem Regionális Gazdaságtan Tanszék, az Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft. és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara támogatásával.

VII. évfolyam 1.szám

Felelős kiadó:

Dr. Gál András, kuratórium elnök
Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány, Miskolc

Főszerkesztő:

Dr. G.Fekete Éva

A szerkesztő bizottság tagjai:

Dr. Benedek József
Bihall Tamás
Dr. Kocziszky György
Dr. Vincze Mária

Szerkesztőség:

Észak-magyarországi Regionális
Kutatásokért Alapítvány, Miskolc

3525. Miskolc, Széchenyi u. 107.
Telefon/fax: (46) 509-033
E-mail: postmaster@emorka.t-online.hu
www.uni-miskolc.hu/~euint/
www.emorka.hu

Technikai szerkesztő:

Baksa Sára, Serdült Balázsné

Nyomdai munkák

MAXIMA CS-A
Nyomdaipari és Kereskedelmi
Szolgáltató Kft.

ISSN 1786-1594

Tartalomjegyzék

(Contents)

<i>Lengyel Imre – Fenyővári Zsolt:</i>	3
Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók versenyképességének főbb mutatói	
<i>Lukovics Miklós – Kovács Péter – Rittgasszer Imola:</i>	18
A Dél-alföldi régió és az Észak-magyarországi régió kistérségeinek versenyképessége	
<i>Péter Zsolt:</i>	27
Kereskedelmi szálláshelyek kihasználtságának vizsgálata, különös tekintettel az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régióra	
<i>Bajmócy Zoltán – Szakálné Kanó Izabella:</i>	36
Inovációs képesség elemzése kistérségi szinten. A Dél-alföldi és Észak-Magyarországi régiók összevetése	
<i>Málovics György:</i>	47
Jólétmérés kistérségi szinten. A Dél-alföldi és Észak-magyarországi régiók összevetése	
<i>Siposné Nándori Eszter:</i>	56
Adalékok a gazdaság teljesítménye és a szegénység közötti kapcsolatrendszer feltárásához	
<i>Angol nyelvű összefoglalók / Summaries</i>	71

Előszó

(Preface)

Immár hetedik évfolyamába lépett folyóiratunk első száma a Dél-alföldi és az Észak-magyarországi régió társadalmi-gazdasági helyzetének összehasonlításával foglalkozó tanulmányokkal jelentkezik.

Szándékunk ezen túl a regionális tudományoknak a két régióhoz kötődő szellemi műhelyében (Szegedi Egyetem Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet, valamint a Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézete) folyó kutatómunkában való tallózás.

Az összehasonlításnak a hasonlóságokon (magas munkanélküliségi ráta, alacsony aktivitás, az országos átlagnál alacsonyabb jövedelmi viszonyok, stb.) és különbözőségeken (eltérő gazdasági struktúra, különböző termőföldi adottságok, stb.) túl különös aktualitást ad, hogy mindkét régió részben azonos, részben eltérő módon intenzíven keresi a kiutat.

Ez utóbbiban mindkét szellemi műhely kötelezettségének tekinti, hogy szerepet vállaljon !

Miskolc, 2010. május

Prof. Dr. Lengyel Imre

Prof. Dr. Kocziszky György

Lengyel Imre – Fenyővári Zsolt

Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók versenyképességének főbb mutatói

Az elmúlt évtizedben, főleg a globalizációs folyamatok következtében a gazdaság és társadalom térbeli működése gyökeresen átalakult. Emiatt újra kell értékelnünk a régiók, térségek gazdasági fejlődésével és növekedésével, a gazdaságfejlesztéssel és területi politikával kapcsolatos korábbi álláspontokat. Az Európai Unióban is felgyorsult a globális fejleményekre, egyúttal a pénzügyi válságra adott válaszok kidolgozása. Az Európa 2020 elnevezésű, 2010 júniusában elfogadott stratégiai anyag az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiáját fogalmazza meg. Tanulmányunkban a regionális gazdasági növekedés új magyarázatait és az Európai Unió megújult célkitűzéseit követően áttekintjük az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók, megyéik és kistérségeik versenyképességének fontosabb mutatóit.

Kulcsszavak: versenyképesség, foglalkoztatás.

Versenyképesség, mint foglalkoztatáson alapuló tartós regionális növekedés

A regionális gazdasági növekedést magyarázó közgazdasági irányzatok megújulása a globalizáció felerősödésének egyik következménye (Capello – Nijkamp 2009). A gazdasági növekedéssel kapcsolatos gondolatoknál, irányzatoknál a fő nézetkülönbségek ahhoz kapcsolódnak, hogy minek köszönhető a gazdaság növekedése? Továbbá a spontán piaci automatizmusok (a „láthatatlan kéz”), azaz a vállalkozói és munkavállalói döntések következtében bekövetkezik-e a térben is kiegyensúlyozott, fenntartható növekedés? Ha nem, akkor érdemes-e beavatkozni, ki és mit tegyen?

A régiók gazdasági növekedésének élénkítésére az 1970-es évekig elsősorban a *keynesi gazdaságpolitika* térbeli megfelelőjét alkalmazták, azaz kormányzati beavatkozásokat hajtottak végre (1. táblázat) (Kocziszky 2008, Lengyel 2010). A *keynesi gazdaságfejlesztési politika lényege:* a beruházások, kormányzati kiadások és a nettó export növelése, amelyek multiplikátorhatást váltanak ki, a növekvő foglalkoztatással együtt járó keresletnövekedést. Egy nyitott gazdaságban, egy kevésbé fejlett régióban a *multiplikátor hatásmechanizmusa* (Lengyel–Rechnitzer 2004): a beruházás növekménye hozzáadódik a régió jövedelméhez, és ezt a növekményt részben más javakra és szolgáltatásokra fordítják, aminek következtében e javak és szolgáltatások előállítóinak is nő a jövedelme, amelyek egy részét szintén helyben költik el stb. Tehát egyidejűleg nő a kibocsátás és a foglalkoztatás is.

^ A tanulmány az NKTH Baross Gábor „Innovációs elemzések” program támogatásával készült: BAROSS-DA07-DA-ELEM-07-2008-0001.

1. táblázat. A regionális gazdasági növekedés főbb közgazdaságtani irányzatai

Elméleti szempontok	Keynesi irányzat	Neoklasszikus (exogén) irányzat	Neoklasszikus (endogén) irányzat	Neoklasszikus (heterodox) irányzat	Területi irányzat
Időszak	1960-as 1970-es évek	1960-as 1970-es évek	1980-as 1990-es évek	1980-as 1990-es évek	1990-es 2000-es évek
Gazdasági növekedés értelmezése	Jövedelmek és foglalkoztatás növekedése	Termelékenység és az élet-színvonal javulása	Termelékenység és az élet-színvonal javulása	Verseny-képesség javulása	Verseny-képesség javulása
Növekedési tényezők	Kereslet (fogyasztás, beruházások, közkiadások)	Tényező ellátottság és termelékenység	Termelékenység endogén mechanizmusai (technológiai fejlődés)	Nem hagyományos tényező ellátottság (infrastruktúra, innováció, elérhetőség)	Endogén területi elemek
Elméleti alapok	Exportbázis elmélet, kumulatív okság elmélete	Régiók közötti tényezőáramlás	Makro-ökonómiai endogén növekedés elméletek	Növekedési potenciál elméletek	Kistérségi endogén növekedési elméletek

Forrás: Capello 2007, 757.

A háttérben lezajlott jelentős társadalmi-gazdasági változások miatt az 1970-es évek elejére a keynesi gazdaságpolitika hátrányai egyre inkább nyilvánvalóvá váltak, a korábban sikeres eszközök már nem működtek, egyidejűleg nőtt az infláció és stagnált a gazdaság. Pl. a Bretton Woods-i rendszer 1971-es felbomlása, az 1973-as nyersanyag árrobbanás is részben a megváltozott feltételekre vezethetők vissza. Az 1970-es évektől dominánssá váltak a gazdaságpolitikában a *neoklasszikus irányzatok*, amelyek a tényezőellátottság (pl. oktatás, közlekedés) javulásától, avagy a technológiai fejlődés elősegítésétől várták el a gazdasági növekedést.

A *neoklasszikus (exogén) növekedési modellek* „ideális” alapsémája három tényezőre vezet vissza a gazdasági növekedést: a tőkeállomány növekedésére, a munkaerőforrás bővülésére és a technikai fejlődésre. Kiinduló feltevések (Armstrong–Taylor 2000; Pike–Rodrigues–Pose–Tomaney 2006): a termelékenység régiók közötti különbségei az eltérő tényezőellátottságtól függenek, főleg a tőke és munka arányának, valamint a technológiák színvonalának regionális eltéréseitől. Alapesetben általában feltételezzük, hogy az önszabályozó piaci mechanizmusok hatékonyan működnek, a tényezők (tőke, munkaerő) és a technológia szabadon áramolhatnak a régiók között. Előbbiekből adódik: az önszabályozó piaci mechanizmusok következtében ingadozva bár, de a régiók közötti különbségek mérséklődnek, mert a kevésbé fejlettekbe áramlik a tőke az alacsonyabb munkabér miatt, és így ott felgyorsul a gazdasági növekedés. Ezzel ellentétes folyamat figyelhető meg a munkaerőpiacon, a kevésbé fejlett régiókból a fejlettekbe költözik a munkaerő a magasabb bérek reményében, ez a migráció pedig az ottani béreket csökkenti. Tehát mindegyik régió gazdasági növekedése előbb-utóbb hasonlóvá válik, a „regionális láthatatlan kéz” mindegyik fejlődését elősegíti.

Az 1980-as évektől megerősödő *neoklasszikus (endogén) növekedési elmélet* a technológiai fejlődést és a humán tőke minőségét tartja elsődlegesnek, amely egy bizonyos kritikus szintet elérve növekedést tud generálni. Az endogén növekedési modellek „ideális” alapsémája négy

tényezőre vezeti vissza a gazdasági növekedést: a tőkeintenzitásra (tőke/munka arányára), a technológia fejlettségére, a régióban kifejlesztett technológiákra, innovációkra és humán tőke színvonalára. A technológiát és a tudást endogénként kezelik, fejlődésük az adott régió belső tulajdonságaitól, a régióban meghozott racionális döntések eredményétől függ.

A globalizáció felerősödésével megváltoztak a társadalmi-gazdasági háttérfeltételek, először különböző heterodox irányzatok kaptak erőre, majd napjainkra azok a *területi irányzatok*, amelyek a globális versenyben való növekedést a *térség versenyképességének javulásától* várják el. Ez azt is jelenti, amíg korábban a makroökonómiai növekedési gondolatok „lenyomataként” értelmeztük a regionális növekedést, addig napjainkban már olyan területi irányzatok léptek fel, amelyek önálló gondolatrendszert alkotnak, pl. új gazdaságföldrajz, evolúciós regionális gazdaságtan.

A területi irányzatok lényege (Capello 2007):

- *Kompetitív folyamatot* feltételeznek, amely a helyi erőforrások minőségén alapul, a termék és folyamat innováción, a helyi tudásbázison.

- *Társadalmi-kapcsolati folyamatok* determinálják, az együttműködési készség, a helyi tudásteremtéshez szükséges bizalom, az interaktív tanulás (tapasztalatok megosztása), a helyi szereplők konszenzuson alapuló döntési folyamata.

- *Területi és térbeli folyamat*, amely nemcsak a földrajzi helytől függ, hanem a térben távoli partnerek közötti hatékony kapcsolatokról is.

- *Interaktív folyamat*, a helyi gazdaság egyaránt szorosan kötődik a régióhoz, a nemzetgazdasághoz és a globális gazdasághoz, a különböző szereplők közötti kapcsolatok oda-vissza működnek.

- *Endogén folyamat*, a helyi versenyelőnyökön, termelési rendszereken alapul és a helyi szereplők kölcsönösen előnyös együttműködésén.

Fontos felismerés, hogy a regionális gazdasági növekedés értelmezésében a jövedelmek és a foglalkoztatás helyett előbb a termelékenység és életszínvonal, majd az utóbbi időben a területi egységek közötti versenyből kiindulva egyértelműen a *versenyképesség* vált kulcsfogalommal (lásd 1. táblázat). *Egy térség versenyképessége alatt értve a magas foglalkoztatási szint mellett gazdasági növekedést.* A térségi gazdaságfejlesztés lényegében a térség versenyképességének javítására irányuló programokat jelenti, kiemelten munkahelyek teremtését az üzleti szektorban. Ebből az is következik, habár bizonyos esetekben szükség van a központi kormányzati (keynesi jellegű) beavatkozásokra, de ezen túlmenően mindegyik térségben egyedi, az endogén sajátosságokra épülő, *alulról szerveződő, többszektörű integrált gazdaságfejlesztési stratégiákat kell kidolgozni.* Ennek a felismerésnek is köszönhető, hogy a regionális és lokális gazdaságfejlesztésre napjainkban kiemelt figyelem irányul, ami magával hozta elméleti alapjainak és eszköztárának megújulását (Lengyel 2010).

Újrafogalmazódó célok az Európai Unióban

A területfejlesztés hagyományos célja a térségek közötti indokolatlan területi egyenlőtlenségek mérséklése. Az EU kohéziós politikájának kereteit az EU-ról szóló szerződésnek (2008/C 115/01) a *Gazdasági, társadalmi és területi kohézióval* foglalkozó 174. cikke (az EKSz. korábbi 158. cikke) írja elő: „Átfogó harmonikus fejlődésének előmozdítása érdekében az Unió úgy alakítja és folytatja tevékenységét, hogy az a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősítését eredményezze. Az Unió különösen a *különböző régiók fejlettségi szintje közötti egyenlőtlenségek és a legkedvezőtlenebb helyzetű régiók lemaradásának csökkentésére* törekszik.”

A területi egyenlőtlenségek mérséklésére szolgáló, a 2007-2013 közötti időszakra érvényes kohéziós politika a *gazdasági növekedés és a foglalkoztatás* támogatását emeli ki, amint az Európai Bizottság közösségi stratégiai iránymutatásokról szóló közleményében is szerepel (EC

2005): „Európának meg kell újítania versenyképessége alapját, fokoznia kell növekedési képességét és termelékenységét, valamint oly módon kell megerősítenie a társadalmi kohéziót, hogy a fő hangsúlyt a tudásra, az innovációra és a humán erőforrás jobbá tételére helyezi.” A gazdasági növekedés és a foglalkoztatás növelése egymásnak ellent is mondhat, hiszen egy vállalat pl. technológia váltásánál úgy is javíthat jövedelmezőségén, hogy közben elbocsátja alkalmazottainak egy részét. Ezen két cél együttes kezelése lényegében a régió versenyképességének javítását jelenti, a gazdasági célok mellett a társadalmi kohéziót erősítő foglalkoztatást is előtérbe állítva.

Az Európai Tanács 2010. júniusában elfogadott, az Európa 2020 „*Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*” című stratégiai anyagában a gazdasági növekedést elősegítő három kulcsterületen jelöl ki uniós, illetve nemzeti szinten elvégzendő konkrét feladatokat (EC 2010). A felvázolt jövőkép három, egymást kölcsönösen erősítő prioritása:

-*Intelligens növekedés*: a tudáson és innováción alapuló, az oktatást és a digitális társadalmat középpontba helyező gazdaság kialakítása.

-*Fenntartható növekedés*: erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaság létrehozása.

-*Inkluzív növekedés*: a foglalkoztatás magas szintjét biztosító, szociális és területi kohéziót eredményező, a munkaerő-piaci részvételt fokozó, a készségek elsajátítását ösztönző és a szegénység elleni küzdelmet elősegítő gazdaság ösztönzése.

A fenti három prioritás megfelel a területfejlesztés három hagyományos céljának, amit az ESDP is megfogalmazott (Lukovics 2008): hatékonyság, másképpen versenyképesség (intelligens növekedés), méltányosság (inkluzív növekedés) és fenntarthatóság (fenntartható növekedés). Ezen prioritások elérését *hét kiemelt kezdeményezéssel* kívánja az EU elősegíteni: innovatív Unió, mozgásban az ifjúság, európai digitális menetrend, iparpolitika a globalizáció korában, új készségek és munkahelyek menetrendje, szegénység elleni európai platform.

Habár ezen kiemelt kezdeményezések mindhárom prioritással kapcsolatba hozhatók, de az *intelligens növekedést* főleg három program segíti elő: az „innovatív Unió” kezdeményezés, a „mozgásban az ifjúság” és az „európai digitális menetrend”. A *fenntartható növekedéshez* az „erőforrás-hatékony Európa” és „iparpolitika a globalizáció korában” kezdeményezés kapcsolható, míg az *inkluzív növekedéshez* az „új készségek és munkahelyek menetrendje” és a „szegénység elleni európai platform” programok.

A dokumentum kiemeli, hogy „Az Európa 2020 stratégia központi eleme a gazdasági, társadalmi és területi kohézió biztosítása annak érdekében, hogy minden energiát és képességet a stratégia prioritásainak szolgálatába állíthassunk” (EC 2010, 24. o.). A területi különbségek mérséklésére irányuló regionális kohézióval a fenti célok közül az *inkluzív növekedés* áll szoros kapcsolatban, amely lényegében a versenyképesség társadalmi oldalát emeli ki. Az inkluzív növekedés azt jelenti, hogy „magas foglalkoztatottság, a készségek fejlesztésébe való beruházás, a szegénység leküzdése és a munkaerőpiac modernizálása, valamint képzési és szociális védelmi rendszerek révén az emberek váljanak képessé az előttük álló változások felmérésére, a változások kezelésére és összetartóbb társadalom kialakítására. Rendkívül fontos szempont az is, hogy a gazdasági növekedés előnyei az Unió teljes területére eljussanak – beleértve a legkülsőbb régiókat is –, tehát *erősítsék a területi kohéziót*” (EC 2010, 20. o.). A régiók társadalmához igazított fenntartható gazdasági fejlődést kell előtérbe állítani, főleg a munkahelyek létrehozását: a „20–64 évesek legalább 75 %-ának munkahellyel kell rendelkeznie” (EC 2010, 5. o.).

A fentiek alapján az EU újonnan formálódó céljai szerint a tudásalapú gazdaság kiépítése, az innovációs képesség megerősítése a legfontosabb. De nem mindenáron kell erőltetni a gazdasági növekedést, hanem csak olyan ütemben, hogy a helyi társadalom egyetlen rétege se

záródjon ki tartósan a munkaerőpiacról, azaz a foglalkoztatás széles körű legyen, amint arra törekvések vannak néhány kevésbé fejlett országban (G. Fekete 2008). Ennek olyan üzenete is van, hogy elsősorban a helyi cégek támogatására kell törekedni, a KKV-k hálózatainak és klasztereinek kialakítására. A külföldi érdekeltségű beruházások közül pedig a társadalom befogadóképességéhez illeszkedőket kell ösztönözni, az elmaradott térségekben főleg a foglalkoztatást javító munkai ingyenes tevékenységeket (és nem a tőke ingyeneseket) kell támogatni.

Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók versenyképessége

Az EU fenti célkitűzéseinek rövid áttekintéséből kiderült, hogy a következő években a gazdasági növekedés egyoldalú preferálása helyett a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére is ható foglalkoztatást kiemelten kezelik, azaz a regionális versenyképesség javítását ösztönzik. A regionális versenyképesség legfontosabb mutatói (Lengyel 2000): *gazdasági kibocsátás* (GDP/fő), *munkatermelékenység*, *foglalkoztatási ráta* és utóbbihoz kapcsolódva a *munkanélküliségi ráta*. A következőkben áttekintjük ezen mutatók alapján a hazai régiók (NUTS2), megyék (NUTS3) és statisztikai kistérségek (LAU1) versenyképességét, összevetve az Észak-Magyarországi és Dél-alföldi régiókat, megyéiket is kistérségeiket. Nyilván ezek csak alapmutatók, a versenyképesség részletesebb elemzése általában többváltozós statisztikai módszerekkel, összetett adatbázisok alapján történik (Lukovics 2006, 2008).

A hazai régiók *gazdasági kibocsátása* (GDP/fő, PPS), *munkatermelékenysége* és *foglalkoztatási rátája* vegyes képet mutat (2. táblázat). A hét régióból egy, a Közép-magyarországi régió meghaladja az EU-átlagot, itt a termelékenység és a foglalkoztatás is kiemelkedő hazai viszonylatban. Másik két régió, a Közép-dunántúli és a Nyugat-dunántúli az EU-átlagtól ugyan jelentősen elmarad, de a többi régiónál jóval kedvezőbb helyzetben van. A maradék négy régióban a gazdasági kibocsátás az EU-átlag 39-42%-a, ráadásul egyre csökkenő, illetve a munkatermelékenység a hazai átlag 71-75 %-a, a foglalkoztatási ráta is csak 43-47%-os, szintén csökken.

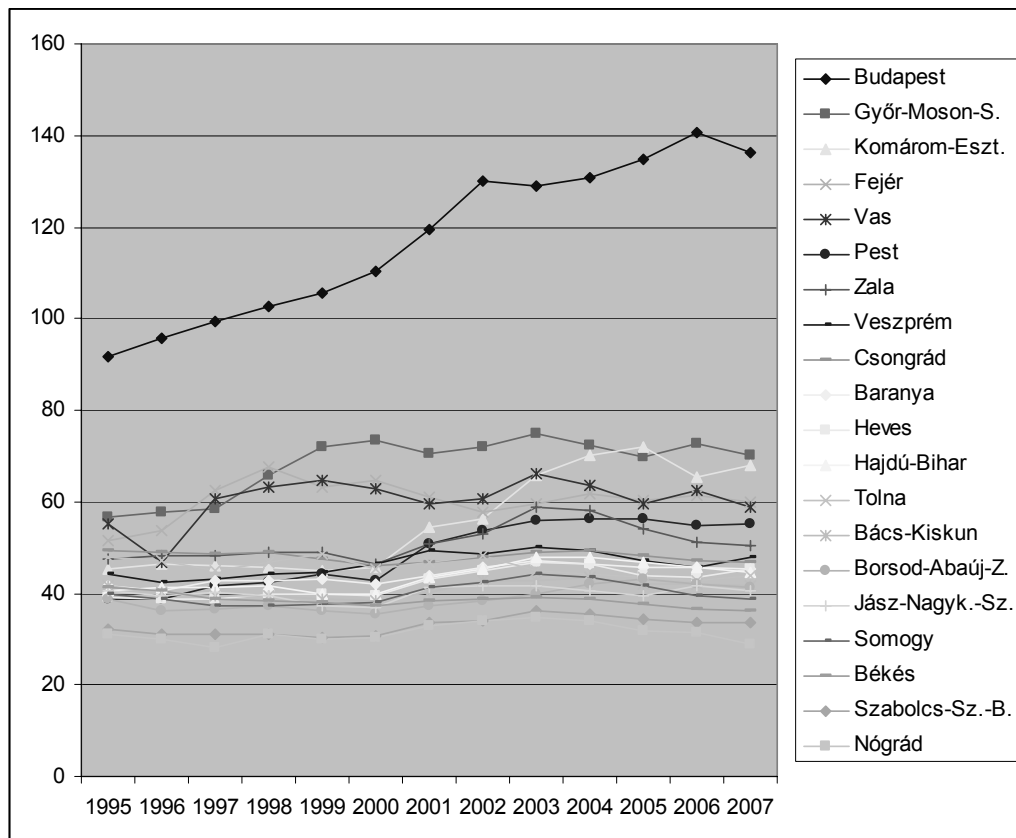
2. táblázat. A magyar régiók versenyképességi alapmutatói

	GDP/fő % (PPS) EU27=100		Munkatermelékenység (egy foglalkoztatottra jutó GDP az országos átlag százalékában)		Foglalkoztatási arány (15–74 évesek), %	
	2004	2008	2004	2008	2004	2008
Közép-Magyarország	101,0	104,1	142	150	56,3	54,8
Közép-Dunántúl	60,9	55,6	89	82	53,7	51,1
Nyugat-Dunántúl	66,8	61,1	95	88	54,5	52,8
Dél-Dunántúl	45,8	42,8	77	75	46,4	46,1
Észak-Magyarország	42,6	38,8	76	72	44,6	43,0
Észak-Alföld	42,1	39,3	74	71	45,0	43,1
Dél-Alföld	44,9	42,4	74	71	47,3	46,9
Magyarország	63,4	64,4	100	100	50,5	49,2

Forrás: KSH STADAT alapján a szerző számítása.

Mindkét vizsgált régióban, az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régióban az EU-átlaghoz mért egy lakosra jutó kibocsátás 2004-2008 között jelentősen csökkent, 42.6%-ról 38.8%-ra, illetve 44.9%-ról 42.4%-ra, miközben országosan 1%-os volt a növekedés. Mindkét régióban romlott a foglalkoztatás helyzet is, 2008-ban az Észak-magyarországi régióban a legrosszabb, jelentősen elmaradva az országos átlagtól.

A megyék egy lakosra jutó kibocsátásának alakulását (GDP/fő) az EU-27%-ában (PPS) tekintve megállapítható, hogy 18 megyében már 2003-tól lelassult a gazdasági növekedés, amely egyre inkább elmaradt az EU-átlagtól (1. ábra). A főváros gazdasági növekedése nagyon lendületes, sőt a legmagasabbak között van Európában, a másik kivétel 2001 után Komárom-Esztergom megye. A 19 megye (a fővárost nem nézve) között 1995-96-ban még nem voltak nagy különbségek, de ezt követően előbb három (Győr-Moson-Sopron, Fejér és Vas), majd később újabb három megye (Komárom-Esztergom, Pest és Zala) növekedése felgyorsult, főleg a külföldi befektetéseknek köszönhetően. A többi 13 megyében az EU-átlag körüli, attól adott esetben kissé elmaradó volt a gazdasági növekedés. 2008-ban viszonylag egyenletesen, 30-70%-os sávban szóródnak a megyék. Az is látható, hogy a régiók gazdasága összetett, egy-egy fejlett megye mellett a régióban előfordulnak kevésbé versenyképesek is (pl. a Közép-dunántúli régióban Veszprém megye).

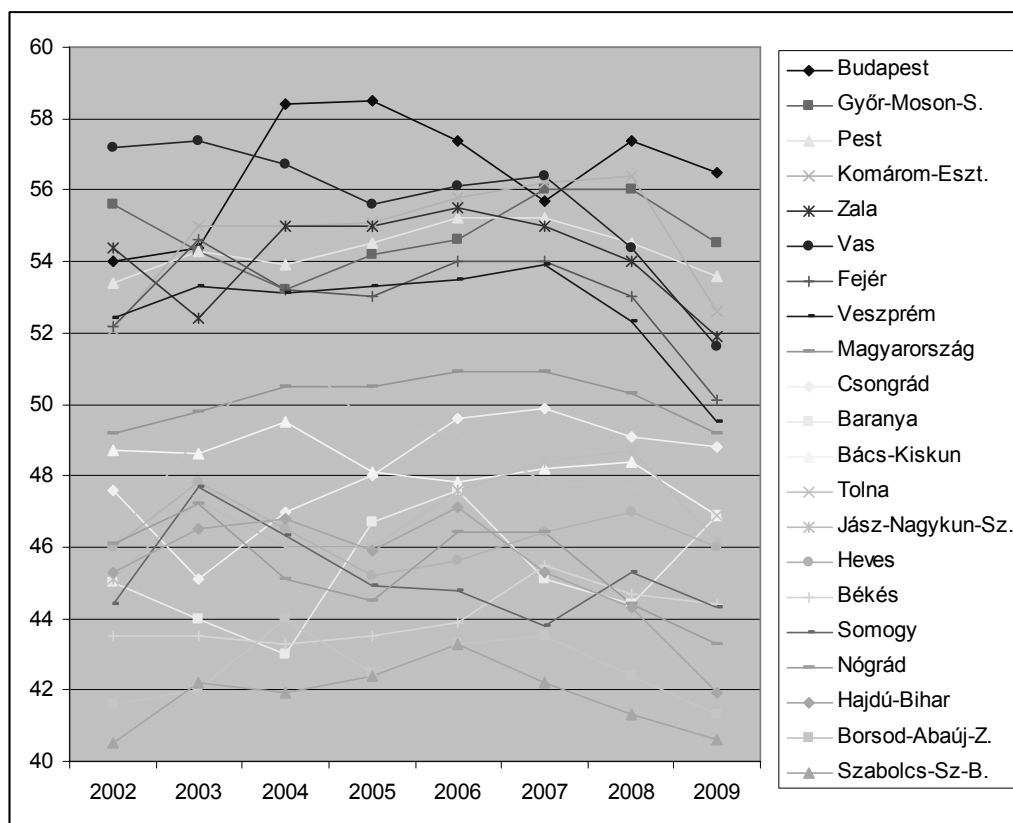

1. ábra: A megyék egy lakosra jutó kibocsátása (GDP) az EU-27%-ában (PPS)

Forrás: Magyarország nemzeti számlái 1995-2007, KSH

A megyékben a foglalkoztatási ráta elég nagy ingadozásokat mutat (2. ábra). A 19 megyéből 7 megyében (és a fővárosban) a 2002-es évet követően mindig meghaladta a foglalkoztatási ráta az országos átlagot. Ebben az időszakban egyetlen megye sem tudott „csoportot” váltani, azaz nem volt képes az országos átlaghoz mért helyzetén változtatni. A kevésbé fejlett megyékben már 2006-tól, míg a fejlettebbekben 2007-től esett vissza a foglalkoztatás, azaz jóval a 2008-as őszi pénzügyi válság előtt. 2009-ben hat megyében a

foglalkoztatás már nem éri el a 45 %-ot, ami nagyon alacsony érték, további hat megyében pedig 45-50% között mozog.

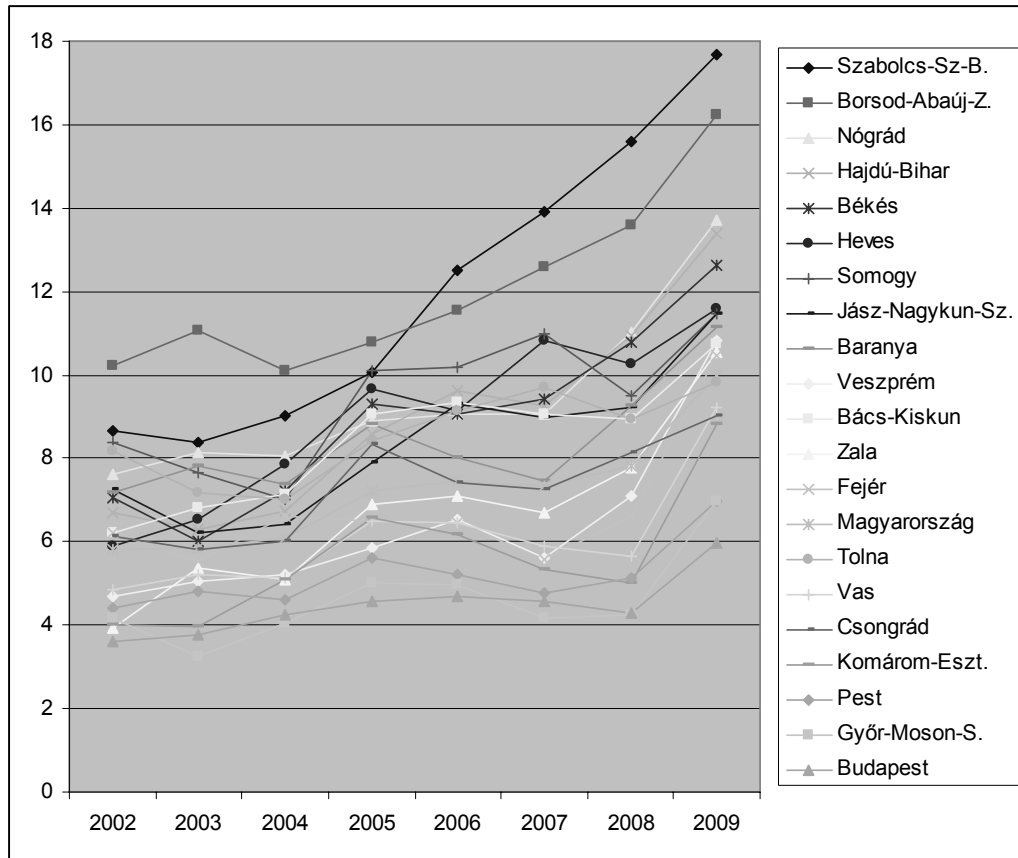
2. ábra: A foglalkoztatási ráta (%) a 15-74 évesek körében

Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A munkanélküliségi ráta alakulásában, a foglalkoztatási rátával összhangban 2005-től figyelhetünk meg radikális változást (3. ábra). Korábban csak a két legelmaradottabb megyében, Szabolcs-Szatmár-Beregen és Borsod-Abaúj-Zemplénben nőtt ugrásszerűen a munkanélküliek száma. A többi elmaradott megyében is megugrott 2005-től, de ezt követően stabilizálódott a helyzetük, majd eltérő időpontokban, de ismét növekedett a munkanélküliek aránya. A fejlettebb megyékben pedig 2008-tól figyelhető meg a helyzet fokozatos romlása. Tehát a megyékben eltérő időbeli folyamatok érhetők tetten, az EU-s csatlakozást követően gyorsan megnőtt a kevésbé fejlett megyék munkanélküliségi rátája, míg a fejlett térségekben ezt inkább a 2008-as válság váltotta ki.

Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók megyéinek versenyképességi alapmutatóit áttekintve: az egy lakosra jutó GDP értékénél, a foglalkoztatási és munkanélküliségi rátánál a legkedvezőtlenebb 6 megye között van Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Békés megye. Sőt, a munkanélküliségi ráta esetében mindhárom észak-magyarországi megye az utolsó hat között található. Megfigyelhető, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a munkanélküliség 2004-től folyamatosan nőtt, Nógrádban csak 2007-től. A Dél-alföldi régió megyéi közül Békés megye

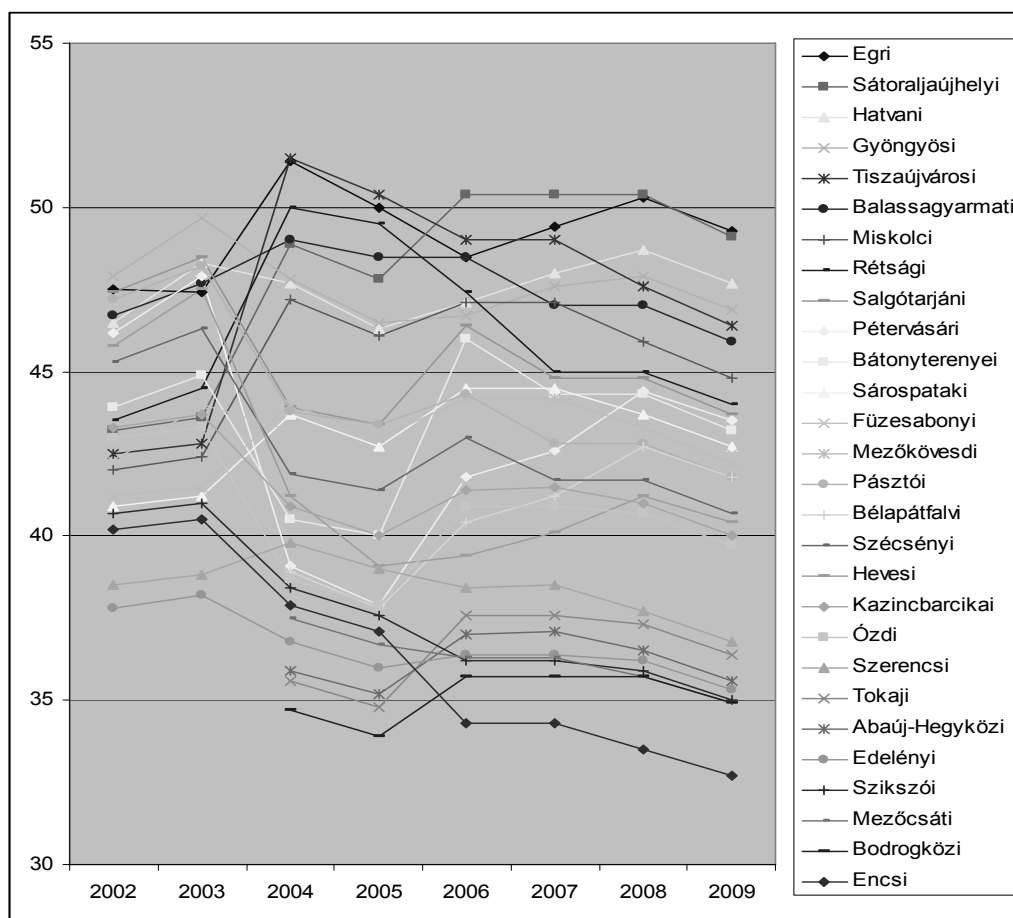
helyzete szintén nagyon kedvezőtlen, a munkaügyi adatokat tekintve a régió másik két megyéje inkább a középmezőnyhöz tartozik.

3. ábra: A munkanélküliségi ráta (%) a 15-74 évesek körében
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

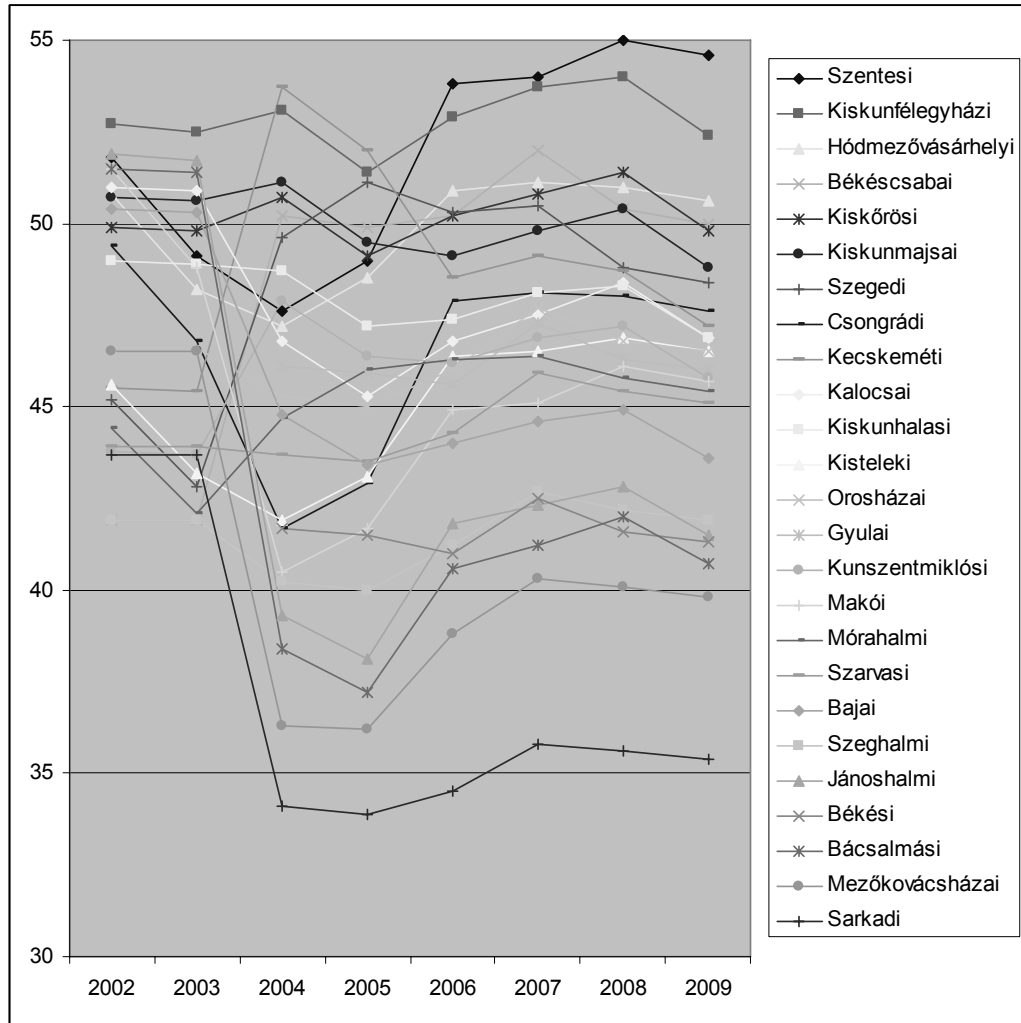
Foglalkoztatási helyzet a kistérségekben

A régiókon és megyéken belül területileg eltérő a foglalkoztatás alakulása, amit a *statisztikai kistérségek* adataival is mérhetünk. Az Észak-magyarországi régió kistérségeiben 2009-ben 33-49% között ingadozott a *foglalkoztatottsági ráta*, 2006-tól egyre nagyobb eltéréseket mutatva (4. ábra). A kistérségek jelentős részében már 2004-től csökkent a foglalkoztatás, jellemzően a korábban is kedvezőtlen helyzetű térségekben esett vissza. Megfigyelhető, hogy a jelenleg 40-45%-os értékkel bíró kistérségek többségében 2004-2005-ben jelentős visszaesés történt, amelyet 2006-ban egy 2008-ig tartó fellendülés követett. A régióon belül a foglalkoztatás a fő közlekedési folyosók mellett térségekben kedvezőbb, főleg az M3-as autópálya közelében. Megjegyezzük, hogy az Állami Foglalkoztatási Hivatalnak a foglalkoztatási adatok becsléssel történő kistérségi megállapításából is adódhatnak torzulások.

4. ábra: Foglalkoztatottsági ráta alakulása az Észak-magyarországi régió kistérségeiben (%)
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A Dél-alföldi régió kistérségeiben a foglalkoztatási ráta változatos módon alakult (5. ábra). A mutató kistérségek közötti eltérése igen nagy, amíg 2003-ban 43-53% között szóródott, addig 2009-ben már 35-55% között. Azaz megnöttek a régió belüli területi különbségek, főleg 2004-ben, amikor a kistérségek kb. harmadában jelentősen csökkent a foglalkoztatási ráta, miközben a másik kétharmadban nagyjából stagnált. Az alacsony foglalkoztatású kistérségek a régió rossz közlekedési helyzetű, határmenti, általában alacsony népességű térségei.

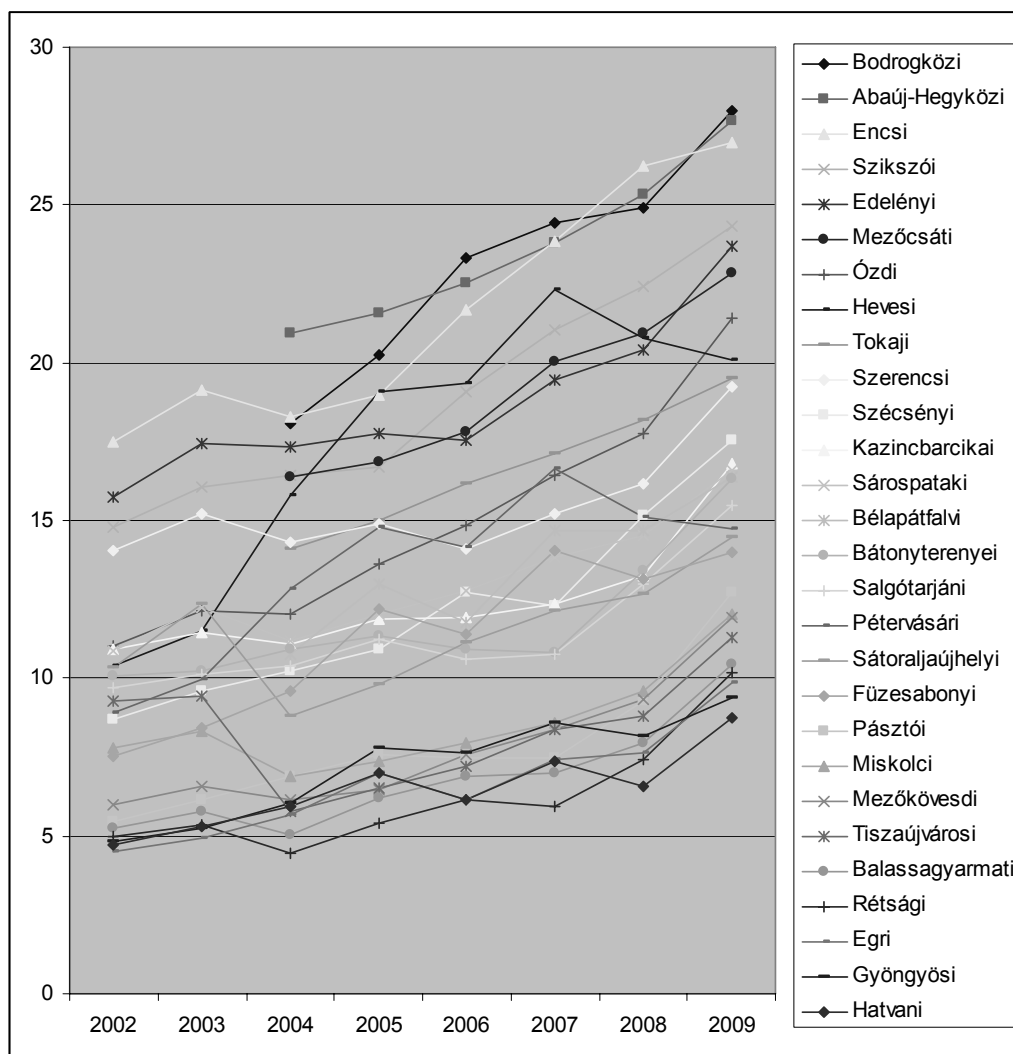
5. ábra: Foglalkoztatottsági ráta alakulása a Dél-alföldi régió kistérségeiben (%)

Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A munkanélküliségi ráta alakulása az Észak-magyarországi régió kistérségeiben igen kedvezőtlen képet mutat (6. ábra). A régió belül 8-28% között szóródnak a kistérségek, három csoportot alkotva: 9-13% közötti, 14-20% közötti és 20% feletti kistérségek. Megfigyelhető, hogy az egyes csoportok között alig történt változás, kisebb ingadozásoktól eltekintve szinte mindenütt hasonlóan nőtt munkanélküliség. A korábban is kedvezőtlen helyzetben lévő kistérségekben növekedett leginkább az állástalanok száma, így az Encsi, Bodrogházi, Abaúj-Hegyközi, stb. kistérségekben.

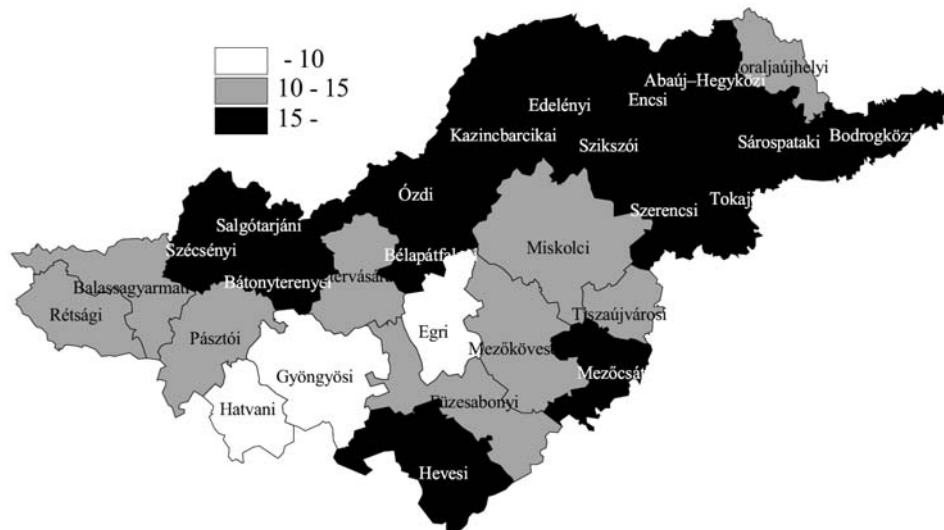
A régió belül jól elkülönülnek a magas munkanélküliségű térségek, összefüggő sávot alkotva az országos határ mentén (7. ábra). Amíg más régiókban megfigyelhető, hogy városokban alacsonyabb a munkanélküliség, addig az Észak-magyarországi régió városaiiban több esetben jóval meghaladja az országos átlagot. Tehát a munkaerőpiaci, ingázási

központokként, ipari telephelyként szóba jöhető nagyobb városok sem képesek elég munkahelyet létrehozni.

6. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása az Észak-magyarországi régió kistérségeiben (%)
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

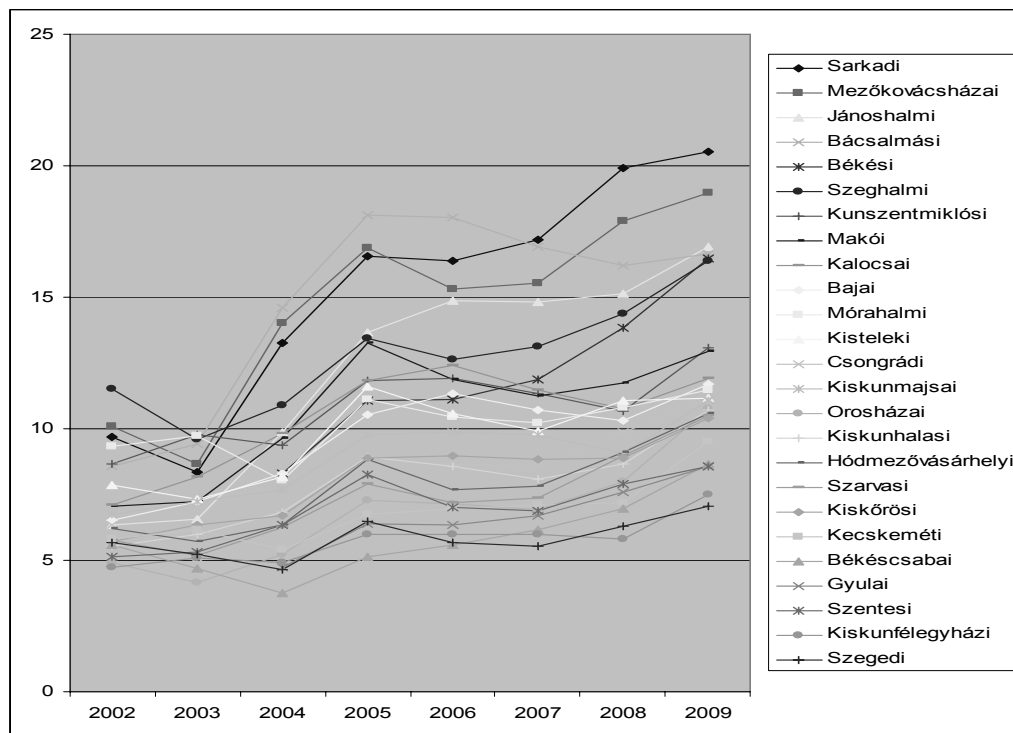
A munkanélküliségi ráta a Dél-alföldi régió kistérségeinek többségében 2004-ig csökkent, majd 2005-ös átmeneti növekedést követően stagnált, avagy kissé újra csökkent, 2008-tól viszont mindenütt emelkedett (8. ábra). 2003-ban még csak 5-10% között szóródtak a kistérségek, viszont 2009-ben már 7-21% között, azaz jelentősen megnyílt az „olló”, nőttek a területi különbségek. Három csoport rajzolódik ki, a 7-9%-os munkanélküliségi rátával bíró nagyvárosok, a 11-13%-os rátájú kisvárosok és a 17-21%-os rurális térségek.

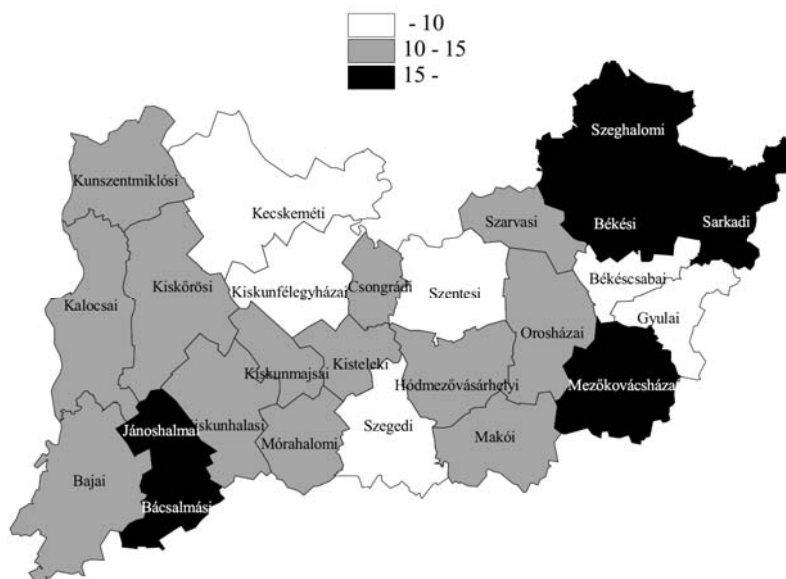
7. ábra: Munkanélküliségi ráta az Észak-magyarországi régió kistérségeiben (%), 2009
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

A Dél-alföldi régióban érzékelhető az M5-ös autópálya hatása, amely nagyobb városi kistérségeken halad keresztül (9. ábra). Az országhatár itt is megmutatkozik, több kedvezőtlenebb helyzetű térség ott található, de nem olyan markáns erősséggel, mint az Észak-magyarországi régióban. Az Észak-békési térségben figyelhető meg több, szomszédos, nehéz helyzetű kistérség, amelyek a régióhatáron is átnyúlva egy belső perifériát alkotnak. Ezen térségek elérhetősége, közlekedési helyzete is problémás, illetve hiányoznak a megfelelő nagyságú lakónépességgel rendelkező, vonzásközpontként funkcionáló városok.

A fenti adatok alapján a versenyképesség alapmutatóiban a hazai régiók, megyék és kistérségek elmaradnak az EU-átlagtól, a közép-magyarországi régió kivételével sehol sincs jele a felzárkózásnak. Mind az egy lakosra jutó GDP, mind a foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták kedvezőtlenek, nemcsak az aktuális értékek, hanem az elmúlt évek trendjei szerint is. Magyarországon a vizsgált területi szintek mindegyikén nőttek a területi különbségek, a kistérségek jelentős része, főleg a kisebb lakosságszámúak, tartósan leszakadtak. Mind a két vizsgált régióban alacsony a foglalkoztatás, magas és növekvő a munkanélküliség, amelynek térbelisége jól kirajzolódik.

8. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása a Dél-alföldi régió kistérségeiben (%)
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

9. ábra: Munkanélküliségi ráta a Dél-alföldi régió kistérségeiben (%), 2009
 Forrás: Állami Foglalkoztatási Hivatal (<http://kisterseg.afsz.hu/index.php>)

Összegzés

A tanulmányban áttekintettük a regionális gazdasági növekedés meghatározó irányzatait. A szakirodalmi áttekintésből adódó fontos felismerés, hogy napjainkban a térségek versenyképességének javítására irányuló, bottom-up szerveződő stratégiákra van szükség, amelynek központi eleme a foglalkoztatási helyzet javítása.

A regionális versenyképesség, egyúttal a jólét legfontosabb mutatói a gazdasági fejlettség és növekedés, a foglalkoztatás és ehhez kapcsolódva a munkanélküliség. Az EU-ban az Európa 2020 stratégia a növekedést és foglalkoztatást emeli ki, felhívva a figyelmet az intelligens (innovatív) és ezzel párhuzamosan az inkluzív növekedés fontosságára. Azaz lényegében a tudásalapú térségi gazdaságfejlesztést helyezik előtérbe, de egyúttal a széles társadalmi rétegeket átfogó, a munkahelyteremtés speciális térségi sajátosságaira tekintettel bíró ösztönzését.

A versenyképességi alapadatok és trendek áttekintése alapján megállapítható, hogy Magyarországon a térségek versenyképessége az elmúlt időszakban meggyengült mindegyik vizsgált mutató szerint és mindegyik területi szinten, kivéve Közép-Magyarországot. Már 2004-től megnöttek a területi egyenlőtlenségek, amelynek okai összetettek, további alapos vizsgálatokra lenne szükség a hatótényezők megismeréséhez.

Mind az Észak-magyarországi, mind a Dél-alföldi régió versenyképessége gyenge, a gazdasági kibocsátás és a foglalkoztatás szintje alacsonyabb. A régiókon belül kirajzolódik mind a relatíve kedvező, mind a relatíve kedvezőtlen térségek. Az Észak-magyarországi régióban összefüggő tömbben helyezkednek el a kedvezőtlen mutatókkal bíró térségek, még a városok többségében is magas a munkanélküliség. A Dél-alföldi régióban a városok valamivel kedvezőbb helyzetben vannak, de a régió keleti, határ menti térségeiben magas és növekvő a munkanélküliség.

Az elmúlt években a területfejlesztésre jelentős összegek fordítottak, részben hazai forrásokból, részben az EU előcsatlakozási, majd a 2004-2006 közötti, illetve a 2007-től működő fejlesztési pénzalapjaiból. Nyilván a területfejlesztési programok hatásai évekkel később jelentkeznek, ennek ellenére az adatok alapján nem állítható, hogy a területi kohéziót érdemben javították volna ezek a támogatások, mert a versenyképességi alapmutatókban már 2004-től megfigyelhető a területi különbségek növekedése.

Irodalom

- Armstrong, H. – Taylor, J. (2000) *Regional Economics and Policy*. (3rd ed) Blackwell, Malden (MA).
- Capello, R. (2007) A forecasting territorial model of regional growth: the MASST model. *The Annals of Regional Science*, 4. 753-787. o.
- Capello, R.–Nijkamp, P. (2009) Introduction: regional growth and development theories in the twenty-first century – recent theoretical advances and future challenges. In Capello, R.–Nijkamp, P. (eds) *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar, Cheltenham, 1-16.
- EC (2005) *Kohéziós politika a növekedés és a foglalkoztatás támogatására: közösségi stratégiai iránymutatások a 2007-2013 közötti időszakra*. COM(2005) 0299, Brüsszel.

- EC (2010) *Európa 2020 Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*. COM(2010) 2020, Brüsszel.
- G Fekete É. (2008) A versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In Lengyel I.–Lukovics M (szerk.) *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. Szeged, JATEPress, 130-152.
- Kocziszky Gy. (2008) *Területfejlesztés módszertana*. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Lengyel I. (2000) A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12., 962-987.
- Lengyel I. (2010) *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lengyel I.–Rechnitzer J. (2004) *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- Lukovics M. (2006) A magyar megyék és a főváros versenyképességének empirikus vizsgálata. *Területi Statisztika*, 2., 148-166.
- Lukovics M. (2008) *Térségek versenyképességének mérése*. JATEPress, Szeged.
- Pike, A.–Rodríguez-Pose, A.–Tomaney, J. (2006) *Local and Regional Development*. Routledge, Abingdon.

Lukovics Miklós – Kovács Péter – Rittgasser Imola

A Dél-Alföldi régió és az Észak-Magyarországi régió kistérségeinek versenyképessége

Jelen tanulmányban a térségi versenyképesség többváltozós adatelemzési módszerekkel történő mérésére vállalkozunk a két régió kistérségeinek versenyképességére fókuszálva. A mérési módszer letisztult fogalmakon és zárt logikai rendszeren alapul: a versenyképesség egységes definíciójára épít, az indikátorszelekciót egy széles körben elfogadott demonstrációs modell koordinálja. A módszer újdonsága az indikátorszelekció és a változósúlyozás matematikai-statisztikai alapokra történő helyezése, ezáltal az elemzői szubjektivitás minimalizálása.

A vizsgálat során 78 szelektált és súlyozott indikátor segítségével versenyképességi típusokba soroljuk a két régió kistérségeit, melynek során meghatározzuk ezen területi egységek relatív versenyképességi pozícióját a 174 magyar kistérség viszonylatában. Az elemzés során klaszteranalízist, többdimenziós skálázást és főkomponens analízist használunk.

Kulcsszavak: versenyképesség, klaszterelemzés.

Bevezetés

A versenyképesség fogalma egyre mélyebben beépült az EU regionális politikájának fogalomtárába. Egyre inkább elfogadottá válik ugyanis, hogy nem csak a vállalatok, hanem *a területi egységek is versenyeznek* egymással (Lengyel 2010). A versenyképességnek közismert, különféle megközelítései közül tanulmányunkban a legszélesebb konszenzuson alapuló, a területi verseny definíciójából kiinduló *egységes versenyképességi definícióra támaszkodunk*: „*a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve*” (EC 1999, 75. o, Lengyel 2000, 974. o.).

Módszertan, adatbázis

Elemzésünk alapját az Európai Unió hatodik periodikus jelentésében publikált egységes (standard) versenyképességi definíció alkotja. Az alkalmazott módszer zárt logikai rendszerét biztosítja az, hogy az indikátorok kiválasztását az egységes versenyképességi definíciót kibontó modell, a piramis-modell koordinálja (Lengyel 2000). Az elemzés alapjául szolgáló piramis-modell alapkategóriái az Európai Unió standard versenyképességi definíciójából következő mérhető közgazdasági kategóriák.

Lényeges, hogy a végső adatbázis – mely a többváltozós adatelemzési módszerek alapjául szolgál – egy *több lépcsős folyamat eredményeképpen alakul ki* (Lukovics 2008). Első lépésben azon *alapadatok* kerülnek meghatározásra, amelyek a kistérségi szintű versenyképességi vizsgálat esetén egyáltalán szóba jöhetnek. Ezen adatokat a versenyképesség fogalmának mélyebb átgondolása, valamint közgazdasági megfontolások alapján határozhatjuk meg, figyelembe véve az áttekintett nemzetközi és hazai elemzések legfontosabb tapasztalatait. Ezen nagy számú adat tényleges alapadatként való szerepeltetését korlátozza az, hogy bizonyos kívánt adatok – főleg kistérségi szinten – nem állnak rendelkezésre, így a *tényleges alapadatok* az elérhető, rendelkezésre álló alapadatok jelentik. Ezen alapadatok még nyers adatoknak tekinthetők, amelyekből egyszerű matematikai műveletekkel *potenciális indikátorokat* tudunk képezni. A potenciális indikátorokat főkomponens analízis segítségével szelektálva juthatunk el a *tényleges, releváns indikátorokhoz*, amelyek végül az elemzés alapját képezik. Az adatbázis a releváns indikátorok *standardizálása*, majd *súlyozása* után nyeri el végső formáját.

A fentebbiekben ismertetett módszer következő lépése a kiválasztott indikátorok szelektálása. Az általunk kitűzött elvárásoknak megfelelően sikerült minden egyes alapkategóriát, alaptényezőt és sikerességi faktort legfeljebb két főkomponenssel leírni úgy, hogy az esetek 65%-ában egyetlen, 70%-nál nagyobb információtartalmat megőrző főkomponens elegendőnek bizonyult (Lukovics 2008).

Ezt követően a *változószelekció után megmaradt 78 standardizált változó piramis-modellben betöltött súlyát határoztuk meg*. Ennek során újabb főkomponensanalízist futtatására került sor, melyben a modellt alkotó 78 standardizált változó egyszerre szerepelt. A főkomponensanalízis mind a 78 változóhoz kiszámította az egyes változókhoz tartozó kommunalitások értékét, melyből gyököt vonva megkapjuk, hogy az egyes változók milyen mértékben állnak kapcsolatban a versenyképességet leíró teljes rendszerrel. *Ezen értékeket súlyként használva juthatunk el a 78 változót tartalmazó standardizált, súlyozott adatállományhoz* (Lukovics 2008, Lukovics-Kovács 2008, Kovács-Lukovics 2006).

A szelektálás és a súlyozás sikeres lefolytatása után az egységes versenyképességi definíciót kibontó piramis-modell logikájának megfelelő szerkezetű, 78 szelektált (tehát versenyképességi szempontból valóban releváns), standardizált, súlyozott változóból álló adatbázis állt elő.

I. Alapkategóriák

Jövedelem	1.	Az egy adózóra jutó adóköteles jövedelmek, Ft, 2007
	2.	Az egy lakosra jutó személyi jövedelemadó alapot képező jövedelem, Ft, 2007
	3.	Az egy adófizetőre jutó munkaviszonyból származó jövedelem, Ft, 2007
	4.	Az egy adófizetőre jutó társas vállalkozásból származó jövedelem, Ft, 2007
	5.	Egy lakosra jutó bruttó hozzáadott érték eFt, 2007
Munkatermelékenység	6.	Az egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredmény eFt, 2007
	7.	Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték, eFt, 2007
	8.	Az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó alap, eFt, 2008
Foglalkoztatottság	9.	A foglalkoztatottsági ráta %, 2008
	10.	A munkanélküliségi ráta, %, 2008
	11.	A személyi jövedelemadót fizetők ezer lakosra jutó száma, fő, 2007
Globális integráltság	12.	Az egy lakosra jutó exportértékesítés nettó árbevétele eFt, 2007
	13.	Az export aránya az értékesítés nettó árbevételéből %
	14.	A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma a kereskedelmi szálláshelyeke, vendégéjszaka, 2008
	15.	A belföldiek által eltöltött vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma a kereskedelmi szálláshelyeken, vendégéjszaka, 2008

II. Alaptényezők

K+F	16.	Kutatóhelyek száma 100000 lakosra, 2008
	17.	Az 1000 lakosra jutó K+F helyek tudományos kutatóinak tényleges létszáma, 2008
	18.	Az 1000 lakosra jutó K+F ráfordítások eFt, 2008
	19.	Az 1000 lakosra jutó K+F költségek eFt, 2008
	20.	Az 1000 lakosra jutó K+F beruházások értéke eFt, 2008
	21.	Szabadalmak 2006-2009 10000 lakosra
	22.	MTA köztestületi tagok száma, 10000 lakosra, 2007
Kkv	23.	Működő társas vállalkozások ezer lakosra jutó száma, 2008
	24.	Regisztrált társas kisvállalkozások (1-49 alkalmazott) ezer lakosra jutó száma, 2008
	25.	Regisztrált jogi személyiségű vállalkozások ezer lakosra jutó száma, 2008
	26.	Regisztrált jogi személyiségű vállalkozások aránya a Regisztrált gazdasági szervezetekből, 2008
	27.	Bejegyzett szervezetek száma/megszűnt szervezetek száma, 2008
	28.	A kistérség vállalkozásainak saját tőke összege ezer lakosra, 2008
	29.	A kistérség vállalkozásainak ezer lakosra jutó mérleg főösszege, 2007
	30.	A kistérség vállalkozásainak ezer lakosra jutó jegyzett tőke összege, 2007
Külföldi érdekeltségű vállalkozások	31.	Külföldi érdekeltségű vállalkozások statisztikai létszámának 1000 lakosra jutó értéke, 2007
	32.	Külföldi érdekeltségű vállalkozások saját tőkéjének egy lakosra jutó értéke, 2007
	33.	Az 1 lakosra jutó külföldi tőke összege a külföldi érdekeltségű vállalkozásokban, 2007
	34.	A külföldi érdekeltségű vállalkozások nettó árbevételének 1 lakosra jutó értéke, 2007
Infrastruktúra és humán tőke	35.	Az egyetemet, főiskolát végzett (ek) foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül, 2001
	36.	A vezető, értelmiségi foglalkozású foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül, 2001
	37.	A 25 évnél idősebb főiskolai, egyetemi diplomával rendelkező népesség aránya a megfelelő korúak %-ában, 2001
	38.	A 18 évnél idősebb középfokú végzettséggel rendelkező népesség aránya a megfelelő korúak %-ában, 2001
	39.	Távbeszélő fővonalak ezer lakosra jutó száma, 2008
	40.	Internet előfizetések száma 1000 lakosra
	41.	ISDN vonalak 1000 lakosra jutó száma, 2008
	42.	Az év folyamán épített lakások összes alapterülete 1000 lakosra, 2008
Intézmény és társadalmi tőke	43.	Korhatár alatti rokkantsági nyugdíjasok aránya a 40-59 éves korosztályhoz viszonyítva, 2008
	44.	Az ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet 2000-2008. évi átlaga ezer lakosra
	45.	Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők ezer lakosra jutó száma, 2008
	46.	A regisztrált nonprofit szervezetek ezer lakosra jutó száma, 2008
	47.	Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő nappali tagozatos hallgatók ezer lakosra jutó száma, 2008

III. Sikereségi faktorok

Gazdasági szerkezet	48.	Az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás nemzetgazdasági ágban (K gazdasági ág, az év végén) regisztrált társas vállalkozások aránya az összes regisztrált társas vállalkozáson belül, 2008
	49.	A mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás és halászat nemzetgazdasági ágban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül, 2001
	50.	A szolgáltatás jellegű ágazatokban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül, 2001
	51.	Szellemi foglalkozásúak összes foglalkoztatotthoz viszonyított aránya, 2001
Innovációs kultúra és kapacitás	52.	A munkahelyi, felsőoktatási és egyéb könyvtárak beiratkozott olvasóinak ezer lakosra jutó száma, 2008
	53.	Az 1000 lakosra jutó felsőoktatási intézményekben dolgozó oktatók száma (intézmény székhelye szerint), 2008
	54.	Az 1000 lakosra jutó felsőoktatási intézményekben dolgozó oktatók száma (kihelyezett tagozatok szerint), 2008
Elérés	55.	Hétköznapi elérés, 2007, perc
	56.	Idő szerinti optimalizálás esetén a leggyorsabb út hossza percben a kistérségközpontig 2008
	57.	Idő szerinti optimalizálás esetén a leggyorsabb út hossza percben a megyeszékhelyig 2008
	58.	Idő szerinti optimalizálás esetén a leggyorsabb út hossza percben a régióközpontig 2008
	59.	Idő szerinti optimalizálás esetén a leggyorsabb út hossza percben Budapestig 2008
Munkaerő felkészültsége	60.	Helyben dolgozó lakónépesség legalább középiskolai érettségivel/1000 lakos, 2001
	61.	A főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkező helyben foglalkoztatottak 1000 lakosra jutó száma, 2001
Társadalmi szerkezet	62.	A 60 éves és idősebb népesség aránya az állandó népességből, 2008
	63.	0-18 éves népesség aránya az állandó népességből, 2008
	64.	Élve születések száma/halálozások száma, 2008
	65.	Vitalitási index, 2008
	66.	A 120 feletti népsűrűségű településeken lakók aránya, 2008
Döntési központok	67.	A térségközpont lakosságának aránya a kistérség lakosságából, 2008
	68.	A kistérség részesedése a 250- és több főt foglalkoztató működő jogi személyiségű vállalkozások országos számából, 2008
A környezet minősége	69.	A kistérség részesedése az 50-249 főt foglalkoztató regisztrált társas vállalkozások országos számából, 2008
	70.	Az ismertté vált közvédas bűncselekmények ezer lakosra jutó száma az elkövetés helye szerint, 2008
	71.	Az ismertté vált gazdasági bűncselekmények ezer lakosra jutó száma az elkövetés helye szerint, 2008
	72.	A Időskorúak nappali intézményeiben engedélyezett férőhelyeinek száma 1000 hatvan évnél idősebb lakosra, 2008
A régió társadalmi kohéziója	73.	Közcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások ezer lakosra jutó száma, 2008
	74.	Az 1000 lakosra jutó elvándorlások száma, 2008
	75.	Az 1000 lakosra jutó odavándorlások száma, 2008
	76.	A helyben dolgozó foglalkoztatottak aránya a más megyébe eljáró foglalkoztatottakhoz, 2001
	77.	A helyben dolgozó vezető értelmiségi foglalkoztatottak aránya a más településre eljáró vezető értelmiségi foglalkoztatottakhoz, 2001
	78.	A naponta bejáró foglalkoztatottak aránya a más megyébe naponta eljáró népességben, 2001

A Dél-alföldi és az Észak-magyarországi kistérségek relatív versenyképessége országos összevetésben

A 174 magyar kistérséget versenyképességük alapján először három klaszterbe soroltuk. *A három versenyképességi típus térbeli elhelyezkedéséről* elmondható, hogy a relatíve erős versenyképességű kistérségek Budapesten és agglomerációjában koncentrálnak, továbbá a pólusvárosok (Miskolci kivételével) kistérségei, ezen felül a Nyíregyházi és az Egeri kistérségek. A főváros agglomerációja körül a közepes versenyképességű kistérségek szignifikáns térbeli koncentrációja alakult ki.

A közepes versenyképességű térségtípus további egyértelmű megjelenése a *megyeszékhelyek*, illetve a *nagyobb városok kistérségeiben* figyelhető meg. A közepes versenyképességű térségek térbeli elhelyezkedését – úgy tűnik – befolyásolja a *fő közlekedési útvonalak* nyomvonala, hiszen jelentős közepes versenyképességű térségkoncentráció figyelhető meg az autópályák mentén, valamint a Duna mentén is. *A fejlett nyugati centrumokhoz való közelség* elemzésünk eredménye szerint szintén pozitívan befolyásolja egy-egy kistérség versenyképességét: a *nyugati határ mentén* szintén megfigyelhető a közepes versenyképességű térségek egyfajta koncentrációja, ezzel szemben a *keleti határ menti területeken jellemzően relatíve gyenge versenyképességű* kistérségek találhatók.

A Dél-alföldi Régió relatív versenyképességi pozíciója szigetszerű elrendeződést mutat. A régió kistérségei közül csak négy kistérségről mondható el, hogy nem a leggyengébb klaszterbe tartozik, ezek közül is kiemelkedik a Szegedi kistérség, amely egyedüli Dél-alföldi kistérségként a relatíve erős versenyképességű klaszterbe tartozik. A három közepes versenyképességű térség a Kecskeméti, Békéscsabai és a Gyulai kistérség. A régió többi kistérsége a relatíve gyenge versenyképességű klaszterbe nyert besorolást (1. ábra).

1. ábra Az elméleti versenyképességi típusok elhelyezkedése a Dél-Alföldön, 2008

Forrás: Saját szerkesztés

Az Észak-magyarországi régióban a dél-alföldi képhez hasonlóan egyetlen olyan kistérséget találunk (az Egeri kistérséget), amely a legmagasabb versenyképességi típusba sorolható. Ezzel szemben a két régió relatív versenyképességi pozíciója közötti érdemi különbség, hogy az Észak-magyarországi régióban összesen kilenc olyan kistérség van, amely a közepes versenyképességi típusba nyert besorolást. A közepes versenyképességű kistérségek száma tehát az északi régióban éppen háromszorosa a déli régió ugyanezen értékének. A kilenc közepes versenyképességű térség a Rétsági, a Balassagyarmati, a Salgótarjáni, a Hatvani, a Gyöngyösi, a Kazincbarcikai, a Miskolci, a Tiszaújvárosi, valamint a Sátoraljaújhelyi kistérség. A régió többi kistérsége a relatíve gyenge versenyképességű klaszterbe nyert besorolást (2. ábra).

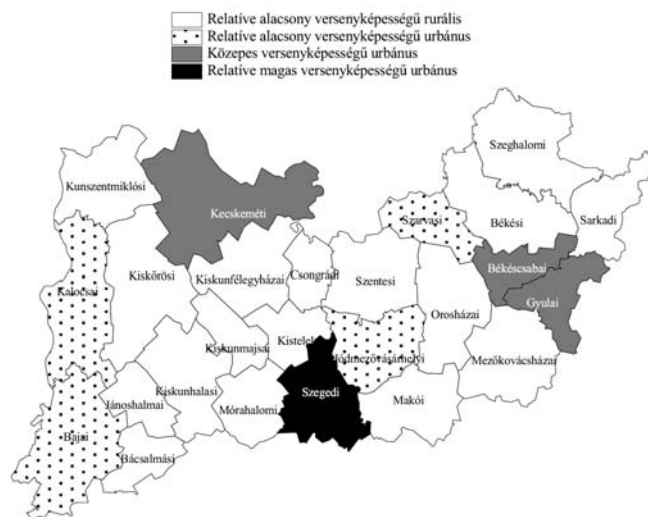
2. ábra Az elméleti versenyképességi típusok elhelyezkedése Észak-Magyarországon, 2008

Forrás: Saját szerkesztés

Az elemzés kiterjesztése az urbánus-rurális dimenzió mentén történő szeparálással

Amennyiben a fentebbi elemzésbe bevonjuk a kritikus tömeg vizsgálatát, és a három típus mindegyikében bizonyos kritériumok szerint elkülönítjük az urbánus és a rurális kistérségeket, akkor hat versenyképességi típus alapján vonhatunk le következtetéseket. Ilyen kiterjesztés mellett azt látjuk, hogy a Szegedi kistérség továbbra is kiemelkedik a Dél-alföldi térszerkezetből relatíve erős versenyképességű urbánus besorolásával. A közepes versenyképességű három kistérség urbánus besorolást kapott, míg a többi relatív gyenge versenyképességű kistérség közül a Szarvasi, a Hódmezővásárhelyi, a Kalocsai és a Bajai urbánus, a többi rurális (3. ábra).

Az Észak-magyarországi Régióban az Egeri kistérség továbbra is kiemelkedik a régió térszerkezetéből: relatíve erős versenyképességű urbánus besorolást kapott. A közepes versenyképességű kilenc kistérségből öt (Hatvani, Gyöngyösi, Kazincbarcikai, Miskolci, Sátoraljaújhelyi) urbánus, négy kistérség (Rétsági, Balassagyarmati, Tiszaújvárosi, Balassagyarmati) rurális besorolást kapott. A relatíve gyenge versenyképességű térségek mindegyike rurális az Észak-magyarországi Régióban (4. ábra).

3. ábra Az elméleti kistérség-típusok elhelyezkedése a Dél-Alföldön, 2008

Forrás: Saját szerkesztés

4. ábra Az elméleti versenyképességi típusok elhelyezkedése Észak-Magyarországon, 2008
 Forrás: Saját szerkesztés

A két régió kistérségei az országos versenyképességi rangsorban

Az egydimenziós skálázás technikája magában rejti egy **komplex versenyképességi rangsor** kialakításának lehetőségét is abban az esetben, ha ezen művelet nem jár szignifikáns információvesztéssel a túlzott dimenziószám-csökkentés miatt, valamint a kapott dimenzió nevezhető komplex versenyképességi indikátornak.

A rangsort várakozásainknak megfelelően Budapest vezet, majd a Budaörsi, Debreceni, Szegedi kistérség következik, melyek egydimenziós skálázás szerinti koordinátája számszaki értelemben megközelítőleg jóval kisebb, mint Budapesté, illetve Budaörsé. A Dél-alföldi régió többi kistérsége közül a 33. (Békéscsabai), 34. (Kecskeméti), 43. (Gyulai) után a 72. Hódmezővásárhelyi teljesít a legjobban, míg a leggyengébb relatív pozíciót a 167. Mezőkovácsházai kistérség foglalja el. Az Észak-magyarországi régió kistérségei közül a rangsorban a legelőkelőbb pozíciót az Egeri kistérség foglalja el, a rangsor 17. helyén található. Ezt követi a Miskolci (26.), a Tiszaújvárosi (29.), a Gyöngyösi (37.), majd a Salgótarjáni (56.) és a Sátoraljaújhelyi (57.) kistérségek. Az Észak-magyarországi régió kistérségei közül a Bodrogközi kistérség foglalja el a leggyengébb relatív pozíciót a 170. ranghellyel (1. táblázat).

1. táblázat: A 174 magyar kistérség versenyképességi rangsora, 2008

Rang-szám	Kistérség	Koordináta	Rang-szám	Kistérség	Koordináta	Rang-szám	Kistérség	Koordináta
1	Budapest	3,205	59	Kazincbarcikai	0,101	117	Füzesabonyi	-0,354
2	Budaörsi	2,625	60	Körmendi	0,091	118	Kunszentmiklósi	-0,358
3	Debreceni	1,840	61	Kőszegi	0,088	119	Békési	-0,364
4	Szegedi	1,602	62	Sárvári	0,081	120	Szécsényi	-0,369
5	Veresegyházi	1,555	63	Várpalotai	0,069	121	Törökszentmiklósi	-0,369
6	Dabasi	1,502	64	Dorogi	0,068	122	Sárbogárdi	-0,374
7	Pécsi	1,437	65	Hatvani	0,049	123	Pacsai	-0,376
8	Szombathelyi	1,426	66	Jászberényi	0,033	124	Szerencsi	-0,384
9	Komáromi	1,369	67	Rétsági	0,028	125	Kunszentmártoni	-0,386
10	Veszprémi	1,273	68	Tapolcai	0,013	126	Bélapátfalvai	-0,389
11	Győri	1,224	69	Aszódi	0,005	127	Tamási	-0,397
12	Pilisvörösvári	1,124	70	Balassagyarmati	-0,009	128	Csurgói	-0,405
13	Szentendre	1,103	71	Pápai	-0,010	129	Tiszafüredi	-0,408
14	Dunakeszi	1,084	72	Hódmezővásárhelyi	-0,029	130	Tiszavasvári	-0,419
15	Gödöllői	1,026	73	Ajkai	-0,035	131	Püspökladányi	-0,426
16	Székesfehérvári	0,959	74	Szöbi	-0,052	132	Letenyei	-0,431
17	Egri	0,941	75	Szarvasi	-0,074	133	Szigetvári	-0,433
18	Tabi	0,898	76	Kiskunhalasi	-0,084	134	Ózdi	-0,450
19	Érdi	0,850	77	Cellőmölki	-0,085	135	Kisvárdai	-0,453
20	Dunaujvárosi	0,813	78	Adonyi	-0,086	136	Kiskunmajsai	-0,455
21	Zalaegerszegi	0,807	79	Bajai	-0,104	137	Sásdi	-0,466
22	Sopron-Fertődi	0,786	80	Ceglédi	-0,107	138	Szeghalomi	-0,468
23	Balatonfüredi	0,716	81	Zirci	-0,113	139	Berettyóújfalui	-0,479
24	Nyíregyházi	0,694	82	Pannonhalmi	-0,118	140	Hevesi	-0,484
25	Ercsi	0,686	83	Csornai	-0,131	141	Lengyeltóti	-0,485
26	Miskolci	0,636	84	Kapuvár-Beledi	-0,136	142	Enyingi	-0,487
27	Kaposvári	0,613	85	Szentesi	-0,149	143	Balmazújvárosi	-0,498
28	Ráckevei	0,612	86	Sárospataki	-0,157	144	Kadarkúti	-0,522
29	Tiszaújvárosi	0,557	87	Dombóvári	-0,161	145	Abai	-0,525
30	Esztergomi	0,532	88	Kiskunfélegyházi	-0,163	146	Pétervásárai	-0,550
31	Siófoki	0,516	89	Komlói	-0,170	147	Szikszói	-0,556
32	Tatabányai	0,494	90	Mohácsi	-0,171	148	Siklói	-0,568
33	Békéscsabai	0,475	91	Kisbéri	-0,171	149	Mezőcsáti	-0,568
34	Kecskeméti	0,461	92	Mezőkövesdi	-0,185	150	Nagykállói	-0,583
35	Keszthelyi	0,460	93	Bonyhádi	-0,194	151	Ibrány-Nagyhalászi	-0,585
36	Váci	0,435	94	Téti	-0,197	152	Nyírbátori	-0,604
37	Gyöngyösi	0,414	95	Orosházi	-0,210	153	Vásárosnaményi	-0,624
38	Szolnoki	0,394	96	Bátonyterenyeyi	-0,210	154	Derecske-Létavértesi	-0,629
39	Balatonalmádi	0,373	97	Mezőtúri	-0,226	155	Mátészalkai	-0,641
40	Gárdonyi	0,370	98	Zalaszentgróti	-0,229	156	Zalakarosi	-0,651
41	Tatai	0,338	99	Kalocsai	-0,236	157	Jánoshalmi	-0,665
42	Szentgotthárdi	0,320	100	Páztói	-0,243	158	Sarkadi	-0,673
43	Gyulai	0,311	101	Tokaji	-0,247	159	Sellyei	-0,682
44	Hajdúszoboszlói	0,281	102	Óriszentpéteri	-0,247	160	Abauj-Hegyközi	-0,689
45	Paksi	0,264	103	Nagykátai	-0,250	161	Kisteleki	-0,698
46	Csepregi	0,255	104	Vasvári	-0,265	162	Mórahalmi	-0,707
47	Oroszlányi	0,250	105	Sümei	-0,270	163	Bácsalmási	-0,717
48	Gyáli	0,246	106	Pécsváradi	-0,278	164	Hajdúhadházi	-0,744
49	Móri	0,225	107	Karcagi	-0,284	165	Edelényi	-0,747
50	Monori	0,220	108	Nagyatádi	-0,285	166	Baktalórántházi	-0,751
51	Balatonföldvári	0,211	109	Marcali	-0,295	167	Mezőkovácsházi	-0,773
52	Mosonmagyaróvári	0,206	110	Csongrádi	-0,301	168	Encsi	-0,807
53	Nagykanizsai	0,188	111	Hajdúböszörményi	-0,328	169	Lenti	-0,820
54	Bicskei	0,180	112	Kiskőrösi	-0,332	170	Bodrogközi	-0,995
55	Szekszárdi	0,153	113	Makói	-0,336	171	Csengeri	-1,069
56	Salgótarjáni	0,147	114	Szentlőrinci	-0,343	172	Fehérgyarmati	-1,115
57	Sátoraljaújhegyi	0,121	115	Polgári	-0,353	173	Záhonyi	-1,393
58	Fonyódi	0,117	116	Barcsi	-0,353	174	Hévízi	-1,516

Forrás: Saját szerkesztés

Összegzés

Tanulmányunkban arra tettünk kísérletet, hogy a Dél-alföldi régió és az Észak-alföldi régió kistérségeinek relatív versenyképességi pozícióját meghatározzuk. Ehhez egy olyan módszertant alkalmaztunk, mely az elemzői szubjektivitás minimalizálásával, matematikai-statisztikai módszerek belső logikájára épített döntésekkel tipizálja a kistérségeket. A módszert zárt logikai rendszerben értelmezhető annyiban, hogy letisztult versenyképességi definícióra épül (egységes versenyképességi definíció), továbbá az indikátorselekcziót az egységes versenyképességi definíciót kibontó piramis-modell koordinálja. A módszer újdonsága a változószelekció és a változósúlyozás matematikai-statisztikai módszerekre való helyezése.

Az elemzést a fentebbiek alapján szelektált és súlyozott 78 változó alapján végeztük el. Klaszteranalízis és egydimenziós skálázás alapján igyekeztünk a két konvergencia régió kistérségeinek relatív versenyképességi pozícióját meghatározni. Megállapítható, hogy a két régió kistérségeinek relatív versenyképességi pozíciója közel azonos képet fest elénk, a két régió kistérségei között szignifikáns különbség nincs. Fontos hasonlóság az, hogy mindkét kistérségben egyetlen erős versenyképességű kistérség található, mely mindkét esetben urbánus (következésképpen erős versenyképességű rurális kistérség egyik régióban sem található), valamint a rurális kistérségek dominanciája. Lényeges különbség ugyanakkor a közepes versenyképességű kistérségek számszaki dominanciája az északi régióban a délivel szemben: Észak-Magyarországon éppen háromszor annyi közepes versenyképességű kistérség található, mint a Dél-Alföldön. A versenyképességi rangsorban ezzel szemben a két régió egy-egy zászlóshajó kistérsége, a Szegedi (3.) és az Egri (17.) kistérség ranghelye között 14 ranghelynyi különbség detektálható. Ezt az egy szignifikáns különbséget leszámítva a versenyképességi rangsorban nem adható meg egyik vizsgált régió dominanciája sem a másikkal szemben.

Irodalom

- EC (1999): *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg.
- Kovács, P. – Lukovics, M. (2006): *Classifying Hungarian Sub-regions by their Competitiveness*. "Globalization Impact on Regional and Urban Statistics" SCORUS 25th Conference on Urban and Regional Statistics and Research, Wroclaw, Poland, 12.o.
- Lengyel I. (2000): *A regionális versenyképességről*. Közgazdasági Szemle, 12, 962-987. o.
- Lengyel I. (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés: versenyképesség, klaszterek, alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lukovics M. (2008): *Térségek versenyképességének mérése*. JATEPress, Szeged.
- Lukovics M. – Kovács P. (2008): *Eljárás a területi versenyképesség mérésére*. *Területi Statisztika*, 3, 245-263. o.

Péter Zsolt

Kereskedelmi szálláshelyek kihasználtságának vizsgálata, különös tekintettel az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régióra

A turizmusfejlesztés egyik prioritása a szálláshelykínálat növelése. A 90-es évek elejétől napjainkig hazánk turizmusa jelentős eredményeket mutatott fel. Néhány év visszaesését követően szinte töretlenül nőtt a vendégéjszakák száma; a szállásférőhelyek számának növekedése azonban 2004-ben megtört, az utolsó néhány év adatai egyértelmű csökkenésről tanúskodnak. A két jelenség térben is differenciált megjelenése felveti a szálláshelykihasználtság vizsgálatának szükségességét. A tanulmány shift-share elemzés segítségével 2000-es és 2008-as évekre vizsgálja a kereskedelmi szálláshelytípusok működési hatékonyságát.

Kulcsszavak: turizmus, szálláshely-kihasználtság, shift-share elemzés.

Bevezetés

Hazánk turizmusa sajátos utat tett meg az 1990-es évek elejétől napjainkig. A piacgazdaságra való áttérés, a nemzetközi sz tenderdekhez képest elavult kínálat, a globális, nemzetközi turisztikai trendek egyaránt behatárolták fejlődését. Megváltozott a turisták összetétele: jelentős csökkenést tapasztalhattunk a közép-kelet európai országokból érkező turisták számában, miközben érezhetően több „nyugati” turista érkezik hazánkba. A lakosság vásárlóerejének köszönhetően a belföldi turizmus megerősödött: 1990-ben a szállodák vendégéjszakáinak még kevesebb, mint 10 %-át vették igénybe belföldiek, 2008-ra ez az arány kb. 50%-osra növekedett. A vendégforgalom területén tapasztalt kedvező folyamatok nem következhetek volna be a kínálat fejlődése nélkül. Az attrakció ill. a szálláshely kínálat fejlesztés eredményeként ma már sok elemében magas színvonalú turisztikai kínálattal rendelkezünk. A kínálat minőségi fejlesztése ellenére hazánk (különösen külföldi) turizmusának növekedése elmarad a globális növekedés szintjétől. Miközben a regionális fejlesztési programok, valamint a magántőke hatására javult a szálláshelykínálat szerkezete, nőtt a magasabb szálláshely kategóriát képviselő létesítmények száma és aránya a turisták számának növekedése nem minden térségben követte a kínálat fejlődését.

A tanulmány arra keresi a választ, hogy vendégforgalom területi megoszlásának változásai, valamint a szálláshely összetételének régióként, megyénként eltérő mértékű javulása hogyan hatott a szálláshelyek kihasználtságára, hol jelentkeztek a hatékonysággal kapcsolatos többletek, ill. hiányok. A kérdést a turisztikai szakirodalomban viszonylag ritkán megjelenő a shift-share analízis segítségével jártam körül (Dávid L. - Kovács B. - Tóth G. 2009 22. old.); eredményeimet a 2000-es és 2008-as év adatai alapján fogalmaztam meg.

Alkalmazott módszertan

A shift-share analízist eredetileg a gazdasági növekedés területi és ágazati tényezőinek elkülönítésére használták. Első jelentősebb alkalmazására az Egyesült Államokban a hosszú távú regionális fejlődés elemzésére került sor. Hazánkban a hetvenes években kezdték el használni. A módszer kettős standardizáláson alapul, a számításokhoz területi, ill. ágazati dimenzió szerint gyűjtött adatokra van szükség. Az „ágazat” dimenzió alatt gazdasági ágazatokat, korcsoportokat, településnagyság-csoportokat érthetünk. A módszer segítségével vizsgálhatóak pl. a jövedelmek növekedésének összetevői (Nemes N. J. - Jakobi. Á. - Németh N. 2001 886. old.).

A shift-share elemzés három kategóriába sorolja a vizsgált jelenségek növekedésének tényezőit:

- Az „összes hatás” értékei (Si) a régiók esetében megmutatják, hogy a vendégéjszakák tényleges száma mennyivel tér el attól az értéktől, ami az átlagos férőhely kihasználtság mellett következne be.
- A „területi hatás” (Sr) minden szálláshely kategória esetében az arra jellemző országos hatékonysági szinttől való eltérésként értelmezhető (azaz megmutatja, hogy mennyivel tér el egy adott régióban a vendégéjszakák tényleges száma az adott szálláshely kategóriára jellemző országos hatékonysági szintet feltételezve). Az összes szálláshelykategóriára jellemző „területi hatás” értékeinek összesítésével kapjuk az adott területi egységre (régióra) jellemző területi tényezőt.
- Az „összes hatás” és a területi hatás” különbsége az „ágazati hatás” (Sa), amely a vizsgált terület strukturális előnyeiként vagy hátrányaiként értékelhető (azaz az adott térségben/régióban az átlagosnál hatékonyabb, vagy a kihasználtság szempontjából kevésbé szerencsés összetételű a szálláshelykínálat).

A shift-share elemzés eredményei a jobb értelmezhetőség érdekében térképeken is ábrázolhatóak. Az „összes”, a „területi”, és az „ágazati” hatások előjele, ill. a „területi”, és az „ágazati” tényezők nagysága alapján nyolc kategória képezhető a *1. táblázatban* foglaltak szerint.

Az 1-4. kategóriában a területi egységek „összes hatás” értéke pozitív, az 5-8. kategóriában negatív.

Az 1. 3. 5. és 7. kategóriában a „területi hatás” abszolút értékben nagyobb, a 2. 3. 6. és 8. csoportban kisebb, mint a strukturális tényezőket megtestesítő „ágazati hatás” (Nemes N. J. 2005 194. old.).

A térképek színintenzitása független a hatások abszolút értékének nagyságától. Az egyes kategóriákat azok kedvező, ill. kedvezőtlen megítélésük alapján négy fő csoportra oszthatjuk:

- az 1. és 2. kategóriában az „ágazati” és a „területi” hatás egyaránt pozitív,
- a 3. és 4. kategóriában az „ágazati” vagy a „területi” hatás pozitív és az „összes hatás” is pozitív”,
- az 5. és 6. kategóriában az „ágazati” vagy a „területi” hatás pozitív, viszont az „összes hatás” negatív,
- az 7. és 8. kategóriában az „ágazati”, a „területi” és az „összes hatás” is negatív.

1. táblázat: A shift-share elemzés kategóriái

Sorszám	Kategória	Összes hatás (Si)	Területi hatás (Sr)	Ágazati hatás (Sa)	A tényezők nagyságának viszonya
1.	Átlagosnál nagyobb változás Pozitív területi tényező	+	+	+	Sr>Sa
2.	Pozitív strukturális tényező				Sr<Sa
3.	Átlagosnál nagyobb változás Negatív területi tényező Pozitív strukturális tényező	+	-	+	Sr > Sa
4.	Átlagosnál nagyobb változás Pozitív területi tényező Negatív strukturális tényező	+	+	-	Sr < Sa
5.	Átlagosnál kisebb változás Negatív területi tényező Pozitív strukturális tényező	-	-	+	Sr > Sa
6.	Átlagosnál kisebb változás Pozitív területi tényező Negatív strukturális tényező	-	+	-	Sr < Sa
7.	Átlagosnál kisebb változás Negatív területi tényező	-	-	-	Sr>Sa
8.	Negatív strukturális tényező				Sr<Sa

Forrás: Nemes Nagy József (szerk.): Regionális elemzési módszerek, 2005.

A szálláshely-kihasználtság területi vonatkozásai

A szakirodalomban leggyakrabban előforduló a kereslet (vendégéjszakák száma) és a kínálat (férőhelyek száma) elemzésén túl szálláshely szolgáltatás hatékonyságának, területi összefüggéseinek feltárása pontosítja a turizmust jellemző térségi összefüggéseket. Az elemzéshez származtatott mutatót, a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák számát használtam.

A régiók kereskedelmi szálláshelyeinek hatékonyságát szemléltető, a szállásférőhelyekre jutó vendégéjszakák száma, csak Közép-magyarországi és a Nyugat-dunántúli régióban haladják meg az országos átlagot (Si>0), amely 2000-ben 58,7 vendégéjszakát jelentett 1 szállásférőhelyre (ez 16,1%-os kihasználtságot jelent). A Közép-magyarországi régióban ehhez

a szinthez képest 2000-ben 2.504.702 vendégéjszakával (29,8%-os kihasználtság), a Nyugat-dunántúli régióban 737.992 vendégéjszakával (20,2%-os kihasználtság) regisztráltak többet (2. táblázat).

2. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2000)

Régió	<i>a</i> szállodák- ban	<i>a</i> panziókban	<i>a</i> turistaszállá- sokon	az ifjúsági szállókban	az üdülőkázak- ban	<i>a</i> kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Közép- Magyarország	1081359	154810	38065	-23815	-4798	-82800	1162820	1341882	2504702
Nyugat- Dunántúl	393255	69435	31692	7220	274	100838	602714	135278	737992
Észak- Magyarország	-37018	-74642	41280	-6758	1855	-87041	-162325	-274463	-436788
Dél-Alföld	-174136	-19475	-47426	773	-15722	-68175	-324161	-147782	-471943
Észak-Alföld	23317	-101757	-25075	-5052	-14587	-27955	-151109	-325634	-476744
Közép- Dunántúl	-413032	-18293	-2704	69014	19420	180309	-165286	-629148	-794434
Dél-Dunántúl	-873745	-10076	-35833	-41382	13558	-15176	-962653	-100133	-1062786

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A többi régió teljesítménye lényegesen alulmúlta az országos szintet (10,7-12,5%). A Közép-magyarországi régió a kempingek kivételével minden szálláshely kategóriában az átlagnál jobb mutatókkal rendelkezik. Ugyanez nem mondható el az Észak-magyarországi régióról, amely a turistaszállások és az üdülőkázak kivételével egyetlen szálláshely típus esetében sem éri el az országos hatékonysági szintet. A Dél-alföldi régióban mindössze az ifjúsági szállók esetében beszélhetünk az országos szinthez képest kedvezőbb mutatókról.

Jelentős eltérések léteznek, a különböző szálláshelyek hatékonyságában, az országos és a régiók szintjén egyaránt. A szállodák férőhelyeire országosan 114,1, a panziókéra 48, a turistaszállásokéra 33,7, az ifjúsági szállókéra 41,4, az üdülőkázakéra 47,6, a kempingekére 1,2 vendégéjszaka jutott 2000-ben (ez pl. szállodák esetében 31,2%-os a kempingek esetében 5,8%-os kihasználtságot jelentett).

Az Észak-magyarországi régióban a szállodák férőhelyeire 108, a panziókéra 39,4, a turistaszállásokéra 40,8, az ifjúsági szállókéra 37,2 az üdülőkázakéra 48,2, a kempingekére 10,5 vendégéjszaka esett.

A Dél-alföldi régióban a szállodák férőhelyeire 95,2, a panziókéra 56,4, a turistaszállásokéra 16,2, az ifjúsági szállókéra 42,3 az üdülőkázakéra 56,8, a kempingekére 3,4 vendégéjszaka esett.

A 2008-as adatok alapján elkészített shift-share elemzés eredményei több szempontból is hasonlítanak a 8 évvel korábbi helyzethez. Most is ugyanazon régiók részesülnek az összes hatás pozitív és negatív értékeiből, azzal a különbséggel, hogy a sorrend változott. 2008-ban hasonlóan a 2000-es helyzethez csak a Közép-magyarországi, ill. Nyugat-dunántúli régió esetében figyelhetünk meg az országos átlagot meghaladó (17 %-os) hatékonysági szintet (3. táblázat).

3. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2008)

Régió	<i>a</i> szállodák- ban	<i>a</i> panziókban	<i>a</i> turistaszállá- sokon	<i>a</i> ifjúsági szállókban	<i>a</i> üdülőházak- ban	<i>a</i> kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Közép- Magyarország	1396910	137546	27487	76031	5196	290	1643460	2059138	3702598
Nyugat- Dunántúl	393469	-3096	11267	2893	-2769	13820	415584	405719	821303
Dél-Alföld	-182389	7917	-59592	2482	25152	-6041	-212471	-361956	-574427
Észak-Alföld	-18001	15512	-10952	-26653	-2077	-6568	-48738	-590918	-639656
Észak- Magyarország	-183059	-60088	1915	-40226	-6161	-14387	-302007	-494308	-796315
Dél-Dunántúl	-871704	-53237	24663	7110	-32639	-3921	-929727	-317393	- 1247121
Közép- Dunántúl	-535226	-44554	5212	-21638	13299	16807	-566100	-700282	- 1266383

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

Sajnálatos módon az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régió 11,1%-os mutatójával egyaránt a sereghajtók között van, ami elsősorban a szállodák országos átlag alatti kihasználtságából adódik.

Az Észak-magyarországi régióban 2000-ről 2008-ra a panziók kivételével, a Dél-alföldi régióban a szállodák, ill. a panzióktól, ifjúsági szállók, és az üdülőházaktól eltekintve minden szálláshely-típus esetében csökkent, a férőhelyekre jutó vendégéjszakák száma, miközben az országos tendenciák a szállodák, panziók, és kempingek esetében javuló, a többi szálláshely-kategória esetében romló hatékonyságról tanúskodtak.

2000-ben az „összes” hatás országos átlag feletti részének 77,2%-a a Közép-magyarországi, 22,8%-a Nyugat-dunántúli régióban realizálódott, míg az átlag alatti teljesítmények a többi öt (elsősorban a Dél-dunántúli és Közép-dunántúli) régióban jelentkeztek (4. táblázat).

A „területi” összetevő esetében lényegében ugyanazon régiók jelennek meg a pozitív ill. a negatív oldalon, azzal a különbséggel, hogy a Nyugat-dunántúli régióra a pozitív „területi hatások” nagyobb hányada (34,1%) jut, a negatív értékeknek pedig több mint 54,5%-a a Dél-dunántúli régióra esik.

Az „ágazati hatások” pozitív értékeinek 90,8%-a a Közép-magyarországi, 9,2%-a Nyugat-dunántúli régióban jelentkezett, míg a negatív értékek leginkább a Közép-dunántúli (42,6%), Észak-alföldi, valamint az Észak-magyarországi régióban állt elő.

Összességében megállapítható, hogy a hatékonyság szempontjából az átlag feletti teljesítmények túlnyomó többsége a Közép-magyarországi régióban figyelhető meg, amely nagyobb részt a férőhelyek szálláshely-kategóriák közötti kedvező megoszlásából adódik, míg a Nyugat-dunántúli régió elsősorban a „területi” tényezőknek köszönheti kedvező pozícióját. A többi régióban a negatív „összes hatás” értékeket a kedvezőtlen szerkezeti tényezők dominálják, különösen a Közép-dunántúli régióban.

4. táblázat: „Összes”, „területi” és „ágazati” hatások értékei a régiókban a belföldi kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2000)

Régió	Si+	Si-	Sr+	Sr-	Sa+	Sa-
Közép-Magyarország	77,2%		65,9%		90,8%	
Nyugat-Dunántúl	22,8%		34,1%		9,2%	
Észak-Magyarország		13,5%		9,2%		18,6%
Dél-Alföld		14,6%		18,4%		10,0%
Észak-Alföld		14,7%		8,6%		22,0%
Közép-Dunántúl		24,5%		9,4%		42,6%
Dél-Dunántúl		32,8%		54,5%		6,8%
Ország összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A 2008-as vizsgálatok hasonló eredményeket hoztak, azzal a különbséggel, hogy a Dél-alföldi régióban a „területi hatás” alapján némileg javított, az Észak-magyarországi régió viszont rontott pozícióján a 2000-es értékekhez képest (4. táblázat).

A Dél-dunántúli régió továbbra is jelentősen részesül a negatív „területi” hatásokból (45,2%), miközben az „ágazati hatás” negatív értékei esetében a Közép-dunántúli régió némileg javított pozícióján, 2008-ban 27,5% jutott rá a korábbi 42,6%-hoz képest.

5. táblázat: „Összes”, „területi” és „ágazati” hatások értékei a régiókban a belföldi kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint (2008)

Régió	Si+	Si-	Sr+	Sr-	Sa+	Sa-
Közép-Magyarország	81,8%	0,0%	79,8%	0,0%	83,5%	0,0%
Nyugat-Dunántúl	18,2%	0,0%	20,2%	0,0%	16,5%	0,0%
Dél-Alföld	0,0%	12,7%	0,0%	10,3%	0,0%	14,7%
Észak-Alföld	0,0%	14,1%	0,0%	2,4%	0,0%	24,0%
Észak-Magyarország	0,0%	17,6%	0,0%	14,7%	0,0%	20,1%
Dél-Dunántúl	0,0%	27,6%	0,0%	45,2%	0,0%	12,9%
Közép-Dunántúl	0,0%	28,0%	0,0%	27,5%	0,0%	28,4%
Ország összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A megyei adatok pontosítják a régiós szintű vizsgálati eredményeket. A régiók összes megyéjét jellemzi, hogy a regisztrált vendégéjszakák száma, jelentős mértékben elmarad attól az értéktől, ami az átlagos férőhely kihasználtság (58,7 vendégéjszaka/szállásférőhely 2000-ben, 61,9 vendégéjszaka/szállásférőhely 2008-ban) mellett elvárható lenne (5. táblázat).

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében csak a turisztaszállások, üdülöházak, kempingek Hevesben a szállodák (+51.214 vendégéjszaka), panziók, turisztaszállások, Nógrádban kizárólag a turisztaszállások (9,2%), a panziók és az üdülöházak, Békésben a panziók, ifjúsági szállók, Csongrád megyében a panziók, ifjúsági szállók és üdülöházak férőhelyeinek kihasználtsága haladta meg az országos szintet. Bács-Kiskun megyében egyetlen szálláshely típus sem volt, amelynek hatékonysága elérte volna az országos átlagot (6. táblázat).

2008-ra a helyzet Bács-Kiskun megye kivételével mindenhol romlott. Borsod-Abaúj-Zemplénben már csak a turisztaszállások esetében beszélhetünk az országos átlagos értékhez képest kedvezőbb fajlagos vendégforgalomról. Hevesben jelentősen csökkent a szállodák és a

turistaszállások hatékonyságbeli előnye, miközben tovább nőtt a többi szállástípus hátránya. Nógrádban egyetlen egy szálláshely kategória fajlagos hatékonysága sem éri el az átlagos szintet, 2000-ről 2008-ra csak a szállodák és az ifjúsági szállók esetében figyelhetünk meg kedvező folyamatokat.

6. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint a két régió megyéiben (2000)

Megye	a szállodák-ban	a panziókban	a turistaszállásokon	az ifjúsági szállókban	az üdülőházakban	a kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Borsod	-68316	-72006	20501	-492	8092	-35471	-147692	-274295	-319227
Heves	51214	11416	18747	-4056	-3858	-33433	40030	-238335	-10339
Nógrád	-19917	-14052	2033	-2210	-2380	-18137	-54663	-87589	-107221
Bács-Kiskun	-79163	-28862	-20298	0	-16028	-6741	-151092	-106299	-257392
Békés	-34507	3262	-25384	520	-2943	-1892	-60945	68159	7214
Csongrád	-60466	6125	-1743	253	3249	-59543	-112124	-109641	-221765

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

Bács-Kiskunban az üdülőházak és a kempingek kivételével mindenhol hatékonyságrömlés volt tapasztalható. Csongrád megyében az üdülőházak kivételével minden kategória kihasználtsága romlott (7. táblázat).

7. táblázat: Shift-share elemzés a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerint a két régió megyéiben (2008)

Megye	a szállodák-ban	a panziókban	a turistaszállásokon	az ifjúsági szállókban	az üdülőházakban	a kempingekben	Sr területi	Sa ágazati	Si összes
Borsod	-192514	-13888	257	-4098	-1945	-35513	-247702	-274295	-521997
Heves	10605	-7091	5614	-11393	2250	-88655	-88670	-238335	-327005
Nógrád	-8231	-24512	-1239	-2058	-3640	-21781	-61461	-87589	-149050
Bács-Kiskun	-113478	-1189	-6689	-12	7802	1146	-112422	-133641	-246063
Békés	-348	2652	-17245	-1333	12555	-2945	-6664	-39261	-45924
Csongrád	-68562	6454	-35657	3827	4795	-4242	-93385	-189054	-282440

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

2000-ben az „összes hatás” átlag feletti részének 74,6%-a Budapesten, 13,9%-a Zala megyében (a maradék 11,5% Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Vas, Békés megyékben) realizálódott, a negatív értékek térben szétszórt módon jelentkeztek.

A „területi hatások” pozitív értékei szintén nagyobb részt Budapesten (62,6%) és Zala megyében koncentrálódnak, negatív értékei az összes hatáshoz hasonló térbeli megoszlást mutatnak, erős Somogy megyei koncentrátsággal (35,9%).

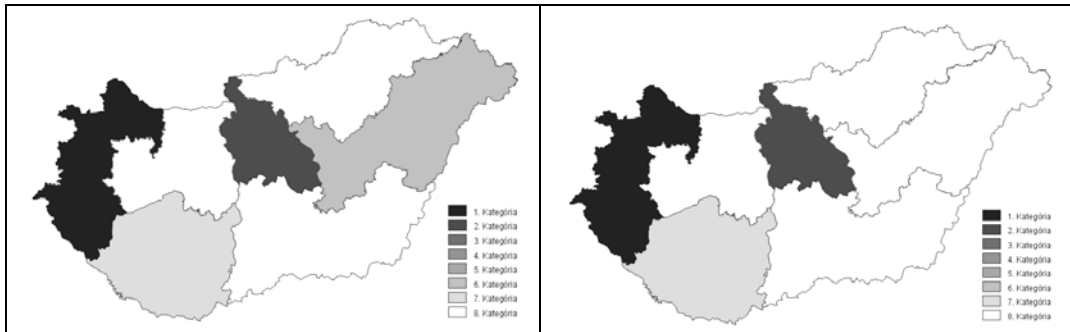
Az „ágazati hatások” pozitív értékeinek 76,4%-a Budapesten jelenik meg, Somogy megyében a jelentős negatív területi hatások mellett pozitív irányú szerkezeti tényezők is megfigyelhetők. Az „ágazati hatások” negatív értékei térben kevésbé koncentrálódnak (meg kell azonban említeni, hogy a Közép-dunántúli régió három megyéje összességében 42,6%-os részesedéssel bír).

A 2008-as megyei szintű vizsgálatok sem hoztak jelentős változásokat, 2008-ban az „összes hatás” pozitív értékeinek 76,16%-a Budapestre, 9,05%-a Zala megyére (a maradék 14,8% pedig

Hajdú-Bihar, Győr-Moson-Sopron, Vas, és Pest megyékre) jutott, ezzel szemben az átlag alatti értékek térben szétszórtnan jelentkeztek.

A „területi hatások” átlagot meghaladó részének legnagyobb hányada Budapesten (75,3%) és Zala megyében koncentrálódott (10,7%), a negatív értékek megoszlása az összes hatáshoz hasonló térbeli jellegzetességeket mutat (jelentős Somogy megye 36,5%-os részesedése).

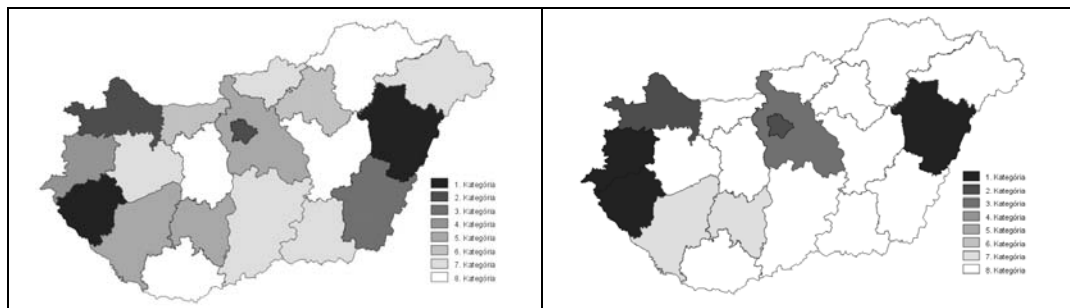
Az „ágazati hatások” pozitív értékeinek 76,7%-a Budapesten jelentkezik, negatív értékei 2008-ban sem koncentrálódnak jelentős mértékben (érdemes kiemelni, hogy a Közép-dunántúli régió három megyéje összességében 28%-al részesedik a 2000-es 42,6%-hoz képest).

1. ábra: Régiók, a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerinti shift-share elemzés alapján (2000, 2008)

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

Az elemzés eredményeit vizualizáló regionális térképek arról tanúskodnak, hogy 7 év alatt jelentős változások nem következtek be, a Közép-magyarországi, ill. Nyugat-dunántúli régiók kivételével egyik régió szálláshelyeinek hatékonysága sem érte el az országos szintet (1. ábra).

2. ábra: Megyék a kereskedelmi szállások férőhelyeire jutó vendégéjszakák száma szerinti shift-share elemzés alapján (2000, 2008)

Forrás: A KSH adatai alapján saját számítások

A régiókra vonatkozó megállapításokat árnyalják, és egyúttal megerősítik a megyei eredmények. Az országos szintet meghaladó hatékonyságot a Nyugat-dunántúli régió megyéin túl, 2000-ben Budapest, Békés és Hajdú-Bihar, 2008-ban Budapest, Pest, Csongrád és Hajdú-Bihar voltak képesek felmutatni (2. ábra).

2008-ban a Közép-magyarországi régió kivételével a „területi hatások” értékei abszolút értékben meghaladták az „ágazati hatásokat”, ami a régiók esetében azt jelenti, hogy az országos átlag alatti hatékonyság elsősorban területi tényezőknek köszönhető, kedvezőtlen strukturális tendenciákkal párosulva. Kedvező tendenciák a régiók egyik megyéjében sem tapasztalhatók,

mindenhol csökkent a szálláshelyek átlagos kihasználtsága, úgy, hogy a szálláshely típusok összetétele sem követte elég gyorsan a kedvező országos folyamatokat.

Összegzés

Az elmúlt évek turizmusfejlesztésre fordítható forrásainak jelentős részét a szálláshelyek modernizálására, a meglévő szálláshelyek bővítésére valamint új létesítmények építésére fordították. Ennek köszönhetően mára hazánk szinte minden térségében megtalálhatók a nemzetközi elvárásoknak megfelelő szálláshelyek. A beruházások üteme egyes régiókban (pl. Észak-magyarországi, Dél-alföldi), túlzottan optimista a vendégforgalmat jellemző mutatószámok alakulásához képest. Erről tanúskodnak az általam összeállított a szálláshelyek kihasználtságára irányuló shift-share elemzések eredményei. A jelentősen nem bővülő vendégforgalom, a szállásférőhelyek dinamikus növekedése mellett a hatékonyság romlásához vezetnek. Sajnálatos módon a vizsgált régiókban a magasabb kategóriájú szálláshelyek arányának növekedése lassabb az országos szinthez képest. A közeljövő fejlesztési prioritásainak meghatározásakor, a jelenleginél hangsúlyosabban kell megjelennie a felső kategóriás szálláshelyek fejlesztésének, valamint a beutazó turizmus növelésére irányuló céloknak.

Irodalom

- Nemes N. J. - Jakobi. Á. - Németh N. 2001: *A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői*. Statisztikai Szemle, 79. évfolyam, 10–11. szám, pp. 863-884.
- Dávid L. - Kovács B. - Tóth G. 2009: *A turizmus szerepe az Észak-Magyarországi régióban: a munkaerőpiac és a makrogazdasági teljesítmény összefüggései*. In. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 4. évf. 1. szám. pp. 16-27.
- Kocziszky Gy. (2008): *Területfejlesztés módszertana*. Egyetemi Kiadó, Miskolc.

Bajmócy Zoltán – Szakálné Kanó Izabella

**Innovációs képesség elemzése kistérségi szinten
A Dél-Alföldi és Észak-Magyarországi régiók összevetése**

Jelen tanulmányban a Dél-Alföldi és Észak-Magyarországi régiók innovációs képességét elemezzük kistérségi aggregációs szinten országos összehasonlításban. Az innovációs rendszerek elméletéből kiindulva az innovációs rendszerek hatékonyságát igyekszünk kistérségi szinten megragadni. Többváltozós statisztikai módszerek segítségével alakítjuk ki az innovációs képességet komplexen megragadó „Kistérségi innovációs képesség” indexét (KIK index), az innovációs rendszer alapvető elemeit mérő négy alindexet, illetve az ezek mögött meghúzódó folyamatok, és így a térségi specifikumok megragadására alkalmas tíz faktort. Az elemzések rámutatnak, hogy a régiók az innovációs képesség szemszögéből nem alkotnak szerves egységet, azok valójában egyedi sajátosságokkal bíró, egymáshoz ilyen értelemben nem igazán kapcsolódó kistérségek halmazai.

Kulcsszavak: innováció, kistérség, faktoranalízis.

Bevezetés

Napjainkban élénk szakmai és szakpolitikai érdeklődés tapasztalható az egyes területi egységek innovációs képességének elemzésével kapcsolatban. Ez részint az innováció-politika „regionalizálódásának” következménye, részint pedig abból táplálkozik, a régiók és lokális térségek fejlesztési stratégiájuk megalkotása során mind nagyobb hangsúlyt fektetnek az innovációs aktivitásból nyerhető előnyök kiaknázására (Koschitzky 2005).

A nemzetközi és hazai szakirodalomban mind gyakrabban jelennek meg az országok innovációs képességének elemzése mellett, regionális, vagy lokális szintű elemzések is (Hollanders et al 2006, 2009, Csizmadia–Rechnitzer 2005, Kocziszky 2004, Csizmadia et al 2008). Ezen elemzések mögött a fejlesztéspolitikák megalapozásán túl természetesen az innovációs jelenségkör térbeliségének széles körű elméleti felismerése is meghúzódik (Moulaert–Sekia 2003, Dóry 2005, Tödting–Trippel 2005).

Jóllehet az egyes gyakorlati mérési kísérletek jelentősen különböznek, mégis egységesek a tekintetben, hogy egy térség innovációs képességét komplex indikátor-rendszer segítségével igyeksenek megragadni. Ezen túl azonban két alapvető csoportra oszlanak a felmérések.

Egy részük kiemelten kezeli valamelyik mutatót (jellemzően a szabadalmak számát), és ökonometriai modellek segítségével von be további (magyarázó) változókat ez elemzésbe. Ezen megközelítés alapvető előnye, hogy a változók szelektálása és súlyozása a modellen belül objektív (elsőt a változók magyarázóerejének szignifikancia-szintje, másodikat a parciális regressziós együtthatók biztosítják). Nagyon súlyos hátrányuk viszont a kiemelten kezelt mutató megválasztásának bizonytalansága, illetve az innováció túlzottan leegyszerűsítő megközelítése.

A *másik megközelítést* az innovációs rendszer elméletre közvetlenül építő mérési kísérletek jelentik. Ezek jellemzően igen sok indikátort használnak, amelyek között nincsen kiemelten kezelt. Előnyük az innováció kifinomultabb értelmezése, és a rendszer folyamatairól adott részletesebb kép. Hátrányuk viszont az indikátorok kiválasztásának és súlyozásának szubjektív volta.

Jelen tanulmányban mindezeket mérlegelve (Bajmócy 2008, Bajmócy–Szakálné 2009) mi az innovációs rendszerek eredményeire közvetlenül építő módszer mellett köteleztük el magunkat, amely egyben azt is jelenti, hogy elemzésünk során kiemelt figyelmet kell fordítanunk az indikátorok kiválasztásának és szelektálásának módjára, és az indikátorok súlyozásának módjára. A tanulmány 2. fejezetében ismertetjük a 174 hazai kistérségre, 2008-as adatok alapján végrehajtott elemzésünk módszertanát. Ezt követően elemezzük a Dél-Alföldi és Észak-Magyarországi régiók kistérségeinek innovációs képességét országos összehasonlításban, majd következtetéseket vonunk le.

Módszertan

Elemzési módszertanunk kialakításának közvetlen előzményeként kilenc olyan hazai és nemzetközi innovációs képesség mérésére irányuló megközelítést tekintettünk át, amelyek komplex indikátorrendszerrel ragadták meg és vették össze különböző területi egységek innovációs képességét¹. Az áttekintett mérési megközelítések összesen 209 indikátort használtak, amelyeket elemeztünk (megkeresve a hasonló tartalmúakat), majd csoportosítottunk Tödting és Trippel (2005) regionális innovációs rendszer modelljét alapul véve. Ezek a területek és a hozzájuk tartozó indikátorok képezték a potenciális (munkánk szempontjából optimálisnak tekintett) indikátorkészletet, amelyet aztán megpróbáltunk kistérségi szintre átültetni.

A potenciális adatkészlet kistérségi adaptációja előtt két igen jelentős akadály áll. Az egyik az országos, vagy regionális szinten mért mutató kistérségi értelmezhetőségének kérdése, a másik pedig az adatelérhetőség. Ezen hatások révén formálódott *kiinduló adatbázisunk*, amely 43, az innovációs rendszer valamely eleméhez közvetlenül köthető indikátorból állt. Ezekből első lépésben fajlagos, illetve arány mutatókat képeztünk, hogy a térségek értékei összehasonlíthatóvá váljanak.

A *ténylegesen használt indikátorkészlet* ezt követően egy többlépcsős folyamat eredményeként állt össze². A 43 fenti indikátort a regionális innovációs rendszer felépítéséhez igazodva négy dimenzióba soroltuk: a tudás-teremtési alrendszer mutatói, a tudás-kiaknázási alrendszer mutatói, az innovációs háttér-infrastruktúra mutatói, és a „kapcsolatok” mutatói.

Az eltérő nagyságrend és mértékegység szükségessé tette a mutatók összemérhetőségének megteremtését. Ennek céljából változóinkat *standardizáltuk*. Az egyazon dimenzióba sorolt standardizált mutatókból ezt követően (főkomponens módszer révén) *faktorokat hoztunk létre*.

¹ A European Innovation Scoreboard (EIS) Összesített Innovációs Indexét (EIS 2008), a European Trend Chart on Innovation Szolgáltató Szektor Innovációs Indexét (Kanerva et al 2006), az EXIS Összesített Indexét (Arundel–Hollanders 2005), Florida–Tingali (2004) Európai Kreativitási Indexét, a Világbank „Tudásgazdaság Indexét” (WB 2008), valamint Porter és Stern (2003) Nemzeti Innovációs Kapacitás Indexét, a European Regional Innovation Scoreboard (Hollanders 2006, Hollanders et al 2009) indexét, Csizmadia és Rehnitzler (2005) hazai nagyvárosok innovációs potenciáljára irányuló vizsgálatát, és Kocziszkó (2004) Észak-Magyarországi régió kistérségeinek innovációs potenciáljára irányuló felmérését.

² A lépéssor kialakítása során támaszkodtunk Lukovics és Kovács versenyképesség-mérés kapcsán felhalmozott tapasztalataira (Lukovics 2008, Lukovics–Kovács 2008).

A változók szelektálása ezen eljárás keretén belül (a modellen belül tehát objektív módon) valósult meg:

- egyrészt kiszelektáltuk a nagyon alacsony (0,3 alatti) kommunalitás értékkel bíró változókat,
- másrészt oly módon hoztuk létre a faktorokat, hogy azok sajátértéke 1 fölötti, összesített magyarázóereje legalább 70% legyen, és egy mutató egyértelműen csak egy faktorhoz kötődjön (az egyik faktorial történő együttmozgás mértéke legalább kétszerese legyen bármely más faktorial történő együttmozgás mértékének).

A *ténylegesen használt indikátorkészlet* tehát a faktoranalízis során létrejött faktorokhoz (lényegében főkomponensekhez) egyértelműen és erősen kötődő standardizált indikátorokból áll. Mindez 32 mutatót jelent négy dimenzióba sorolva (1. táblázat).

1. táblázat: Az elemzés indikátorkészlete

	INDIKÁTOR	ÉV	VETÍTÉSI ALAP
Tudás-teremtés (KC)			
1	Államháztartás kutatás-fejlesztési ráfordítása	2008	1000 fő
2	Alapkutatás témaköltsége	2008	1000 fő
3	Felsőoktatási intézményekben dolgozó oktatók száma (intézmény székhelye szerint)	2008	10000 fő
4	Felsőoktatási intézményekben dolgozó oktatók száma (képzési hely szerint)	2008	10000 fő
5	A felsőoktatásban oklevelet szerzettek száma (képzési hely szerint)	2008	1000 fő
6	Felsőoktatásban résztvevő hallgatók száma minden tagozaton (képzési hely szerint)	2008	1000 fő
7	Nappali tagozatos felsőfokú alap- és mesterképzésben résztvevő hallgatók száma a felsőfokú oktatási intézményekben (képzési hely szerint)	2008	1000 fő
Tudás-kiaknázás (KE)			
8	Szabadalmi bejelentések száma	2006-2009	10000 fő
9	Vállalkozások kutatás-fejlesztési ráfordítása	2008	1000 fő
10	Alkalmazott kutatás témaköltsége	2008	1000 fő
11	Kísérleti fejlesztés témaköltsége	2008	1000 fő
12	Társas vállalkozások száma high és medium tech feldolgozóiparban	2008	összes társas vállalkozás
13	Társas vállalkozások száma high tech KIBS	2008	összes társas vállalkozás
14	Társas vállalkozások száma KIMS	2008	összes társas vállalkozás
15	Egyéni vállalkozások száma high tech KIBS	2008	összes egyéni vállalkozás
16	Egyéni vállalkozások száma KIMS	2008	összes egyéni vállalkozás
Innovációs háttér-infrastruktúra (BI)			
17	Bejegyzett új társas vállalkozások	2006-2008	összes társas vállalkozás
18	Vállalati forgási sebesség (bejegyzett+megszűnt)	2006-2008	összes társas vállalkozás

INDIKÁTOR	ÉV	VETÍTÉSI ALAP
Legfeljebb ált. isk. végzettséggel rendelkezők 19 (inverz mutató: 100%-ból kivonva) Az egyetemet, főiskolát végzett	2008	18-24 évesek
20 foglalkoztatottak száma	2001	összes foglalkoztatott
21 Egyetemi, főiskolai végzettségű oklevéllel rendelkezők	2001	7 évnél idősebb népesség
22 ISDN vonalak száma	2008	1000 fő
23 Kulturális rendezvények száma	2008	1000 fő
24 Művelődési intézmények száma	2008	1000 fő
Könyvtárak beiratkozott olvasóinak száma (munkahelyi, felsőoktatási, nemzeti- és 25 szakkönyvtárak, települési könyvtárak)	2008	1000 fő
26 Mozi látogatások száma	2008	1000 fő
Kapcsolatok (LINK)		
27 Külső kapcsolatok intenzitása (térség társfelfalálási kapcsolatainak száma)	2006-2009	összes társfelfalálási kapcsolat
28 Külső kapcsolatok diverzifikáltsága (hány másik térséggel van társf. kapcsolata)	2006-2009	
Többségében, v. kizárólag külföldi érdekeltségű 29 vállalkozások száma	2007	10000 fő
Többségében, v. kizárólag külföldi érdekeltségű 30 vállalkozások nettó árbevétele	2007	összes vállalat nettó árbevétele
Többségében, v. kizárólag külföldi érdekeltségű 31 vállalkozások statisztikai létszáma	2007	összes vállalat stat. létszáma
32 Export értékesítés nettó árbevétele	2008	összes nettó árbevétel

Megjegyzés: KIBS: tudás-intenzív üzleti szolgáltatás, KIMS: tudás-intenzív piaci szolgáltatások.

Forrás: saját szerkesztés

A ténylegesen használt indikátorok *a mérés három alapvető outputjának* alapját képezték (2. táblázat). Az outputok első körét maguk a kialakított *faktorok* képezik. Az outputok második körét a *dimenzióként kialakított alindexek* adják. Az alindexeket nem az adott dimenzióba tartozó faktorokból képeztük, hanem közvetlenül a faktorokhoz tartozó változókból egy súlyozási eljárás révén. A faktoranalízis minden egyes változóhoz egy kommunalitás értéket rendel, amely végeredményben arra utal, hogy az adott változó milyen mértékben lett figyelembe véve a hipotetikus változó kialakítása során. Ez tehát egyfajta súlyozás, amit az alkalmazott módszer maga kínál. A négy alindex tehát az adott dimenzióba tartozó standardizált változók súlyozott átlaga, ahol a súlyokat a kommunalítások gyöke jelentette. Az outputok harmadik körét a *kistérségi innovációs képesség összesített indexe (KIK index)* képezi. Ezt a ténylegesen használt 32 indikátorból közvetlenül képeztük.

2. táblázat: A mérés outputjai

Összesített index	Alindexek	Faktorok
KIK: Kistérségi innovációs képesség összesített indexe (32 mutatóból képezve)	KC: Tudás-teremtés alindexe (7 mutatóból képezve)	Tudásteremtő intézmények faktora (KC_1) Államháztartás K+F aktivitása faktor (KC_2)
	KE: Tudás-kiaknázás alindexe (9 mutatóból képezve)	Tudás-intenzív vállalati aktivitás faktora (KE_1) Vállalati K+F aktivitás faktora (KE_2) Csúcstechnológiai feldolgozóipar faktora (KE_3)
	BI: Innovációs háttér-infrastruktúra alindexe (10 mutatóból képezve)	Kreatív munkaerő jelenléte faktor (BI_1) Kulturálódási lehetőség faktora (BI_2) Vállalkozói aktivitás faktora (BI_3)
	LINK: Kapcsolatok alindexe (6 mutatóból képezve)	Kifelé irányultság faktora (LINK_1) Kapcsolati portfólió faktora (LINK_2)

Forrás: saját szerkesztés

A fenti outputokra támaszkodva három alapvető elemzési lépést hajtottunk végre. Az innovációs képesség kistérségi szinten történő elemzésének egyik alapvető módszertani problémája a térségek igencsak különböző méretéből ered. A vetítési alapok használata lehetővé tette a különböző térségek adatainak összevetését, ugyanakkor az egyes innovációhoz kötődő aktivitások abszolút koncentrációjáról így nem nyerünk képet. Az innovációs tevékenységek sikerességét viszont alapvetően befolyásolja a térségek koncentráció mértéke (Varga 2009). E problémát úgy igyekeztünk áthidalni, hogy *méret alapján csoportosítottuk a kistérségeket* és a részletes elemzések során csak az azonos csoportba tartozó térségeket vetettük ténylegesen össze. Három csoportot alakítottunk ki:

- *Budapest* (urbanizációs előnyök létrejöttének lehetősége).
- *Nagy népességű térségek*. Ide soroltuk azokat a kistérségeket, ahol a székhely népessége meghaladja az 50 ezer főt, vagy a kistérség teljes népessége meghaladja a 100 ezer főt, 2008 év végén. Itt már az urbanizációs előnyök kialakítására nincs lehetőség, de a lokalizációs előnyök felléphetnek. 23 kistérség tartozik ebbe a kategóriába.
- *Kis népességű térségek*. Azon térségek ahol a székhely népessége 50 ezer fő alatti és a teljes népesség 100 ezer fő alatti. Itt igen alacsony a valószínűsége az agglomerációs előnyök jelentkezésének. 150 kistérség tartozik ebbe a kategóriába.

Az elemzés során *rangsoroltuk a kistérségeket* az alindexek, illetve az összesített (KIK) index alapján. Az összes kistérségre kiterjedő rangsort nem készítettünk, csak külön a kis és nagy népességű térségekre. A rangsorolás során az alindex értékeket és a KIK index értékét – a könnyebb értelmezhetőség érdekében – 0 és 1 közé átskáláztuk³. Így a mérési output hasonlatossá vált a széles körben használt European Innovation Scoreboard végső outputjához.

Ezen felül *csoportosítottuk a kistérségeket* innovációs képességük alapján. A csoportosítás K-közép klaszter elemzés segítségével történt, ahol a csoportképző ismérveket az alindex értékek képezték. A csoportosítás során szintén elkülönítettük a kis és nagynépességű térségeket.

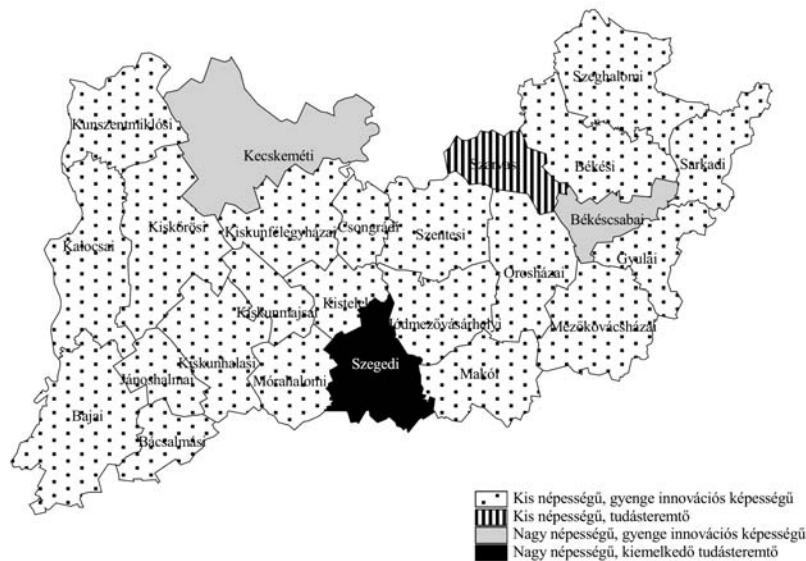
³ Az átskálázás a „European Innovation Scoreboard”-ból is ismert min-max eljárással történt. Minden egyes indexértékből kivontuk az adott index minimum értékét, majd ezt elosztottuk az adott index maximum és minimum értékének különbségével.

A vizsgált régiók innovációs képessége országos összevetésben

A Dél-Alföldi és Észak-Magyarországi régiók európai és hazai mércével mérve is alacsony innovációs képességgel jellemezhető térségek. A legutóbbi „Regional Innovation Scoreboard” jelentés mindkét régiót az alacsony innovációs képességűek közé sorolja (Hollanders et al 2009). A 2006-os, összesített rangsort is adó jelentés gyakorlatilag azonos teljesítményt tárt fel, amely az európai rangsorban közvetlenül egymást követő helyezéseket (178. és 179. a vizsgált 208-ból) jelentett (Hollanders 2006). A hasonló összteljesítmény mögött valójában viszont igen eltérő sajátosságok húzódnak meg, amelyet kistérségi szintű elemzéseink jól megmutattak.

A régiók innovációs teljesítményének összetevőiről áttekintő képet ad az egyes *kistérségek típusainak* megjelenítése. A 174 hazai kistérséget innovációs képességük alapján K-közép klaszterelemzés segítségével csoportosítottuk. A *nagy népességű térségek* esetén kialakított három kategória: a kiemelkedő tudásteremtő térségek (3 db), a közepes innovációs képességű térségek (9 db), és a gyenge innovációs képességű térségek (11 db). A klaszterek elnevezése arra utal, hogy a három csoport jól elváló összesített teljesítménye mögött az egyes dimenziók mentén már érdekes differenciáltság figyelhető meg. A legjobban teljesítő csoport összesített teljesítményét alapvetően a tudás-teremtési képességnek köszönheti.

A *kis népességű térségek* három csoportja: a tudásteremtő térségek (8 db), a kívülről vezérelt térségek (24 db) és a gyenge innovációs képességű térségek (118 db). Összesített teljesítménye alapján itt két csoport válik ki, de esetükben eltérő teljesítmény „vezérli” a relatíve jó teljesítményt. A tudásteremtők esetén a tudásteremtési alindex magas értékei, míg a kívülről vezérelt térségek esetén a kapcsolatok alindex magas értékei.

1. ábra: Kistérség-típusok a Dél-Alföldi régióban

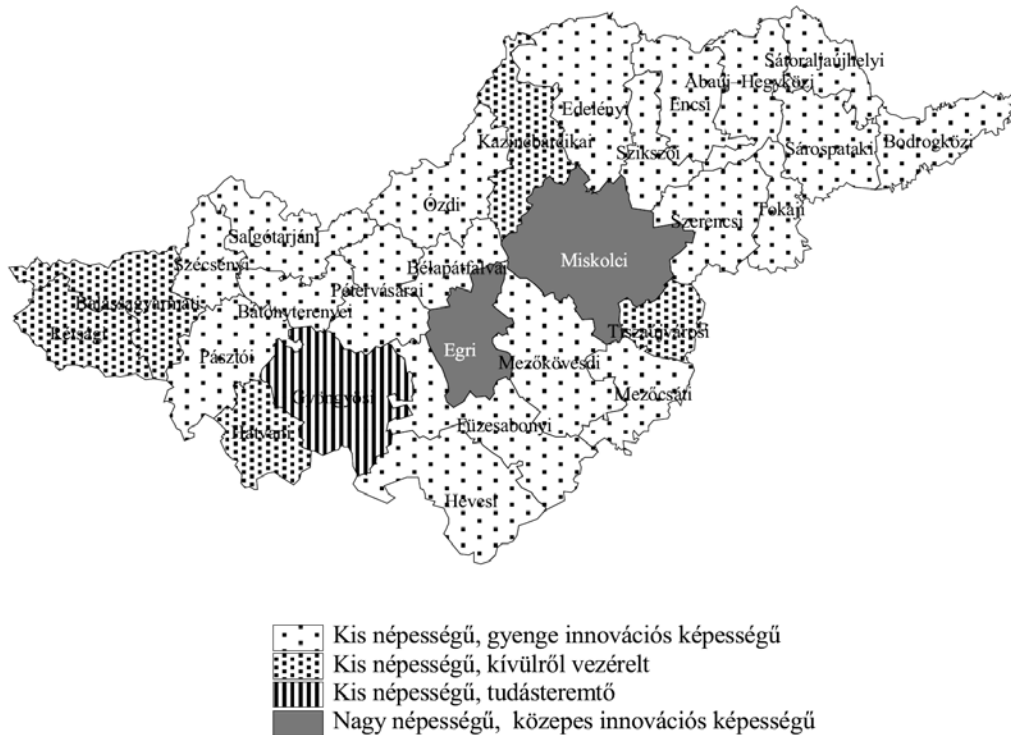
Forrás: saját szerkesztés

Mindkét régióra igaz, hogy kistérségeinek többsége a „kis népességű, gyenge innovációs képességűek” közé tartozik (1. ábra és 2. ábra). Ugyanakkor az Észak-Magyarországi régióban öt olyan kis népességű térség is található, amely a „kívülről vezérelt” csoportba tartozik. Ez az

innovációs minta a Dél-Alföldön teljesen hiányzik. Az Észak-Magyarországi régióban ugyanakkor nincs „kiemelkedő tudás-teremtő” térség, amely típust a Dél-Alföldön Szeged reprezentálja.

A Dél-Alföldi régió esetén egészen látványos, de nagyrészt igaz Észak-Magyarországra is, hogy a centrumokat, nem veszi körül a relatíve jobban teljesítő kistérségek gyűrűje. Az is jól érzékelhető, hogy a régiók összesített innovációs képessége csupán néhány kistérség teljesítményéből fakad, illetve, hogy a kistérségek zöme látszólag hasonló, igen gyenge innovációs képességgel jellemezhető. Ez a hasonlóság a részletesebb elemzések kapcsán azonban „eltűnik”.

Az innovációs képesség részletesebb elemzését lehetővé tevő *alindexenkénti és faktoronkénti vizsgálat* tovább árnyalja a képet. Kiviláglik, hogy az egyes térségek teljesítménye belsőleg is differenciált, még az azonos csoportba sorolt kistérségek is nagyban különbözhetnek egymástól.

2. ábra: Kistérség-típusok az Észak-Magyarországi régióban

Forrás: saját szerkesztés

A Dél-Alföldi régió három, míg az Észak-Magyarországi régió két kistérsége került a *nagy népességűek* közé besorolásra, köztük mind a három innovációs-térségtípus reprezentálva van. Az *alindexek vizsgálata* megmutatja, hogy a legtöbb esetben az összesített teljesítmény mögött belső egyenetlenségek bújnak meg (3. táblázat). E tekintetben az alindex-értékek és a rangsorbeli helyezés egyszerre szolgál információval, hiszen kis rangsorbeli különbség is jelenhet nagy teljesítménybeli különbséget (más oldalról viszont a gyengébbnek tűnő indexérték nem feltétlenül jelent rossz rangsorbeli helyezést).

3. táblázat: A nagy népességű térségek alindexenkénti teljesítménye és rangsorbeli helyezése

	Tudás-teremtés	Tudás-kiaknázás	Háttér-infrastruktúra	Kapcsolatok	KIK Index
Békéscsabai	0,08 (17)	0,13 (18)	0,53 (13)	0,00 (23)	0,15 (19)
Kecskeméti	0,12 (14)	0,42 (8)	0,43 (16)	0,35 (17)	0,30 (15)
Szegedi	1,00 (1)	0,51 (6)	1,00 (1)	0,68 (9)	0,97 (2)
Egri	0,43 (5)	0,43 (7)	0,90 (3)	0,44 (14)	0,58 (6)
Miskolci	0,25 (10)	0,40 (9)	0,38 (17)	0,52 (11)	0,38 (12)

Megjegyzés: Zárójelben a rangsorbeli helyezés áll. Az indexek maximálisan felvehető értéke 1, minimálisan felvehető értéke 0. A rangsorbeli helyezés 1 és 23 között változhat.

A korábbiaknál még cizelláltabb képet kapunk, ha az alindex értékek mögé nézünk és megvizsgáljuk a *faktoronkénti teljesítményét* a térségeknek (4. táblázat). Ebből jól látható, hogy még a jó alindexek-értékek mögött is lehetnek egyes faktorok, amelyek kapcsán a térség teljesítménye átlag alatti, és mindez fordítva is igaz lehet. Kecskemét relatíve jó tudás-kiaknázó képessége például főként a csúcstechnológiai feldolgozóiparhoz kötődik. Egerben a háttér-infrastruktúra magas indexértéke mellett a vállalkozói aktivitás már relatíve alacsony. Szeged relatíve gyengébb tudás-kiaknázási teljesítménye mögött pedig összetett jelenségek állnak:

- a tudás-intenzív vállalati aktivitás magas szintje, amely
- elsősorban szolgáltatásokhoz kötődik, hiszen a vállalati K+F szintje alacsony (a tudás-intenzív szolgáltatásokra jellemző, hogy innovációs aktivitásuk jelentős részben nem kutatás-fejlesztéshez kötődik),
- ehhez járul a csúcstechnológiai feldolgozóipar alacsony koncentrációja.

4. táblázat: A nagy népességű térségek faktoronkénti teljesítménye

	Tudás-teremtő intézmények	Államháztartás K+F aktivitása	Tudás-intenzív vállalati aktivitás	Vállalati K+F aktivitás	Csúcstechnológiai feldolgozóipar
Békéscsabai	0,11	0,00	0,35	0,00	0,86
Kecskeméti	0,16	0,04	0,37	0,38	0,75
Szegedi	1,00	1,00	0,89	0,26	0,10
Egri	0,56	0,11	0,48	0,37	0,27
Miskolci	0,31	0,12	0,78	0,17	0,33
	Kreatív munkaerő jelenléte	Kulturálódási lehetőségek	Vállalkozói aktivitás	Kifelé irányultság	Kapcsolati portfólió
Békéscsabai	0,57	0,23	0,40	0,00	0,13
Kecskeméti	0,58	0,13	0,23	0,25	0,42
Szegedi	0,93	0,02	1,00	0,29	1,00
Egri	0,84	0,65	0,26	0,53	0,13
Miskolci	0,59	0,04	0,00	0,23	0,79

Megjegyzés: az faktorok maximálisan felvehető értéke 1, minimálisan felvehető értéke 0.

Mindkét régió esetén a *kis népességű térségek* többsége átlag alatt teljesített. Az Észak-Magyarországi régióban 8 olyan kistérség van, amely kis mértékben túlteljesítette a kis népességűek országos átlagát (Balassagyarmati, Hatvani, Kazincbarcikai, Rétségi, Salgótarjáni, Sárospataki, Sátoraljaújhelyi és Tiszaújvárosi kistérségek), és egy, amelyik jelentősen átlag felett teljesített (a Gyöngyösi kistérség). A Dél-Alföldi régióban csupán négy kistérség teljesítménye haladja meg az országos átlagot (Gyulai, Hódmezővásárhelyi, Kiskunfélegyházi és Szarvasi kistérségek), és az eltérés mértéke minden esetben kis mértékű.

Az Észak-Alföldi régió teljesítménye kistérségi aggregációs szinten tehát nagyobb változatosságot mutat: többféle innovációs minta, és több átlag felett teljesítő térség. A Dél-Alföld e tekintetben látszólag homogén egységekből áll. Viszont az alindexenkénti és faktoronkénti teljesítmény vizsgálata még ez esetben is jelentős egyedi sajátosságokat tár fel (5. táblázat).

5. táblázat: A kis népességű kistérségek rangsorbeli teljesítménye

	Dél-Alföldi régió					Észak-Magyarországi régió					
	KC	KE	BI	LINK	KIK	KC	KE	BI	LINK	KIK	
Bácsalmási	43	105	131	129	131	Abatúj-Hegyközi	91	134	113	112	135
Bajai	12	67	93	94	61	Balassagyarmati	62	32	49	32	38
Békési	51	70	116	134	105	Bátonyterenyei	97	50	134	60	88
Csongrádi	102	58	85	102	87	Bélapátfalvai	98	86	119	141	125
Gyulai	10	48	31	114	36	Bodrogközi	44	116	129	140	138
Hódmezővásárhelyi	21	18	62	76	39	Edelényi	84	108	98	133	121
Jánoshalmi	114	146	147	146	149	Encsi	107	111	121	128	132
Kalocsai	18	63	142	84	93	Füzesabonyi	108	92	104	95	103
Kiskőrösi	116	109	100	85	108	Gyöngyösi	1	22	15	29	4
Kiskunfélegyházi	117	77	70	37	60	Hatvani	111	64	22	12	28
Kiskunhalasi	76	76	51	103	79	Hevesi	54	113	102	115	120
Kiskunmajsai	47	123	146	111	144	Kazincbarcikai	55	9	44	53	20
Kisteleki	81	94	75	98	99	Mezőcsáti	123	102	68	149	110
Kunszentmiklósi	120	66	130	67	96	Mezőkövesdi	36	59	64	72	67
Makói	77	118	77	30	76	Ózdi	126	62	91	38	66
Mezőkovácsházi	61	138	139	138	147	Pásztói	69	78	94	150	109
Mórahalmi	45	83	126	148	126	Pétervásárai	130	89	123	43	94
Orosházi	50	82	108	49	83	Rétségi	65	35	84	6	27
Sarkadi	132	126	111	139	136	Salgótarjáni	27	14	35	65	24
Szarvasi	4	80	110	132	45	Sárospataki	8	91	79	77	55
Szeghalomi	137	119	127	88	127	Sátoraljaújhelyi	58	47	14	39	32
Szentesi	66	68	73	78	78	Szécsényi	35	115	72	118	107
						Szerencsi	87	120	59	121	101
						Sziksói	140	57	144	144	129
						Tiszaújvárosi	144	12	30	34	16
						Tokaji	56	143	99	101	134

Megjegyzés: A rangsorbeli helyezések 1 és 151 között változhatnak. Rövidítések: KC – tudás teremtés, KE – tudás kiaknázás, BI – innovációs háttér-infrastruktúra, LINK – kapcsolatok, KIK – összesített innovációs képesség (KIK index).

Forrás: saját szerkesztés

Az alindex-értékek és ezzel szoros összefüggésben a rangsorbeli helyezések jelentősen szóródnak. A faktorok szintjén pedig már szinte nincs is olyan kistérség, amely minden területen országos átlag alatt teljesít. A térségek többségének teljesítménye belső egyenetlenségekkel jellemezhető. Azaz valamennyi térség egyedinek tekinthető innovációs szempontból, sajátos erősségekkel és gyengeségekkel.

Következtetések

A tanulmányban *többváltozós matematikai-statisztikai* adatelemzés segítségével vizsgáltuk a Dél-Alföldi és Észak-Magyarországi régiók innovációs teljesítményét kistérségi aggregációs szinten, országos összehasonlításban. Módszertanunk kialakítása során számos korábbi mérési kísérlet tapasztalatára építettünk úgy, hogy azok erősségeit megpróbáltuk átvenni, míg gyengeségeit kiküszöbölni.

Ennek során az innovációs rendszer működésének hatékonyságát leképző „szokásos” mérési megközelítést adaptáltunk kistérségi szintre úgy, hogy modellen belül objektív szempontok alapján történt a változók szelektálása, csoportosítása és súlyozása.

Eredményeink jól visszaigazolták mérési megközelítésünket. Élesen kirajolódtak az *innovációs képesség szubregionális különbségei*, illetve az egyes térségek belsőleg is differenciált teljesítménye. Így lehetővé vált egy olyan komplex kép megragadása, amely alapul szolgálhat a térségi sajátosságokra specifikusan reflektáló beavatkozások megtervezéséhez.

A regionális szintű elemzések alapján (Regional Innovation Scoreboard) szinte teljesen hasonlóknak tűnő két régió között *éles eltérések rajzolódtak ki*. Kitűnt továbbá, hogy a vizsgált régiók az innovációs képesség tekintetében *nem tekinthetők valódi egységnek*. A régiók valójában egyedi sajátosságokkal rendelkező kistérségek halmaza, amelyek nem alkotnak szerves egységet.

Különösen Dél-Alföldön, de nagyrészt Észak-Magyarországon is igaz, hogy a relatíve erős innovációs képességgel jellemezhető kistérségek (elsősorban a Szegedi kistérség) szigetszerűen emelkednek ki, azokat nem veszi körbe további jól teljesítő kistérségek gyűrűje. Az erős lokális innovációs teljesítménynek tehát *nincs valódi kisugárzása*.

A régiók összességében gyenge innovációs képessége jelentős belső egyenetlenség eredménye. Ezen túlmenően az egyes kistérségek saját teljesítménye is jelentős belső differenciáltságot mutat. Szinte valamennyi térség kapcsán *azonosíthatók relatíve erős és relatíve gyenge pontok*. Az összesített innovációs teljesítményt már az alindexenkénti elemzések is nagyban árnyalták (az egyes alindexek mentén rendre eltérő térszerkezet mutatkozott). A faktoronkénti elemzés pedig felszínre hozta az egyedi sajátosságokat. Szinte nincsen olyan kistérség, amely önmagához mérten ne teljesítene a szokásosnál lényegesen jobban, vagy rosszabbul bizonyos faktorok esetén.

Irodalom

- Arundel, A. – Hollanders, H. (2005): *EXIS: An Exploratory Approach to Innovation Scoreboards*. European Trend Chart on Innovation, European Commission, Maastricht.
- Bajmócy Z. (2008): *A regionális innovációs képesség értelmezése és számbavétele a tanulás-alapú gazdaságban*. In Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.): *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 26-46. o.
- Bajmócy Z. – Szakálné Kanó I. (2009): *Hazai kistérségek innovációs képességének elemzése*. Tér és Társadalom, 2, 45-68. o.
- Csizmadia Z. – Rechnitzer J. (2005): *A magyar városhálózat innovációs potenciálja*. In Grosz A. – Rechnitzer J. (szerk.): *Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon*, MTA RKK, Pécs – Győr. 147-180. o.

- Csizmadia Z. – Erdős F. – Grosz A. – Smahó M. – Tilinger A. (2008): *Innováció a Nyugat-Dunántúlon*. MTA RKK, Pécs–Győr.
- Dóry T. (2005): Regionális innováció-politika. *Kihívások az Európai Unióban és Magyarországon*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- EIS (2008): *European Innovation Scoreboard*. Comparative analysis of innovation performance. InnoMetrics, Bruxelles.
- Florida, R. – Tingali, I. (2004): *Europe in the Creative Age*. DEMOS. Letöltve, 2008.04.10. <http://www.demos.co.uk/publications/creativeeurope>
- Hollanders, H. (2006): *European Regional Innovation Scoreboard*. InnoMetrics, Maastricht.
- Hollanders, H. – Tarantola, S. – Loschky, A. (2009): *Regional Innovation Scoreboard (RIS) 2009*. InnoMetrics, Maastricht.
- Kanerva, M. – Hollanders, H. – Arundel, A. (2006): *Can We Measure and Compare Innovation in Services*. Trend Chart Report. European Trend Chart on Innovation, Luxemburg.
- Kocziszkó Gy. (2004): *Az Észak-magyarországi régió innovációs potenciáljának vizsgálata*. Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek, 1, 5-39. o.
- Lukovics M. (2008): *Térségek versenyképességének mérése*. JATEPress, Szeged.
- Lukovics M. – Kovács P. (2008): *Eljárás területi versenyképesség mérésére*. Területi Statisztika, 3, 245-263. o.
- Moualert, F. – Sekia, F. (2003): *Territorial Innovation Models: A Critical Survey*. Regional Studies, 3, 289-302. o.
- Porter, M. E. – Stern, S. (2003): *The impact of location on global innovation: Findings from the National Innovative Capacity Index*. In The Global Competitiveness Report 2002-2003, WEF, 227-252. o.
- Tödtling, F. – Tripl, M. (2005): *One size fit all? Towards a differentiated regional innovation policy approach*. Research Policy, 34, 1203-1209. o.
- Varga A. (2009): *Térszerkezet és gazdasági növekedés*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- WB (2008): *Measuring Knowledge in the World's Economies*. Knowledge Assessment Methodology and Knowledge Economy Index. Knowledge for Development Program. World Bank Institute, Washington.

Málovics György

**Jólétmérés kistérségi szinten.
A Dél-alföldi és Észak-magyarországi régiók összevetése.**

Jelen tanulmányban a Dél-Alföldi és Észak-Magyarországi régiók jólétét elemezzük kistérségi aggregációs szinten országos összehasonlításban. A jóléti közgazdaságtan eredményeiből kiindulva először röviden felvázoljuk a kistérségi jólét elméleti fődimenzióit. Ezen elméleti alapvetés után bemutatjuk az elemzéshez használt jóléti dimenziókat és az ezekhez tartozó faktorokat. Végül bemutatjuk a két régió kistérségi szintű jólétértékelését- és összehasonlítását országos összevetésben, különös tekintettel a Dél-alföldi és az Észak-Magyarországi Régióra. Következtetésünk, hogy (1) a relatíve magas jóléttel rendelkező kistérségek zöme hazánkban egy észak-nyugat dél-kelet tengely mentén koncentrálódik, és (2) a két elemzett régió a jólét szempontjából nagy területi különbségekkel jellemezhető.

Kulcsszavak: jólét, klaszterelemzés.

Bevezetés

A területi jellemzésére a hazai és nemzetközi szakirodalom gyakran használja az SNA rendszer egyes kiemelt mutatóit. Mindez annak ellenére történik így, hogy az SNA rendszer mutatóinak információs bázisa nem (illetve csak nagyon korlátozott mértékben) terjed ki a természeti környezetre, a gazdaság által kiváltott természeti folyamatokra, illetve a társadalmi jólét számos elemére (Sen 2003). Ezt felismerve az utóbbi évtizedekben, különösen pedig az 1990-es évek óta egyre több szervezet és kutató törekszik a fenntartható fejlődést megragadó mutatószámok, valamint mutatószámrendszerek kidolgozására. E folyamatot jó jellemzi, hogy 2003-as kutatások több mint 500 fenntarthatósági indikátor(készlet) kidolgozására vonatkozó próbálkozást említenek (Böhringer-Jochem 2007). Emellett mára minden jelentősebb „világpolitikai” szervezet (EU, ENSZ, OECD) rendelkezik saját fenntartható fejlődési indikátorkészlettel, illetve 2003-ban az ENSZ, az Európai Bizottság, az IMF, az OECD és a Világbank közösen publikálták az integrált környezeti és gazdasági nemzeti elszámolások keretfeltételeire vonatkozó állásfoglalásukat (Eurostat 2007, KSH 2008, OECD 2003, UN 2007, UNECE et al. 2008). Legutóbb pedig Nobel díjas közgazdászok által vezetett bizottság adott ki jelentést a domináns jólétmérési eszközök hiányosságaival és az alternatívákkal kapcsolatos kritériumokkal kapcsolatban (Stiglitz et al. 2009). E tények jelzik, hogy mind a tudományban, mind pedig a politikai döntéshozatalban komoly igény fogalmazódott olyan indikátorok/indikátorkészletek iránt, amelyek alapul szolgálhatnak a társadalmi döntéshozatal fenntartható fejlődés irányába történő előmozdításához.

¹ A tanulmány az NKTH Baross Gábor „Innovációs elemzések” program támogatásával készült: BAROSS-DA07-DA-ELEM-07-2008-0001.

A kutatásban való részvételért és a tanulmány elkészítésében nyújtott segítségért a szerző köszönetet mond Fáskertü Zsuzsa és Gébert Judit közgazdászhallgatóknak, és Imreh-Tóth Mónika Ph.D. hallgatónak.

A fenntartható fejlődés hagyományos hárompilléres értelmezésében – amely a fentebb említett indikátorkészletek esetében is megjelenik – komoly hangsúlyt kap a jólét, mint a fenntarthatóság kulcseleme. Tanulmányunkban mi egy olyan kistérségi szintű jóléti indikátorrendszer kidolgozására teszünk kísérletet, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy kistérségi szinten érvényes képet kaphassunk a társadalmi jólét alakulásáról.

Tanulmányunk felépítése ennek megfelelően a következő: először bemutatjuk az indikátorkészlet kialakításának módszertanát, majd pedig bemutatjuk a Dél-alföldi és Észak-Magyarországi régiókra kapott eredményeinket a kistérségi szintű jólét vonatkozásában országos összevetésben.

A kutatás módszertana

Elemzési módszertanunk kialakításának közvetlen előzményeként a jóléti közgazdaságtan legfőbb jólételeméit tekintettük át. A közgazdaságtan jóléti elméleteinek (preferencia-utilitarizmus, alapvető javak elmélete és képességszemlélet) (Dasgupta 2001, Rawls 1997, Sen-Williams 1996) közötti szintézis megteremtéséhez az Alkire által javasolt dimenzió fogalmát használtuk, amelyet (a szerzőt alapul véve) a következőképpen határozhatunk meg: a dimenzió a jólétnek valamilyen szempont szerint meghatározott alkotóeleme (Alkire 2002). Tehát a dimenzió egyfajta nézőpont, amely rávilágít a jólétnek egy részére. Ebből következik, hogy egyetlen egy dimenzió sem adhat teljes képet a jólétről, illetve nem követelmény, hogy a dimenziók átfedés-mentesek legyenek (sőt, egyes, a jólét szempontjából meghatározó fontosságú indikátorok elméleti alapon több dimenzióba is könnyedén besorolhatók lennének). Az áttekintett közgazdaságtani jólételemétek alapján összesen 11 elméleti jóléti fődimenziót határoztunk meg:

- anyagi javak,
- szabadságjogok,
- fizikai jólét,
- családi/baráti kapcsolatok,
- környezet minősége,
- szabadidős tevékenység,
- munka,
- társadalmi gondoskodás formái,
- oktatás,
- információ hozzáférés,
- társadalmi önbecsülés alapjai.

Kutatásunk második lépéseként került sor a konkrét elemzések alapjául szolgáló indikátorkészlet kialakítására. A kistérségi jólét egyes dimenzióinak statisztikai mutatókkal történő megragadásához a TEIR adatbázisára és – adatvásárlás segítségével – a KSH adataira támaszkodtunk. (Kivételnek tekinthetők a jövedelmi adatok, amelyek az APEH-től származnak.) Az így létrejött kiinduló adatbázisunk 58, a kistérségi jólét valamely elméleti fődimenziójához köthető indikátorból állt. Ezekből első lépésben fajlagos, illetve aránymutatókat képeztünk, hogy a térségek értékei összehasonlíthatóvá váljanak.

A ténylegesen használt indikátorkészlet ezt követően egy többlépcsős folyamat eredményeként állt össze. Az 58 fenti indikátort a jólételemétek alapján besoroltuk 6 elméleti fődimenzió valamelyikébe. Ez egyben azt is eredményezte, hogy a jólét 11 meghatározott fődimenziójából 5 esetben nem állt rendelkezésünkre olyan indikátor, amellyel az adott

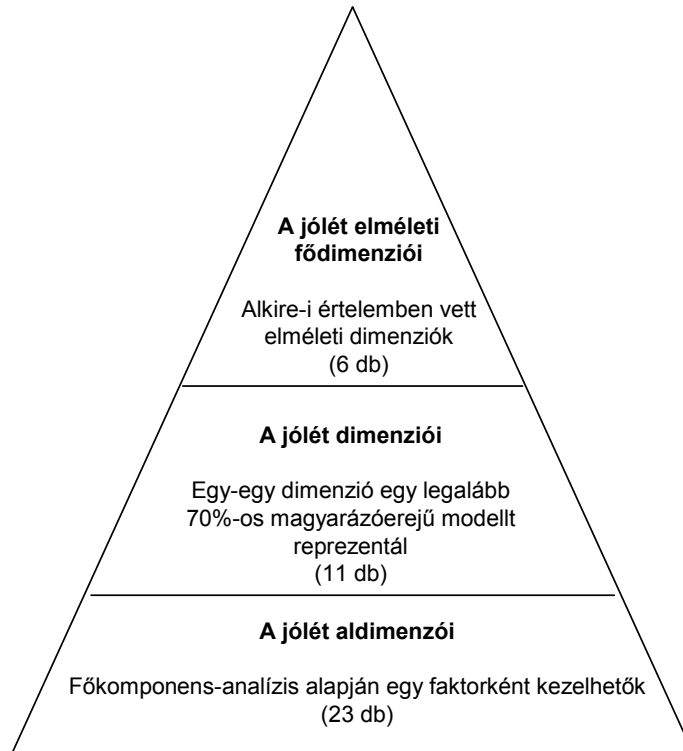
fődimenziót (vagy annak legalább valamely részét) leképezhetünk volna. Így a következő 6 elméleti fődimenzióban álltak rendelkezésünkre mutatók:

- anyagi javak,
- fizikai jóllét,
- szabadidős tevékenységek,
- munka,
- társadalmi gondoskodás formái,
- oktatás.

A változók standardizálása után az egyazon fődimenzióba sorolt standardizált mutatókból főkomponens módszerrel faktorokat (aldimenziókat) hoztunk létre. A változók szelektálása ezen eljárás keretén belül (a modellen belül tehát objektív módon) valósult meg. A főkomponens-analízis során nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy egyes jóléti fődimenzióink a fenti objektív módon nem kezelhetők egy modell keretein belül. Ebből fakadóan indikátorkészletünk végül háromszintű lett (*1. ábra*). *Elméleti fődimenzióink* (azon nagyobb elméleti egységek, amelyek a bemutatott szakirodalom értelmében elméletileg megfeleltethetők a jólét egy-egy Alkire-i értelemben vett dimenziójának) és *aldimenzióink* (amelyek a jólét egy-egy aspektusát reprezentálják, azaz a köztük lévő empirikus kapcsolat következtében adott modellben egy faktorként kezelhetők) létrehoztuk a *dimenziók* szintjét. E szint az, amely egyrészt elméleti szempontból értelmezhető a jólét valamely – a fődimenzióhoz képest szűkebb – összetevőjeként. Másrészt számításaink eredményeképpen egy dimenzió egy egységként kezelhető abban az értelemben, hogy a logikusan egy ilyen dimenzióhoz tartozó mutatók közti összefüggéseket főkomponens-analízis segítségével elemezve azt tapasztaljuk, hogy az egy ilyen dimenzióhoz tartozó mutatók ugyanazon, legalább 70%-os magyarázóerővel rendelkező modell részei). *A ténylegesen használt indikátorkészlet tehát a faktoranalízis során létrejött faktorokhoz (lényegében főkomponensekhez) egyértelműen és erősen kötődő standardizált indikátorokból áll. Mindez 47 mutatót jelent 23 aldimenzióba (faktorba) sorolva.*

*Elemzésünk harmadik lépése a mérés outputjainak definiálása. A ténylegesen használt indikátorok a mérés két alapvető outputjának alapját képezték. Az outputok első alapvető körét maguk a kialakított faktorok (aldimenziók) képezik. Az előző alponthoz részletezett eljárás révén létrejött faktorok kialakítása során elmentettük a faktorértékeket, amelyeket később felhasználtuk az értékelés kapcsán. Ezen módszer használata során alapvető követelmény, hogy a kialakított hipotetikus változóknak (a faktoroknak) valós értelmet tudjunk adni (*1. táblázat*).*

Az outputok második alapvető körét a dimenziók képezik. A dimenziókat nem az adott dimenzióba tartozó faktorokból képeztük, hanem közvetlenül a faktorokhoz tartozó változókból egy súlyozási eljárás révén. A faktoranalízis minden egyes változóhoz egy kommunalitás értéket rendel, amely végeredményben arra utal, hogy az adott változó milyen mértékben lett figyelembe véve a hipotetikus változó kialakítása során. Ez tehát egyfajta súlyozás, amit az alkalmazott módszer maga kínál.

1. ábra: Az indikátorkészlet szintjei

Forrás: saját szerkesztés

Dimenzióink értéke tehát az adott dimenzióba tartozó standardizált változók súlyozott átlaga, ahol a súlyokat a kommunalítások gyöke jelentette. Fontos még ebben az esetben hangsúlyozni, hogy *nem minden fődimenzióinkat bontottuk meg dimenziókra* (azaz bizonyos fődimenzióink kezelhetők voltak egy modellben legalább 70%-os magyarázóerővel). *Az elemzéskor (mint output) az ilyen, egy modelltként kezelhető fődimenziók a jólét egy-egy dimenziójaként kerültek bele az elemzésbe.* Így a jólét kistérségi szintű elemzését összesen 11 dimenzióra végeztük el:

- Anyagi jólét (3 indikátor)
- Fizikai jólét (4 indikátor)
- Szabadidős tevékenységek – kultúra (7 indikátor)
- Szabadidős tevékenységek – rekreáció (4 indikátor)
- Munka (1 indikátor)
- Társadalmi gondoskodás alapvető formái (5 indikátor)
- Társadalmi gondoskodás formái – egészségügy (4 indikátor)
- Társadalmi gondoskodás formái – gyermeknevelés (6 indikátor)
- Társadalmi gondoskodás formái – alapfokú oktatás (5 indikátor)
- Társadalmi gondoskodás formái – biztonság (5 indikátor)
- Oktatás (3 indikátor)

1. táblázat: A fődimenziók, dimenziók és aldimenziók viszonya és valós értelme a kutatásban

Elméleti fődimenzió	Dimenzió	Aldimenzió (faktor)
Anyagi jólét	<i>Anyagi jólét</i>	Jövedelmi-szegénységi helyzet Jövedelemelosztási helyzet
Fizikai jólét	<i>Fizikai jólét</i>	Daganatos megbetegedések Egyéb hosszútávú betegségek
Szabadidős tevékenységek	<i>Kultúra</i>	Közművelődési lehetőségek Mozilátogatási lehetőségek Múzeumlátogatási lehetőségek
	<i>Rekreáció</i>	Rekreációs lehetőségek települési elérhetősége Rekreációs lehetőségek minősége
Munka	<i>Munka</i>	Munkanélküliség
Társadalmi gondoskodás formái	<i>Társadalmi gondoskodás alapvető formái</i>	Csatornázottság Egyéb alapvető háztartási közszolgáltatások Postai szolgáltatás települési elérhetősége
	<i>Egészségügy</i>	Egészségügyi alapszolgáltatások elérhetősége Kórház
	<i>Gyermeknevelés</i>	Óvodai szolgáltatás minősége Bölcsőde, óvoda elérhetősége Veszélyeztetett kiskorúak
	<i>Alapfokú oktatás</i>	Általános iskolai oktatás elérhetősége Az általános iskolai oktatás minősége
	<i>Biztonság</i>	Bűnözés közlekedési biztonság
Oktatás	<i>Oktatás</i>	Oktatásban való részvétel lehetőségei

Forrás: saját szerkesztés

A Dél-alföldi és az Észak-magyarországi régiók helyzete országos összevetésben

A kistérségek jóléti helyzetének elemzéséhez a vizsgált jóléti dimenziók mentén klaszterelemzés segítségével hasonló jóléti helyzetben lévő kistérség-csoportokat alakítottunk ki. Klaszterelemzésünk eredményeit a 3. és 4. táblázatok tartalmazzák.

2. táblázat: Jóléti klaszterek (kistérsége)

Jóléti dimenziók	Klaszterek			
	1	2	3	4
	Végző klaszterközpontok			
<i>Anyagi javak (inverz)</i>	-0,110	0,509	-0,341	-0,363
<i>Fizikai Jólét (inverz)</i>	0,061	0,279	-0,363	-0,337
<i>Szabadidős lehetőségek - kultúra</i>	0,069	-0,320	0,133	1,537
<i>Szabadidős lehetőségek - rekreáció</i>	-0,084	-0,183	0,323	-0,060
<i>Munka (inverz)</i>	-0,330	1,279	-0,784	-0,730
<i>Társadalmi gondoskodás alapvető formái</i>	-0,062	-0,418	0,565	-0,570
<i>Társadalmi gondoskodás - egészségügy</i>	-0,179	-0,400	0,745	-0,877
<i>Társadalmi gondoskodás - gyermekgondozási segítség</i>	0,061	-0,454	0,367	0,200
<i>Társadalmi gondoskodás - alapfokú oktatás</i>	0,062	-0,058	-0,187	2,463
<i>Társadalmi gondoskodás - biztonság</i>	-0,087	-0,270	0,473	-0,937
<i>Oktatás</i>	0,142	-1,026	0,861	-0,143

Forrás: Saját szerkesztés

3. táblázat: A klaszterek mérete

Klaszter	Klaszterhez tartozó kistérségek száma (db)
1	73
2	50
3	48
4	3
Összesen	174

Forrás: Saját szerkesztés

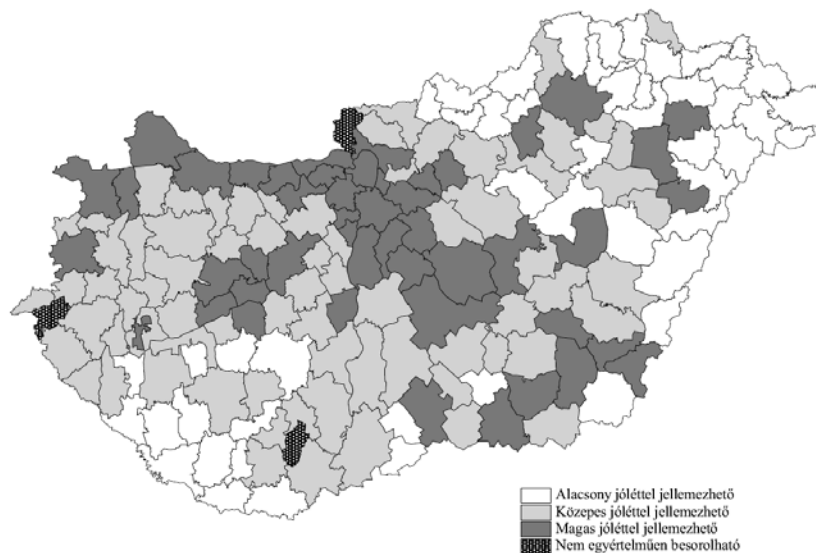
Mint az látható, a 4. klaszterben mindösszesen három kistérség (Óriszentpéteri, Pécsváradi és Szobi) került. E klaszter kapcsán elmondható, hogy a jólét itt „vegyes” képet mutat: egyes dimenziókban (anyagi javak, fizikai jólét, kulturális lehetőségek, munkalehetőségek, alapfokú oktatás lehetőségei) az ide tartozó kistérségek helyzete kifejezetten kedvező országos összehasonlításban, míg más dimenziók esetén kicsivel átlag alatti (rekreációs lehetőségek, oktatás), vagy kifejezetten kedvezőtlen (társadalmi gondoskodás alapvető formái, egészségügy és biztonság).

A másik három klaszter a kistérségek számát tekintve jóval kiegyensúlyozottabb. Az 1. klaszterben relatíve jó foglalkoztatási helyzetben lévő, és ezen kívül átlag körüli jóléttel jellemezhető kistérségeket találunk. (Kivétel az egészségügyi ellátás dimenziója, amiben e klaszter lényegesen átlag alatti teljesítményt nyújt.) A 2. klaszter kistérségei viszonylagosan alacsony, míg a 3. klaszter kistérségei magas mértékű jóléttel jellemezhetők. E két klaszter esetében a 3. klaszterben a jólét mértéke az alapfokú oktatás dimenzióját kivéve minden dimenzióban meghaladja 2. klaszterbeli értékeket. (Ugyanez a viszony az 1. és a 3. klaszter közt.)

Ezen egyértelmű viszonyt árnyalja, hogy a klaszterek – a szórásnégyzetek elemzése alapján – nem minden dimenzió esetében tekinthetők teljesen egységesnek. A 2. klaszter esetében a fizikai jólét dimenziójában nagyon magas a klaszterközpont körüli szórás (azaz az egyes kistérségek értékei nagyban eltérnek a klaszterközponthoz rendelt értéktől). A harmadik klaszter esetében ugyanez igaz a „szabadidős lehetőségek – rekreáció” és a „társadalmi gondoskodás alapvető formái – egészségügy” dimenziókra.

A Régiók helyzetét országos összevetésben elemezve (2. ábra) elmondható, hogy a relatíve magas jóléttel jellemezhető kistérségek hazánkban – néhány kivételtől eltekintve – észak-nyugat dél-kelet tengely mentén helyezkednek el. E tengelyen (részben) kívül esik a Balaton-környéki, magas szintű kistérségi jóléttel rendelkező kistérségek csoportja, valamint az ország észak-keleti részén egyes nagyobb városok (Eger, Miskolc, Nyíregyháza, Debrecen) kistérségei. A magas jóléttel jellemezhető kistérségek térbeli elhelyezkedését nem kizárt, hogy befolyásolja a *fő közlekedési útvonalak* nyomvonala, hiszen jelentős térségkoncentráció figyelhető meg egyes autópályák mentén. Fontos továbbá hangsúlyozni, hogy a főváros agglomerációja körül a magas jóléttel jellemezhető kistérségek térbeli koncentrációja alakult ki.

Ehhez képes az ország észak-keleti és dél-nyugati részén találjuk a relatíve alacsony jóléttel jellemezhető kistérségek zömét, elsősorban az Észak-Magyarországi és a Dél-dunántúli Régióban.

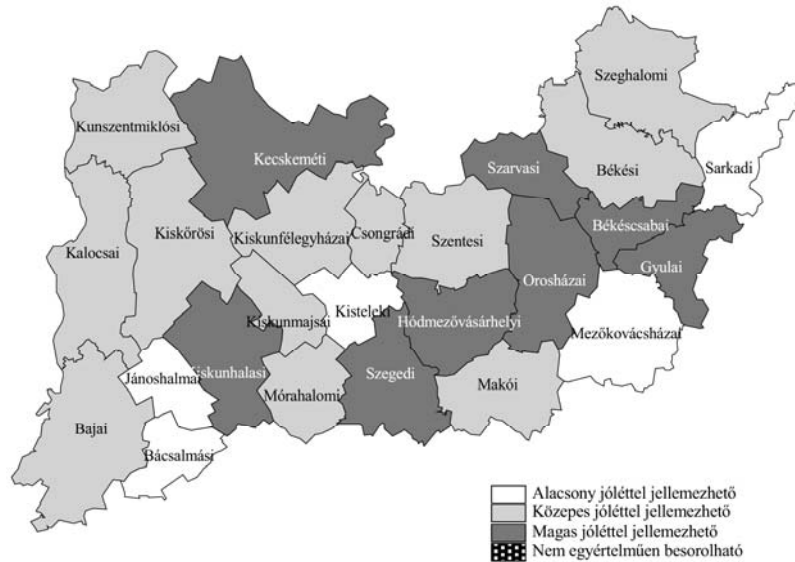
2. ábra: Jóléti klaszterek kistérségi szinten

Forrás: saját szerkesztés

A Dél-alföldi és az Észak-Magyarországi Régió összevetéséből (3. és 4. ábra) az alábbiakat állapíthatjuk meg. Kijelenthető egyrészt, hogy mindkét régió komoly kistérségi szintű jóléti egyenlőtlenségekkel jellemezhető. Mindkét esetben megfigyelhető, hogy ott megtalálhatók mind viszonylagosan magas, közepes és alacsony jóléttel jellemezhető kistérségek is. Míg azonban a Dél-alföldi Régió esetében a relatíve alacsony jóléttel jellemezhető kistérségek helyezkednek el szigetszerűen, addig az Észak-Magyarországi Régióban ugyanez a magas jóléttel rendelkező kistérségekre igaz.

E megállapítás már szorosan kapcsolódik a vizsgált régiók közti jóléti viszonytal kapcsolatos második megállapításunkhoz, amelynek értelmében a kistérségi szintű jólét tekintetében a Dél-Alföldi Régió helyzete lényegesen kedvezőbb az Észak-Magyarországi Régió

helyzeténél. A Dél-alföldi Régióban (2. ábra) ugyanis a Régióhoz tartozó kistérségeknek csupán 20%-a (Bácsalmási, Jánoshalmi, Kisteleki, Mezőkovácsházai és Sarkadi) jellemezhető relative alacsony jövével, míg a Régió kistérségeinek mintegy egyharmadára magas jövével jellemző. Ehhez képest az Észak-Magyarországi Régió kistérségeinek (3. ábra) többsége (a 28-ból 16 kistérség) tartozik az alacsony jövével jellemezhető kategóriába, és pusztán a kistérségek alig több, mint 10%-a (3 kistérség) a magas jövével jellemezhetőbe.

2. ábra: A Dél-alföldi Régió jövéli helyzete kistérségi aggregációs szinten (2008)
Forrás: saját szerkesztés

3. ábra: Az Észak-Magyarországi Régió jövéli helyzete kistérségi aggregációs szinten (2008)
Forrás: saját szerkesztés

Összegzés

Tanulmányunkban újszerű megközelítésben elemeztük országos összehasonlításban a Dél-Alföldi Régióra és az Észak-Magyarországi Régióra jellemző jólét színvonalát kistérségi aggregációs szinten. Jólételelemzésünk széles információs bázison alapult, összesen 47, a jóléttel összefüggésbe hozható mutatót, amelyet főkomponens-analízissel 11 jóléti dimenzióba soroltunk be.

E széles információs bázison alapuló jólétmérés eredményeképpen klaszterelemzéssel négy eltérő jóléti jellemzővel jellemezhető klasztert különítettünk el. A 174 hazai kistérségből 171 három klaszterben összpontosul, amelyek viszonylag egységesnek tekinthetők jóléti szempontból. Így elemzésünk alapján elkülöníthetünk egy relatíve magas, egy közepes, valamint egy alacsony jóléttel rendelkező kistérség-csoportot, amelyekbe majdnem az összes hazai kistérség besorolható. E jólétcsoportok térbeli elhelyezkedése kapcsán elmondható, hogy a relatíve magas jóléttel jellemezhető kistérségek hazánkban jellemzően az észak-nyugat dél-kelet tengely mentén helyezkednek el, valamint hogy a főváros agglomerációja körül a magas jóléttel jellemezhető kistérségek szignifikáns térbeli koncentrációja alakult ki. A relatíve alacsony jóléttel jellemezhető kistérségek zömét az ország észak-keleti és dél-nyugati részén találjuk.

A részletesebben összevetett két érintett régió kapcsán kijelenthető, hogy egyrészt, hogy mindkét régió komoly kistérségi szintű jóléti egyenlőtlenségekkel jellemezhető, azonban míg a Dél-alföldi Régió esetében a relatíve alacsony jóléttel jellemezhető kistérségek helyezkednek el szigetszerűen, addig az Észak-Magyarországi Régióban ugyanez a magas jóléttel rendelkező kistérségekre igaz. Ebből fakadóan elemzésünk alapján a kistérségi szintű jólét tekintetében a Dél-Alföldi Régió helyzete lényegesen kedvezőbb az Észak-Magyarországi Régió helyzeténél.

Irodalom

- Böhringer, C. – Jochem, P.E.P. (2007): Survey: Measuring the immeasurable — A survey of sustainability indices. *Ecological Economics*, 63, 1-8. o.
- Dasgupta, P. (2001): *Human Well-Being and the Natural Environment*. Oxford University Press, Oxford.
- Eurostat (2007): *Measuring progress towards a more sustainable Europe*. Internet: http://ec.europa.eu/sustainable/docs/estat_2007_sds_en.pdf
- Hanley, N. (2000): Macroeconomic measures of sustainability. *Journal of Economic Surveys*, 14, 1-30. o.
- KSH (2008): *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon - Sustainable development indicators in Hungary*. KSH, Budapest.
- OECD (2003) *OECD Environmental Indicators: Development, Measurement and Use*. Reference paper. Internet: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/47/24993546.pdf>
- Rawls, J. (1997): *Az igazságosság elmélete*. Osiris, Budapest.
- Sen, A. K. – Williams, B. (ed.) (1996): *Utilitarianism and beyond*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sen, A. K. (2003): *A fejlődés, mint szabadság*. Európa, Budapest.
- Stiglitz, J. E. – Sen, A. – Fitoussi, J-P. (2009) *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Internet: <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>
- UN (2007): *Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies*. United Nations, New York.

Siposné Nándori Eszter

Adalékok a gazdaság teljesítménye és a szegénység közötti kapcsolatrendszer feltárásához

A 2008 októberében kezdődött gazdasági válság szegénységre gyakorolt hatásáról nem rendelkezünk teljes körű információval. A tanulmány arra keresi a választ, hogy a gazdasági teljesítmény visszaesése milyen mértékben befolyásolja a szegények társadalmi arányát és a szegénység mélységét.

Kulcsszavak: szegénység, gazdasági növekedés, Észak-Magyarország, Dél-Alföld

Bevezetés

A 2008 októbertől tartó világgazdasági válság társadalmi hatásairól bár közel sem rendelkezünk teljes körű információval, az azonban biztos, hogy a gazdasági visszaesés, a reálkeresetek csökkenése, a munkahelyek nagyszámú megszüntetése és a törlesztőrészek ugrásszerű emelkedése sokak életét jelentős mértékben megnehezítette. Arról ma még kevesebbet tudni, hogy a válság és annak következményei hogyan érintik a társadalom leginkább kiszolgáltatott, kulturális és gazdasági tőkével nem rendelkező csoportjait hazánkban.

A tanulmány kísérletet tesz a gazdasági válság szegénységre gyakorolt hatásának elemzésére. Tekintettel arra, hogy a gazdasági válság egyik velejárója a gazdasági teljesítmény visszaesése, arra keresi a választ, hogy ez milyen mértékben befolyásolja a szegénységet. Bizonyítani kívánja, hogy a gazdasági visszaesés nemcsak a társadalom egyre nagyobb arányának elszegényedéséhez járul hozzá, hanem szignifikáns módon növeli a szegénység mélységét is. Amennyiben ez a hipotézis igaz, érdemes megvizsgálni, hogy egységnyi gazdasági növekedés (illetve visszaesés) milyen mértékben csökkenti (illetve növeli) a szegények arányát és a szegénység mélységét.

Vizsgálatomat az Észak-magyarországi (amely az egy főre jutó GDP alapján 2008-ban az ország legelmaradottabb régiója) és a Dél-alföldi (amely az egy főre jutó GDP alapján 2008-ban az ország harmadik legelmaradottabb térsége) régiókban (az Eurostat (2010) jelentése szerint mindkét térség az Európai Unió húsz legszegényebb régiója között szerepel¹) végzem. A tanulmány kísérletet tesz egy korábbi, kizárólag Észak-Magyarországon végzett kutatás (Siposné Nándori 2009) eredményeivel való összehasonlításra is. A korábbi kutatásban a szegénység abszolút koncepciójából kiindulva a szegények körét a létminimum alatt élőkkel azonosítottam. Jelen tanulmány azonban az Európai Unióban elterjedt relatív szegénységi mérőszámot használja, mely a mediánjövedelem 60 százalékát tekinti szegénységi küszöbnek.

Szegénység fogalma

A szegények körének meghatározására a szakirodalomban számos definíció található. Szegénynek az tekinthető, aki nem rendelkezik a minimálisan szükséges forrásokkal, tehát a jövedelme nem ér el egy bizonyos szintet (Bokor 1987). Ennek a jövedelmi szintnek a meghatározása többféle koncepció alapján lehetséges.

¹ Az egy főre eső vásárlóerő-paritáson mért GDP szerint Dél-Alföld a 255., Észak-Magyarország pedig a 259. helyen szerepelt a 271 európai uniós régió között 2007-ben.

Az *abszolút* szegénységkoncepciók abból a feltételezésből indulnak ki, hogy a szükségleteknek létezik egy tértől és időtől független köre. Azokat, akik nem képesek ezeknek a minimális szükségleteknek a kielégítésére, reálisan nevezhetjük szegénynek. Hazánkban a Központi Statisztikai Hivatal álláspontja szerint szegénynek számít az, aki a létminimum alatt él, azaz, aki nem rendelkezik azzal a forrással, amely biztosítja a minimális életvitelhez szükséges igen szerény szükségletek kielégítését. A létminimum számításánál az élelmiszerfogyasztás normatív értékéből indulnak ki, majd azt a Háztartási Költségvetési Adatfelvétel adatai alapján a normatíva környékén fogyasztó háztartások teljes kiadásának figyelembe vételével teljeskörűsítik (KSH 2008a). Az így nyert adatokat végül egy fogyasztási egységre számítják az ún. ekvivalencia-skálák segítségével. Az így kapott adatok alapján a létminimum-értékeket háztartástípusonként határozzák meg.

Abszolút szegénységi küszöböt a Világbank is használ nemzetközi összehasonlításokra. A korábbi 1 dolláros fejenkénti küszöböt 2005-ben 1,25 dollárra emelték (2005-ös árakon számolva). Ezt az értéket a legszegényebb 10-20 ország nemzeti szegénységi küszöbeinek átlagaként határozzák meg (<http://www.worldbank.org>). A Világbank a kelet-közép-európai országok esetében mindezeket túl a napi 4,3 dolláros szegénységi küszöböt is használja, mellyel a társadalomnak nem csak azt a rétegét határolja le, amelynek napi megélhetési gondja van, hanem azt is, amelyik a szegénység által veszélyeztetett. A 4,3 dolláros érték tapasztalati adatok alapján került meghatározásra. Az adatok ugyanis azt mutatták, hogy azok, akik napi 2,15 és 4,3 dollár közötti összegből élnek, – bár nem szegények, de – nem rendelkeznek elegendő megtakarítással, ezért valamilyen váratlan esemény bekövetkeztekor nagy valószínűséggel süllyednek szegénységbe (Alam *et al.* 2005).

A regionális minimum a létminimum egyik továbbfejlesztett változata, amely régióként eltérő létminimumértéket határoz meg, abból a feltételezésből kiindulva, hogy az egyes régiók eltérő ár- és jövedelemviszonyainak következtében indokolt a létminimum értékének regionális differenciálása.

A *relatív* szegénységkoncepciók a szegényeket a társadalomban elfoglalt relatív jövedelmi helyzetük alapján határozzák meg. A koncepció szerint szegénynek lehet tekinteni a társadalom valamely átlagos jóléti szintjétől meghatározott mértékben elmaradókat, vagy azt a szintet tekinthetjük szegénységi küszöbnek, ami alatt a lakosság bizonyos hányada (ötöde, vagy tizede) él. Ez a megközelítés tehát azt feltételezi, hogy minden társadalomban élnek szegények (Hegedüs – Monostori 2005).

A *szubjektív* szegénységkoncepció vizsgálatát két kutatócsoport fejlesztette ki. Van Praag (1971) dolgozta ki a Jövedelem Értékelési Kérdéseket (Income Evaluation Question), amellyel a szegénység szubjektív megítéléséről gyűjtött adatokat. A Deleeck vezetésével működő kutatócsoport pedig a CSP-t (Subjective Poverty Line) hozta létre. A koncepció két vonatkozásban értelmezhető: egyrészt kiket tartanak szegénynek, másrészt hogyan ítélik meg a saját helyzetüket a jövedelmi egyenlőtlenségek rendszerében (Spéder 2002). Bár a szubjektív szegénységkoncepció nem képezheti a kormányzati döntések alapját, fontos szerepet játszhat a társadalmi értékek, hiedelmek és viselkedési formák megértésében (Samman 2007).

A *szociálpolitikai* szegénységkoncepciók jelentőségét az adja, hogy számos szociális ellátási forma jogosultsági határát ezek segítségével határozzák meg. Ilyen gyakran alkalmazott szegénységi küszöb lehet a nyugdíjminimum vagy a minimálbér.

Az Európai Unió 2001-ben kidolgozta a Laekeni indikátorok rendszerét (1. táblázat), melyben a szegénység több – elsősorban relatív szempontú – mutatóját definiálta. Ennek az alkalmazása lehetőséget ad a különböző NUTS egységek szegénységének összehasonlítására. A Laekeni indikátorrendszer főszabályként az OECD2 skálával számított ekvivalens mediánjövedelem 60 százalékában határozza meg a szegénységi küszöböt (Gábor *et al.* 2010).

Az elemzések során ennek megfelelően a tanulmány a mediánjövedelem 60 százaléka alapján meghatározott szegénységi mutatókat alkalmazza.

A szegénységi küszöb felhasználásával meghatározhatók a szegénység mutatószámai. A legegyszerűbb mérőszám a szegénységi ráta vagy arány (H), amely a szegénységi küszöb alatt élők arányát mutatja meg a teljes népességben belül (Ravallion 1996).

$$H = \frac{p}{n}, \quad (1)$$

, ahol p a szegénységi küszöböt el nem érő jövedelműek száma, n pedig a népességszám. A mutató a szegénység kiterjedtségét méri, hátránya azonban, hogy a szegénység mélységéről semmit nem árul el, hiszen ha egy szegénységben élő helyzete tovább romlik, és még rosszabb anyagi helyzetbe kerül, a szegénységi ráta értéke nem változik.

1. táblázat: Laekeni indikátorok

Elsődleges indikátorok	Másodlagos indikátorok
Szegénységi arány	Az eltérő szegénységi küszöbök alatt élők (a medián 40, 50, 70 %-a alattiak) aránya
A jövedelemeloszlás egyenlőtlensége (S80/S20 jövedelmi ötödök aránya)	A szegénységi arány időbeli alakulása
A tartós szegénység aránya kor és nem szerint (medián 60%-a)	Társadalmi juttatások nélküli szegénységi arány kor és nem szerint
Relatív szegénységi rés kor és nem szerint	A jövedelmi eloszlás egyenlőtlensége: Gini-mutató
Regionális kohézió	Tartós szegénységi arány kor és nem szerint (medián 50%-a)
Tartós munkanélküliségi ráta	A tartós munkanélküliek aránya
A foglalkoztatott nélküli háztartásban élők aránya	Nagyon tartós munkanélküliségi ráta
Korai iskolaelhagyók aránya	Az alacsony képzettségű személyek aránya
Születéskor várható élettartam	
Szubjektív egészségi állapot jövedelem szerint	

Forrás: KSH (2008b) 1-3. old.

Ezért érdemes az ún. szegénységi rést is meghatározni, amely a szegények átlagos jövedelmének a szegénységi küszöbtől vett távolságát méri. Ahhoz, hogy ez a mutató időbeli és térbeli összehasonlítást is lehetővé tegyen, ki lehet azt a szegénységi küszöb arányában fejezni, és az így nyert relatív szegénységi rést (PG) használni.

$$PG = \frac{1}{p} \sum_{i=1}^p \frac{g_i}{z}, \quad (2)$$

ahol g_i a szegénységi réseket fejezi ki, z pedig a szegénységi küszöb (Hajdú 1997).

Vélekedések a gazdasági növekedés szegénységre gyakorolt hatásáról

Lényeges kérdés a szegénység és a gazdasági növekedés kapcsolata (*Siposné Nándori 2009*). Amennyiben a gazdasági növekedéssel a szegénység megszüntethető, akkor jogosak azok a szegénység felszámolására kidolgozott stratégiák, melyek a gazdasági növekedés szegénységcsökkentő hatására támaszkodnak (*Bourguignon 2002*).

A szegénység felszámolásáról és kezelésének lehetőségeiről megoszlanak a vélemények. Számos közgazda (*Chenerey et al. 1974, Adelman és Morris 1973*) úgy vélekedett, hogy a gazdasági növekedés nem elegendő a szegénység csökkentéséhez (*Siposné 2009*). *Ravallion (2009)* is hasonló következtetésre jutott. A 100 fejlődő ország vizsgálatával elvégzett kutatása során ugyanis úgy találta, hogy a feltételes konvergencia, vagyis az alacsony fejlettségi szintről indulók növekedési előnye a magas szegénységi ráta miatt nem tud érvényesülni.

Napvilágot láttak olyan kutatási eredmények is, amelyek a szegénység és a gazdasági növekedés között szignifikáns kapcsolatot feltételeztek (*Siposné Nándori 2009*). *Dollar és Kray (2001)* álláspontja szerint a gazdasági növekedés a szegények helyzetét ugyanolyan mértékben javítja, mint a társadalom bármely tagját. Egyes elméletek szerint a redistribúció nélküli gazdasági növekedés az úgynevezett „átszivárgási hatás” eredményeként megszüntetheti a szegénységet. (*Kanbur 1987*).

Adams (2003) 50 fejlődő országra kiterjedő vizsgálatában azt állapította meg, hogy a gazdasági növekedés szignifikánsan csökkenti a szegénységet, ami annak köszönhető, hogy a gazdasági növekedés csekély hatással bír a jövedelemegyenlőtlenségek alakulására. Emiatt ugyanis a gazdasági növekedés a társadalom valamennyi tagjának hasonló mértékben növeli a jövedelmét, tehát a szegények helyzete is javul. Egy 2000 és 2007 közötti időszakra végzett kutatás alapján a gazdasági növekedés szignifikánsan képes csökkenteni a létminimum alapján meghatározott szegénységi rátát és szegénységi rést az Észak-magyarországi régióban (*Siposné Nándori 2009*).

Ez, valamint *Adams (2003)* kutatási eredményei alapján a tanulmány hipotézise, hogy az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régióban a gazdasági növekedés szignifikánsan csökkenti a szegények arányát és a szegénység mélységét. A gazdasági növekedésnek a szegénységre gyakorolt hatása a rendelkezésre álló adatok felhasználásával a 2000-2008 közötti időszakban vizsgálható. Ahhoz, hogy a gazdasági növekedésnek a szegénységre gyakorolt hatását meg lehessen határozni, szükség van a két tényező mérésére. A szegénység a már bemutatott szegénységi rátával és relatív szegénységi réssel mérhető.

A gazdasági növekedés mérésére szintén több mutatószám áll rendelkezésre. Leggyakrabban a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP, illetve GNP adatokat, vagy az egy főre jutó átlagjövedelmet, illetve az átlagos fogyasztást szokták használni.² A kétféle mérőszám használata azonban nem mindig vezet azonos eredményre (*Siposné Nándori 2009*). *Adams* kutatásában a vizsgált 101 esetből minden harmadiknál eltérő irányban változott a kétféle mutató (*Adams 2003*). Az eltérések leginkább a két változó eltérő definíciójából és jelentéséből következnek. Az átlagjövedelem értékei a háztartási felvételekből származnak, így azok rendszerint szoros korrelációban állnak a háztartási kiadásokkal. A nemzeti számlákban viszont (ahonnan az egy főre jutó GDP értékek nyerhetők), a háztartási kiadások maradék változóként szerepelnek, tehát a számlákban bárhol elkövetett hiba, vagy bizonyos adatok kihagyása a háztartási kiadások értékét változtatja meg. Számos közgazdász úgy véli, hogy a nemzeti számlákból nyerhető adatok pontosabbak, mint egy reprezentatív felmérés adatai,

² A szegénység vizsgálata során a gazdasági növekedés változójaként az egy főre jutó átlagjövedelmet, illetve fogyasztást veszi alapul *Kuznets (1955)*, *Kanbur (1987)*, *Kakwani (1993)*, *Ravallion és Chen (1996)*, *Bourguignon (2002)*; az egy főre jutó reál GNP-t, illetve GDP-t veszi alapul *Cashin (1995)*, *Collier és Dollar (1999)*; és mindkét típusú mutatót felhasználja az elemzéseiben *Adams (2003)*.

azonban *Deaton* (2001) szerint ennek a megállapításnak semmilyen tudományos alapja nincs. A gazdasági növekedés mutatószámai közül az egy főre jutó reál GDP és az alkalmazásban állók havi nettó átlagjövedelme szerepel a számításokban. Az adatok a KSH adatbázisában megyei szinten rendelkezésre állnak. Mivel mindkét adatsort folyóáron publikálják, szükség van az adatok inflációtól való megtisztítására, hogy a számítás reálértékekkel elvégezhető legyen.

Elemzés módszertana

A gazdasági növekedésnek a szegénységre gyakorolt hatása grafikus módszerrel és regressziószámítás segítségével vizsgálható. A gazdasági növekedés és a szegénység kapcsolatát Ravallion és Chen (1996) hasonló tárgyú elemzését alapul véve, azt kibővítve kísérjük meg leírni. Ők a regressziós modellt az alábbi összefüggéssel határozták meg:

$$\Delta \lg P_{it} = \gamma + \beta \cdot \lg \mu_{it} + \Delta \varepsilon_{it} - \beta \cdot \Delta v_{it} \quad (3)$$

, ahol P : szegénységi mérőszám i ország t . időpontjában, β a μ_{it} -re (azaz az átlagjövedelemre vagy a GDP-re) vonatkozóan fejezi ki a szegénység gazdasági rugalmasságát, γ a konstans, és ε_{it} az a hibatarag, amely a szegénységi mérőszámokban előforduló hibákat fejezi ki, v_{it} pedig egy országspecifikus, időben változó hibatarag. A modell tehát csupán a gazdasági növekedés szegénységre gyakorolt hatását vizsgálja, minden más tényezőt, mely ezt a kapcsolatot befolyásolhatja, figyelmen kívül hagy. Ezért ennek a modellnek egy kibővített változatával történik az elemzés, amivel néhány további tényező szegénységre gyakorolt hatása kiszűrhető. A kibővített modell az alábbi alakban írható fel:

$$\lg P_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot \mu_{it} + \beta_2 \cdot EDUC_{it} + \beta_3 \cdot REG_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

, ahol P : szegénységi mérőszám (szegénységi ráta vagy szegénységi rés) i megye t . időpontjában. A modellben három magyarázó változó szerepel: μ_{it} a gazdasági növekedés mérőszáma (azaz az átlagjövedelem vagy a GDP), az $EDUC$ a középiskolai (szakiskolai, gimnáziumi és szakközépiskolai) tanulók aránya a teljes népességen belül, a REG pedig a környező megyék átlagos GDP-jével a területi korreláció kifejezője. A modellben szereplő α konstans, β_1 a μ_{it} -re vonatkozóan fejezi ki a szegénység gazdasági rugalmasságát, β_2 a humán fejlettség, β_3 pedig a területi korreláció szegénységre gyakorolt hatásáról nyújt információt. A v_{it} országspecifikus hibatarag szerepeltetése a modellben nem szükséges, mivel valamennyi vizsgált megye egy országon belül található.

A REG és az $EDUC$ változó bevonása a modellbe lehetővé teszi, hogy a megyék közötti, humán fejlettségből, illetve területi korrelációból adódó eltéréseket kiszűrve legyen meghatározható a gazdasági növekedés szegénységre gyakorolt hatása.

Az optimális regressziófüggvény meghatározása backward módszerrel történik. A módszer kiindulópontja, hogy valamennyi változót bevonja a modellbe, majd lépésenként távolítja el az eredményváltozóval nem szignifikáns kapcsolatban álló változókat.

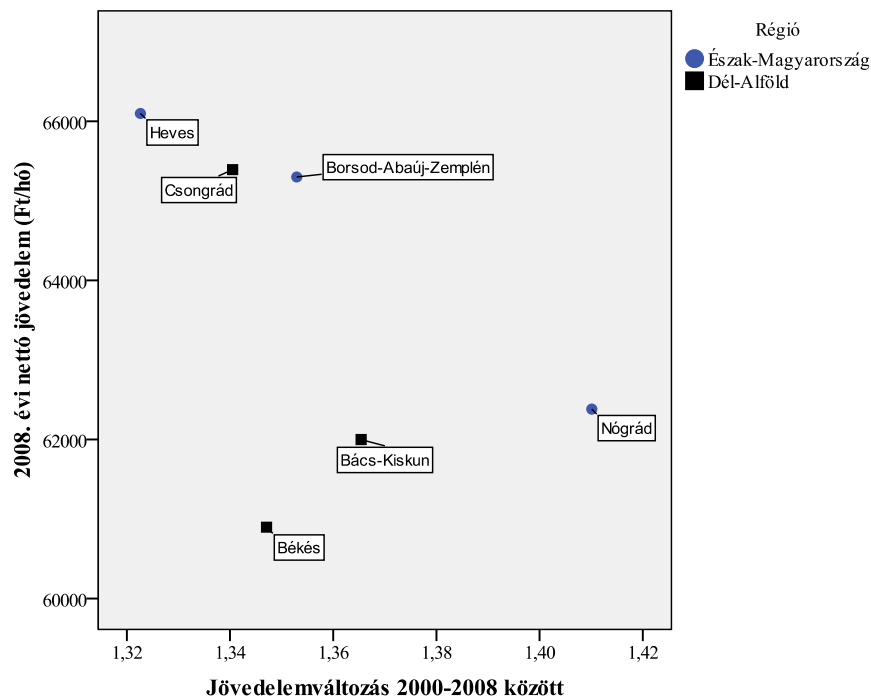
A szegénységi küszöb alatt élők jövedelmi adatai az APEH Észak-Magyarországi és Dél-Alföldi Igazgatóságának személyi jövedelemadó bevallások adatbázisából származnak. Bár az adatok tartalmazhatnak torzításokat (pl.: az eltitkolt jövedelmek, a feketegazdaságból származó jövedelmek, a csak törtévbén jövedelmet bevallók tévesen szegénynek tekintése az alacsony éves jövedelem miatt), megbízhatóbb adatforrás hiányában a személyi jövedelemadó adatok alapján történik az elemzés. Az egy főre jutó reáljövedelem, a középiskolai tanulók aránya és a hazai környező megyék egy főre jutó GDP adatai a KSH adatbázisaiból származnak. A határon

túli környező megyék³ GDP adatai az Eurostat, illetve az IMF adatbázisából származnak. Az egy főre jutó reáljövedelem az alkalmazásban állók havi nettó átlagjövedelméből és az éves infláció értékeiből kerül meghatározásra, tehát nem veszi figyelembe a munkanélküliek és inaktívak egyre kiterjedtebb csoportjait, és azok jövedelmeit. Mindezek alapján az adatok torzításokat tartalmazhatnak. Mivel azonban regionális, illetve megyei szinten nem áll rendelkezésre megbízhatóbb adatforrás a jövedelmekre vonatkozóan, az elemzés ezen adatok alapján készült.

Vizsgálat eredményei

Jövedelmek

A jövedelmi szegénység vizsgálatához érdemes a vizsgált régiók jövedelmi szintjét és a jövedelemváltozás (inflációtól megtisztított) mértékét vizsgálni (1. ábra). A 2000 és 2008 közötti jövedelemnövekedés Nógrád megyében a legmagasabb (1,41), míg Heves megyében a legalacsonyabb (1,32).

1. ábra: A vizsgált régiók megyéinek megoszlása a jövedelemváltozás és a 2008-as jövedelemszint alapján

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatbázisa alapján

³ A környező megyék GDP-jének meghatározása a határon túli megyék figyelembe vételével történt. Szlovákia és Románia esetén lehetőség nyílt NUTS3 szintű adatok felhasználására, Szerbia azonban – mivel nem tagja az Európai Uniónak – nem alkalmazza a NUTS szerinti területi felosztást, és nem publikál NUTS 3 szintű GDP adatokat. Ezért ebben az esetben a számításoknál az országos GDP értékek kerülnek figyelembe vételre.

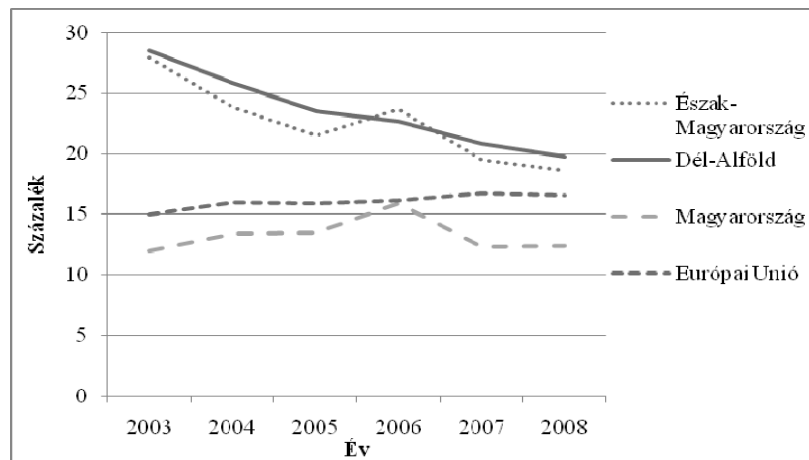
Dél-Alföld megyéiben a jövedelemváltozás kisebb mértékben szóródik (1,34 és 1,37 között). A 2008. évi jövedelem az inflációtól megtisztítottan került meghatározásra. Ennek értékei Észak-Magyarországon meghaladják a dél-alföldi értékeket. Legalacsonyabb értékek Békés és Bács-Kiskun megyét, míg a legmagasabb értékek Heves és Csongrád megyét jellemzik.

A két változó együttes vizsgálata alapján megállapítható, hogy gazdasági szempontból leginkább kedvezőtlen helyzetben Békés megye van, hiszen ott a jövedelem szintje és a jövedelemnövekedés mértéke is alacsony. Heves megye helyzete a jövedelemszint alapján kedvező, viszont rendkívül alacsony a növekedés. Nógrád megye pedig fordított helyzetben van: jelentős mértékű a gazdasági növekedés, viszont ez még nem volt elegendő ahhoz, hogy a vizsgált régiók megyéi között magas fejlettségi szintet érjen el.

Szegénység

A szegénységi arány (2. ábra) mindkét vizsgált régióban meghaladja az országos és az uniós átlagot, bár a különbség csökkent 2003 és 2008 között. Dél-Alföldön a szegénységi ráta a vizsgált időszakban folyamatosan csökkent 29-ről 20 százalékra. A régió belül Békés megyében a legnagyobb a szegények aránya (2003-ban 30, 2008-ban 21 százalék). Bács-Kiskun és Csongrád megyében közel azonos, azzal az eltéréssel, hogy Csongrád megyében a szegénységi arány csökkenése a vizsgált időszakban egyenletes, míg Bács-Kiskun megyében az időszak eleji erőteljes csökkenést 2006-ban a ráta növekedése követte.

Észak-Magyarországon a Dél-Alföldihez hasonló tendencia figyelhető meg. A 2006. évet kivéve csökkenés jellemezte a vizsgált időszakot. A régió belül Nógrád megyében a legmagasabb a szegények aránya, a legkedvezőbb helyzetben pedig Heves megye van, ahol 2008-ra (a vizsgált régiókban egyedüliként) a szegénységi ráta 17 százalék alá csökkent.

2. ábra: Szegénységi ráta 2003 és 2008 között⁴

Forrás: saját szerkesztés az APEH és az Eurostat adatbázisa alapján

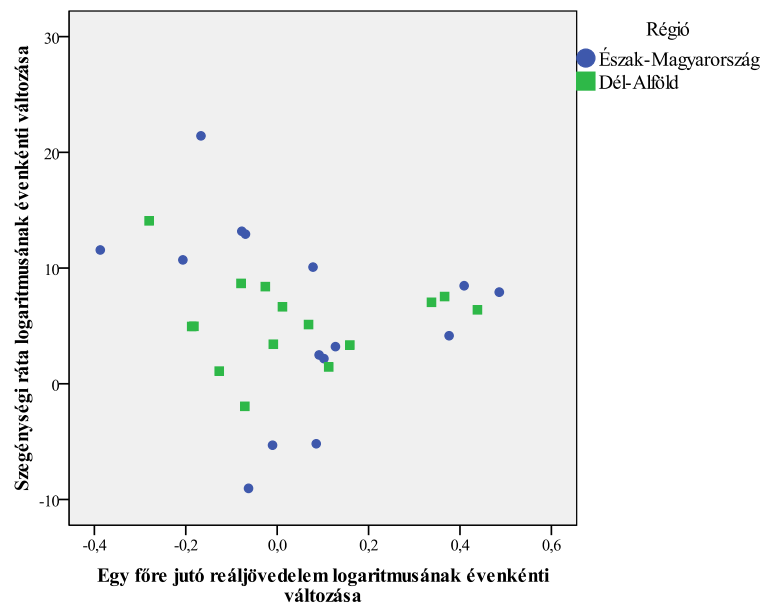
⁴ Az Európai Unió adatai 2003-ig 15 országra, 2004-2006 között 25 országra, 2007-től pedig 27 országra vonatkoznak. Magyarország 2004. évi szegénységi rátájának forrása: Vukovich (2008) 14. old.

A relatív szegénységi rés értékének növekedése (3. ábra) azt jelzi, hogy az adott régióban a szegénységi küszöb alatt élők átlagjövedelme távolodott a szegénységi küszöbtől, vagyis egyre szegényebbek lettek. A szegénységi rés növekedése tehát a szegénység mélységének növekedését jelzi.

3. ábra: Relatív szegénységi rés 2000 és 2008 között⁵

Forrás: saját szerkesztés az APEH és az Eurostat adatbázisa alapján

4. ábra: A gazdasági növekedés és a szegénység közötti összefüggés az átlagjövedelem, valamint a szegénységi ráta értékeinek felhasználásával

Forrás: saját szerkesztés

⁵ Az Európai Unió adatai 2003-ig 15 országra, 2004-2006 között 25 országra, 2007-től pedig 27 országra vonatkoznak. Magyarország 2004. évi szegénységi rés értékének forrása: Társadalmi Kirekesztés Elleni Bizottság (2006): Helyzetelemzés a Szociális védelemről és társadalmi összetartozásról szóló Nemzeti Stratégiai Jelentés c. dokumentum 1. fejezetéhez

A két vizsgált régió országos és uniós átlagtól való elmaradása nyilvánvaló, a szegénység mélységének változása azonos tendenciájú. 2000 és 2008 között enyhe (Észak-Magyarország esetén 7 százalékos, Dél-Alföld esetén pedig majdnem 10 százalékos) növekedés volt tapasztalható. Észak-Magyarország valamennyi megyéjében 2000 és 2002 között jelentősen nőtt a szegénységi rés nagysága, majd az azt követő 3-4 évben 50 százalék körüli értéken stagnált. Ez alól egyedül Borsod-Abaúj-Zemplén kivétel, ahol a mutató értéke 2006-ban megközelítette az 56 százalékot. Ezt az erőteljes növekedést azonban a következő évben erőteljes visszaesés követte, ami olyan mértékű volt, hogy 2007-2008-ban ezt a megyét jellemezte a régió legalacsonyabb értéke.

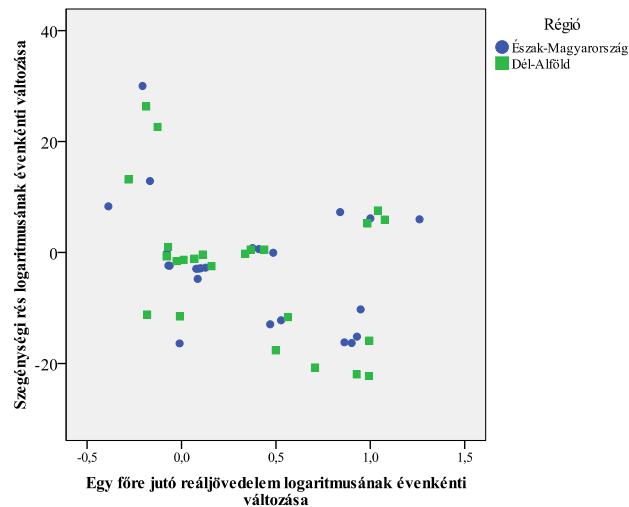
Dél-Alföld megyéiben szintén a 2000-2002-es időszakban figyelhető meg a szegénység mélységének ugrásszerű növekedése. Az ezt követő években az alföldi megyékben is 50-52 százalékos szinten maradt a mutató értéke. 2006-ban Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez hasonlóan Bács-Kiskun és Csongrád megyében is emelkedett a szegénységi rés (54, illetve 56 százalék fölé). Békésben ez az ugrásszerű növekedés nem jelentkezett, ott a szegénység mélysége 2007-2008-ban már 46-47 százalék körül mozgott.

A jövedelem és a szegénységi ráta közötti kapcsolat irányának megállapítása meglehetősen nehézkes a két vizsgált régióban (4. ábra). A megfigyelési értékek közel azonos hányada található a bal felső és a jobb alsó (ami a negatív irányú kapcsolatra utalna), valamint a jobb felső és a bal alsó negyedben (ami pozitív kapcsolatot valószínűsítene).

Gazdasági növekedés szegénységre gyakorolt hatásának elemzése

Grafikus módszerrel a két tényező egymásra hatásának tendenciája állapítható meg.

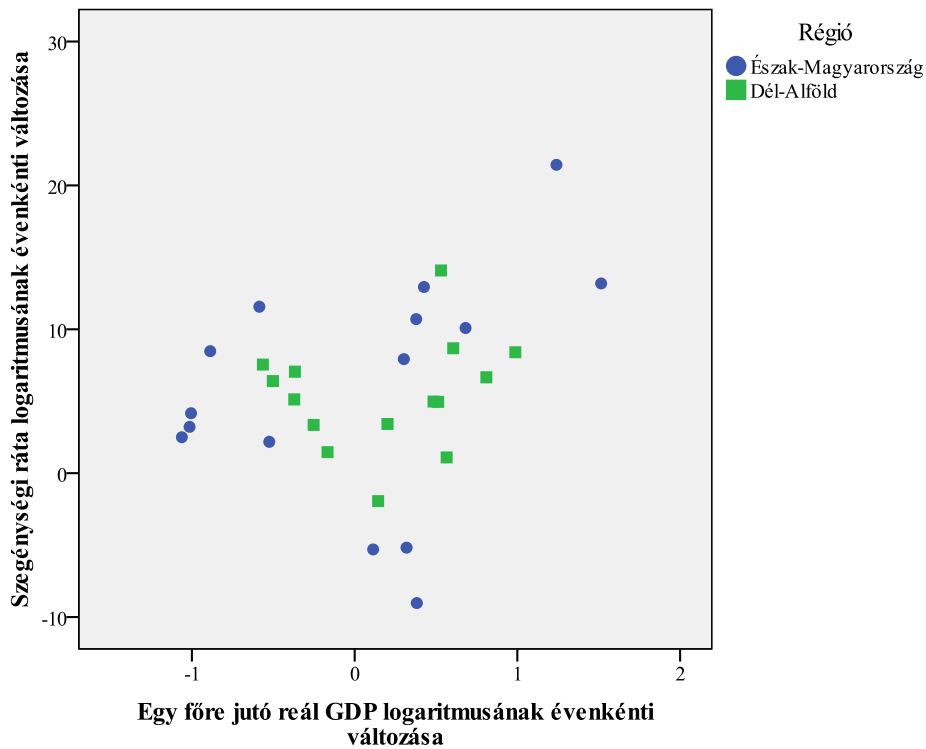
Az átlagjövedelem és a relatív szegénységi rés közötti kapcsolat a grafikus ábrázolás alapján (5. ábra) mindkét régióban negatívnak feltételezhető, hiszen a legtöbb megfigyelési érték a jobb alsó és a bal felső térrészben található (Észak-Magyarországon 14 a 24-ből, Dél-Alföldön 15 a 24-ből).

5. ábra: A gazdasági növekedés és a szegénység közötti összefüggés az átlagjövedelem, valamint a relatív szegénységi rés értékeinek felhasználásával

Forrás: saját szerkesztés

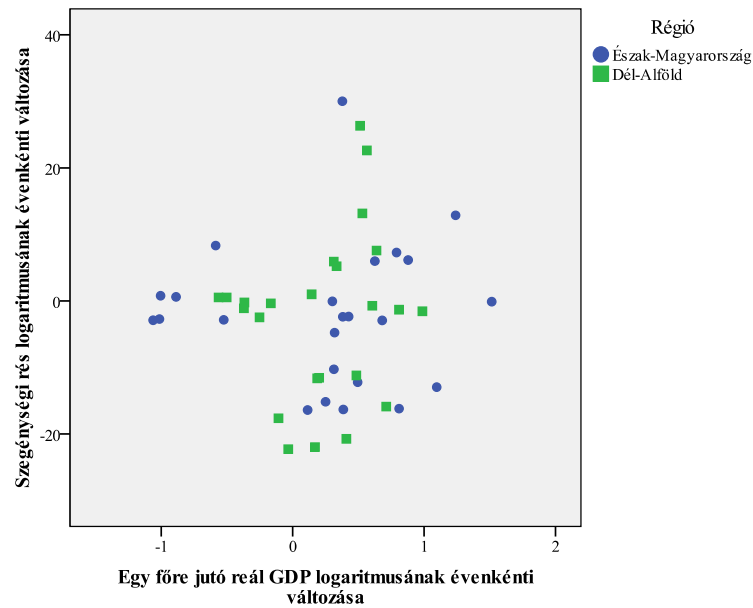
A gazdasági növekedést az egy főre jutó reál GDP-vel jellemezve az előbbiekhöz hasonlóan felrajzolható a gazdasági növekedés és a szegénység kapcsolata. Észak-Magyarországon az egy főre jutó reál GDP változás és a szegénységi ráta változása között pozitív kapcsolat valószínűsíthető a pontfelhő elhelyezkedése alapján (6. ábra), bár a megfigyelési értékek 60 százaléka (15-ből 9) a bal felső, illetve a jobb alsó negyedben található. Dél-Alföldön a pontfelhő elhelyezkedése alapján nem állapítható meg a kapcsolat iránya. A megfigyelési értékek 47 százaléka a bal felső és a jobb alsó negyedben, 53 százaléka pedig a bal alsó és a jobb felső negyedben található.

6. ábra: A gazdasági növekedés és a szegénység közötti összefüggés a GDP, valamint a szegénységi ráta értékeinek felhasználásával

Forrás: saját szerkesztés

Az egy főre jutó reál GDP és a szegénységi rés kapcsolatát illetően a pontfelhő elhelyezkedése alapján egyik régió esetén sem határozható meg a kapcsolat iránya (7. ábra). Valószínűsíthető, hogy a két változó közötti kapcsolat rendkívül gyenge.

7. ábra: A gazdasági növekedés és a szegénység közötti összefüggés a GDP, valamint a szegénységi rés értékeinek felhasználásával

Forrás: saját szerkesztés

Egy főre jutó GDP változás szegénységre gyakorolt hatása

A (4) képlet alapján számított regressziófüggvények paraméterei a 2. táblázatban találhatóak.

2. táblázat: A szegénység gazdasági rugalmassága (a gazdasági növekedést az egy főre jutó GDP-vel mérve)

Szegénység mérőszáma és a determinációs együttható	Parciális regressziós koefficiensek, ha $Y = HI$ (t-próba értékei)		Parciális regressziós koefficiensek, ha $Y = PG$ (t-próba értékei)	
	Észak-Magyarország	Dél-Alföld	Észak-Magyarország	Dél-Alföld
Konstans	55,414 (12,125)	47,245 (16,664)	0,494 (97,768)	0,503 (73,325)
Egy főre jutó reál GDP	-0,013 (-4,929)	-0,009 (-3,489)	a	a
Középiskolai tanulók aránya	a	a	a	a
Környező megyék átlagos GDP-je	-0,003 (-6,074)	-0,002 (-8,605)	a	a
R^2	0,806	0,897	0,000	0,000

a Az adott változó hatása nem szignifikáns

Forrás: saját számítás

Az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték növekedése szignifikánsan csökkenti a szegénységi rátát mindkét régióban. Az egy főre jutó reál GDP ezer forintnyi növekedése Észak-Magyarországon 13, Dél-Alföldön 9 százalékponttal csökkenti a szegénységi küszöb alatt élők népességén belüli arányát. A modellben a humán fejlettséget kifejező EDUC változó hatása nem szignifikáns, a környező megyék átlagos GDP-je pedig mindkét régióban fordított arányban áll a szegénységi rátával. A környező térségek egy főre jutó átlagos reál GDP-jének ezer forintnyi növekedése a szegénységi rátát Észak-Magyarországon három, Dél-Alföldön pedig két százalékponttal csökkenti. A független változók mindkét régió esetén több mint nyolcvan százalékban magyarázzák az eredményváltozó szóródását.

Abban az esetben, ha a relatív szegénységi rés szerepel eredményváltozóként, egyik magyarázó változó hatása sem bizonyul szignifikánsnak sem Észak-Magyarországon, sem Dél-Alföldön.

Reáljövedelem szegénységre gyakorolt hatása

A gazdasági növekedést az egy főre jutó reáljövedelemmel mérve (3. táblázat) a regressziószámítás az előzőektől eltérő eredményre vezet. Ekkor a gazdasági növekedés csupán a Dél-Alföldi régióban csökkenti szignifikánsan a szegénységi rátát (az egy főre jutó reál GDP ezer forintnyi növekedése egy százalékkal csökkenti azt). A bruttó hazai termék magyarázó változóként való szerepeltetéséhez hasonló eredmények születnek a környező megyék átlagos GDP-jének hatását tekintve. Észak-Magyarországon 4, Dél-Alföldön pedig 3 százalékpontos csökkenést eredményez a szegények arányában a környező megyék átlagos GDP-jének ezer forintos növekedése. Az egy főre jutó reáljövedelemmel számolva a humán fejlettség hatása is szignifikáns. Észak-Magyarországon szignifikánsan csökkenti, Dél-Alföldön pedig növeli a szegénységi rátát a középiskolai tanulók arányának emelkedése. A független változók ebben az esetben is több mint nyolcvan százalékban magyarázzák a szegénységi ráta értékeinek szóródását.

3. táblázat: A szegénység gazdasági rugalmassága (a gazdasági növekedést az egy főre jutó GDP-vel mérve)

<i>Szegénység mérőszáma és a determinációs együttható</i>	Parciális regressziós koefficiensek, ha $Y = HI$ (t-próba értékei)		Parciális regressziós koefficiensek, ha $Y = PG$ (t-próba értékei)	
	<i>Észak- Magyarország</i>	<i>Dél-Alföld</i>	<i>Észak- Magyarország</i>	<i>Dél-Alföld</i>
	Konstans	61,528 (11,029)	69,406 (9,034)	0,388 (7,153)
Egy főre jutó reáljövedelem	a	-0,001 (-3,893)	0,000002 (0,065)	0,000006 (4,061)
Középiskolai tanulók aránya	-318,249 (-4,907)	217,352 (1,829)	a	a
Környező megyék átlagos GDP-je	-0,004 (-6,397)	-0,003 (-10,140)	a	-0,000014 (-2,410)
R^2	0,805	0,920	0,168	0,482

a Az adott változó hatása nem szignifikáns

Forrás: saját számítás

Abban az esetben, ha a gazdasági növekedés indikátora a jövedelem, akkor szignifikáns hatást gyakorol a szegénységi rés alakulására, bár a parciális regressziós együttható rendkívül alacsony (0,000002, illetve 0,000006), tehát ez a hatás elhanyagolható.

A két régióban tehát a gazdasági növekedésnek a szegénységre gyakorolt hatása hasonló, amennyiben a növekedés indikátora a GDP. A jövedelem, mint a gazdasági növekedés mérőszáma azonban már eltérő hatást fejt ki a két vizsgált régióban.

Összegzés

Dél-Alföldön és Észak-Magyarországon a szegénység rendkívül nagy probléma nemcsak hazai, hanem uniós viszonylatban is. Mind a szegények népességen belüli aránya, mind a szegénység mélysége jelentősen meghaladja az országos és az uniós átlagot. Mivel ezek a régiók egyben gazdaságilag is elmaradottak, a tanulmány azt vizsgálja, hogy a gazdasági fejlődés (illetve visszaesés) befolyásolja-e, és ha igen, milyen irányban és mértékben a szegénység alakulását.

A két régióra külön-külön elvégzett elemzés részben hasonló eredményekre vezetett. Az egy főre jutó reál GDP növekedése a szegények arányát mindkét régióban csökkenti, a szegénység mélységét azonban nem befolyásolja. Az egy főre jutó reáljövedelem a szegénységi rátát csupán Dél-Alföldön csökkenti, a relatív szegénységi rést az sem befolyásolja.

A kiinduló hipotézis tehát részben fogadható el. Az egy főre jutó reál GDP ugyanis mindkét régióban szignifikánsan csökkenti a szegénységi rátát, nem befolyásolja azonban a szegénység mélységét. A reáljövedelem pedig csupán a Dél-Alföldi régióban csökkenti a szegénységi rátát, míg a szegénységi résre kifejtett hatása mindkét régióban elhanyagolható. A 2000 és 2007 közötti időszakra végzett észak-magyarországi elemzésnél kapott eredmények tehát csak részben nyertek alátámasztást a jelen vizsgálattal. Az eltérő eredmények oka lehet a szegénység eltérő értelmezése. Míg ugyanis a korábbi vizsgálat a szegénység abszolút koncepciójából indult ki, és a szegények körét a létminimum alatt élőkben definiálta, addig a jelen kutatás (az Európai Unió ajánlásaival összhangban) relatív szegénységi koncepciót, a mediánjövedelem 60 százalékát veszi alapul.

A gazdasági növekedés szegénységi rátát csökkentő hatása azt is jelenti, hogy a 2008 októbere óta tapasztalható gazdasági visszaesés számos egyéb negatív következménye mellett a szegénység kiterjedését is növeli. Vagyis a társadalom egyre szélesebb rétegének jövedelme esik a szegénységi küszöb alá, egyre többen válnak szegénynek.

A szegénység enyhítése érdekében rendkívül fontos a gazdasági növekedés; a reál GDP emelkedése ugyanis csökkentené a szegénység kiterjedtségét.

A vizsgált két régióban jelenleg a gazdasági növekedés nem elegendő a szegénység mélységének csökkentésére. A szegénységben élők helyzetének javítására más eszközöket is igénybe kell venni. Az alultápláltság az egészségi állapot romlásához, társadalmi feszültségekhez vezet, ami megnöveli az egészségügyi ellátásokkal, a közbiztonság biztosításával, stb. kapcsolatos költségeket.

Felhasznált irodalmak jegyzéke

Adams, Richard H. Jr. (2003): *Economic Growth, Inequality and Poverty*; Policy Research Working Paper, World Bank

Adelman, Irma – Cynthia T. Morris (1973): *Economic Growth and Social Equity in Developing Countries*. Stanford: Stanford University Press

- Alam, Asad Murthi, Yemtsov, et al. (2005): *Growth, Poverty and Inequality: Eastern Europe and the Former Soviet Union*; The World Bank; Washington D. C.
- Barr, Nicholas (2004): *The Economics of the Welfare State*, 4th edition, Oxford University Press and Stanford University Press
- Bourguignon, François (2002): *The Growth Elasticity of Poverty Reduction: Explaining Heterogeneity Across Countries and Time Periods*. Delta Working Paper
- Chenery, Hollis, Montek Ahluwalia, C. L. G. Bell, John Duloy és Richard Jolly (1974): *Redistribution with Growth*. New York: Oxford University Press
- Deaton, Angus (2001): Counting the Poor: Problems and Possible Solutions. *World Bank Research Observer*; Vol. 16, No. 2: 125-147. o.
- Eurostat (2010): *Regional GDP per inhabitant in 2007*. Eurostat News Release 25/2010
- Gábor András – Keller Tamás – Kolosi Tamás – Medgyesi Márton – Szivós Péter – Tóth István György (2010): *Jövedelem egyenlőtlenség és szegénység Magyarországon 2009*. Társadalomtudományi Intézet. Budapest.
- Hajdú Ottó (1997): *A szegénység mérőszámai*; KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat; Budapest
- Hegedüs Péter – Monostori Judit (2005): *A szegénység és a társadalmi kirekesztődés mérőszámai 2005*; Elméleti megalapozás; KSH Népeségtudományi Kutató Intézet.
- Kakwani, Nanak (1993): Poverty and Economic Growth with Application to Côte d'Ivoire. *Review of Income and Wealth*, 39, 121-139. o.
- Kanbur, S. M. Ravi (1987): *Measurement and Alleviation of Poverty: With an Application to the Effects of Macroeconomic Adjustment*. Staff Paper – International Monetary Fund, Vol. 34. No. 1. 60-85. o.
- Központi Statisztikai Hivatal (2008a): *Létminimum 2007*; Budapest
- Központi Statisztikai Hivatal (2008b) *Laekeni indikátorok, 2007 – A társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítására szolgáló jelezőszámok*. Statisztikai Tükör; II. évf., 104. szám, 1-3. o.
- Kuznets, Simon (1955): Economic Growth and Income Inequality; *American Economic Review* 1-28. o.
- Ravallion, Martin (2009): *Why Don't We See Poverty Convergence?* World Bank Policy Research Working Paper, 4974
- Ravallion, Martin. – S. Chen (1996): *What Can New Survey Data Tell Us about Recent Changes in Distribution and Poverty?* World Bank Policy Research Working Paper, 1694
- Samman, Emma (2007): *Psychological and Subjective Well-being: A Proposal for Internationally Comparable Indicators*; Oxford Development Studies, 35. évf., 4. szám, 459-486. o.
- Seres Gyöngyi (2005): *Dél-Alföld régió szociális helyzetének elemzése*. Kapocs IV. évfolyam 4. szám.
- Siposné Nándori Eszter (2009): Elszegényedés Észak-Magyarországon. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, VI. évfolyam, 2. szám, 68-88. o.

- Spéder Zsolt (2002): *A szegénység változó arcai: Tények és értelmezések*; Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság; Századvég, Budapest.
- Van Praag, B. M. S. (1971): *The welfare function of income in Belgium: An empirical investigation*; European Economic Review, Vol. 2, 337–369. o.
- Vukovich Gabriella (2008): *A szegénységről a statisztika nyelvén*. DEMO-STAT Társadalomtudományi, Demográfiai, Statisztikai Szakértő Iroda. <http://szociologiaszak.uni-miskolc.hu/segédanyagok/Kikaszegenyek.ppt>
- Társadalmi Kirekesztés Elleni Bizottság (2006): *Helyzetelemzés a Szociális védelemről és társadalmi összetartozásról szóló Nemzeti Stratégiai Jelentés c. dokumentum 1. fejezetéhez*. www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=13838

Angol nyelvű összefoglalók / Summaries

Imre Lengyel – György Kocziszký

Preface

Our Journal has now entered its seven year, with the present first issue comprising papers on the comparison of the socio-economic situations in the regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary.

In addition, our intention is to present a selection of the works written as the result of the research work in the intellectual workshops of regional disciplines attached to these two regions (University of Szeged, Institute of Economics and Economic Development, and University of Miskolc, Institute of Global and Regional Economics).

Beyond the similarities (high rate of unemployment, low activity, lower than national average income relations, etc.) and differences (different economic structures, different soil and land potentials, etc.), the comparison is given a particular topicality by the fact that both regions are searching intensely for the way out in ways partly identical and partly different.

Both intellectual workshops are committed to play their roles in those efforts.

Imre Lengyel – Zsolt Fenyővári: Main Indicators of the Competitiveness of the Regions of Northern Hungary and the Southern Hungarian Plain

In the past decade, the spatial operation of the economy and society has undergone radical changes mainly due to globalisation processes. As a result, we have to re-evaluate earlier standpoints on the economic development and growth of the regions, on developing the economy and on regional policies. The elaboration of answers and responses to global developments and at the same time to the financial crisis has also accelerated in the European Union. The strategic paper, Europe 2020, adopted in June 2010, formulates a strategy of intelligent, sustainable and inclusive growth. Following an overview of new explanations of regional economic growth and the new objectives of the European Union, the paper looks at the main indicators of the competitiveness of the regions of Northern Hungary and the Southern Hungarian Plain together with those of their counties and small regions.

The paper attempts to analyse the impact of the economic crisis on poverty. In view of the fact that one of the accompanying phenomena of the economic crisis is a decline in economic performance, it seeks to answer the question to what extent this affects poverty. It seeks to prove that an economic decline contributes not only to a growing proportion of the society becoming impoverished, but significantly increases the depth of poverty as well. If this hypothesis is true, it is worth examining to what extent a unit of economic growth (or decline) decreases (or increases) the rate of the poor and the depth of poverty.

Miklós Lukovics – Péter Kovács – Imola Rittgasszer: Competitiveness of the Regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary

The paper undertakes to measure regional competitiveness by multi-variable data-analysis methodology focusing on the competitiveness of the small regions in the two regions. The measurement method is based on clear concepts and a closed logical system: it uses the unified definition of competitiveness as its basis and the selection of indicators is coordinated by a widely accepted demonstration model. The novelty in the method is constituted by building the selection of indicators and variable weighting on mathematical-statistical foundations, and thus minimizing the subjectivity of the analyst.

The study used 78 selected and weighted indicators to categorise the small regions of the two regions into types of competitiveness, and also determined the relative competitive rankings of these territorial units among the 174 small regions in Hungary. In the analysis cluster analysis, multi-dimensional scaling and main component analysis were used.

Zsolt Péter: An Examination of the Utilisation of Commercial Accommodation, with Special Regard to the Regions of Northern Hungary and the Southern Hungarian Plain

One of the priorities of the development of tourism is to increase the supply of accommodations. From the early 1990s to the present day, tourism in Hungary has produced significant achievements. Following a decline of some years, the number of bed nights has increased with almost undiminished force; however, the increase in the number of accommodations broke in 2004 and the figures for the past years show a clear decrease. The appearance of the two phenomena different also in space raises the necessity for examining the utilisation of accommodations. The paper seeks to answer how the changes in the territorial distribution of tourist turnover and the extent of improvements in the composition of accommodations different from regions and counties to regions and counties affected the utilisation of accommodations and where the surpluses and deficiencies in terms of efficiency appeared. The issue was examined by using the shift-share analysis, which is relatively infrequently used in the professional literature on tourism, and the findings were formulated on the basis of the figures and data for the years 2000 and 2008.

Zoltán Bajmócy – Izabella Szakálné Kanó: Analysis of the Innovation Capacity at Small Region Level. A Comparison of the Regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary

The paper analyses the innovation capacity of the regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary at aggregate small region level in a national comparison. Starting from the theory of innovation systems, it aims at capturing the efficiency of innovation systems at small region level. Multi-variable statistical methods were employed to develop the index of ‘Small Region Innovation Capacity’ (with the Hungarian abbreviation KIK-index) capturing the complexity of the innovation capacity: the four sub-indices measuring the fundamental elements of the innovation system, and the ten factors capable of capturing their underlying processes and thus the specifics of the regions. The analyses demonstrate that the regions do not form an organic unity in terms of innovation capacity, in reality they are a set of small regions having individual characteristics and not connected to each other in this sense.

György Málóvics: Measurement of Prosperity at Small Region Level. A Comparison of the Regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary

The paper analyses prosperity in the regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary at small region aggregate level in a national comparison. Starting from the results of prosperity economics, first an outline is given of the main dimensions of the theory of small region prosperity. After this theoretical foundation the prosperity dimensions used in the analysis and their related factors are presented. Finally a small region level prosperity evaluation of the two regions is presented together with their comparison on a national scale, with special regard to the regions of the Southern Hungarian Plain and Northern Hungary. The conclusions are: (1) the majority of small regions with relatively high prosperity is concentrated in Hungary along a north-west – south-east axis and (2) the two regions analysed can be described by significant regional differences in terms of prosperity.

Eszter Siposné Nándori: Contributions to Exploring the System of Relations between the Performance of the Economy and Poverty

Although there is no comprehensive information available on the social impact of the global crisis going on since October 2008, it is certain that economic decline, decrease in real income, large-scale cuts in jobs and rocketing instalments have made the lives of many people significantly harder. We know even less today about how the crisis and its consequences affect the most exposed groups of the society lacking cultural and economic capital in Hungary.

Szerzőink

Bajmócy Zoltán: PhD, egyetemi adjunktus; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

Fenyővári Zsolt: tanársegéd; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

Kovács Péter: PhD, egyetemi adjunktus; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete

Lengyel Imre: az MTA doktora, egyetemi tanár; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

Lukovics Miklós: PhD, egyetemi adjunktus; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

Málovics György: egyetemi adjunktus; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

Péter Zsolt: egyetemi adjunktus; Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

Rittgasser Imola: PhD hallgató; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete

Siposné Nándori Eszter: egyetemi tanársegéd; Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet

Szakálné Kanó Izabella: egyetemi tanársegéd; Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet

Szerzőink figyelmébe !

A szerkesztőség kéri a szerzőket, vegyék figyelembe az alábbi szempontokat:

- Maximálisan 35.000 karakter terjedelmű tanulmány közölhető. A tanulmány elejére öt soros összefoglalót kérünk, valamint 3-5 kulcsszó megnevezését.
- A szöveget fájlban kérjük leadni, lemezen vagy e-mailen. (MS WORD bármelyik változatában lementve.)
- Kb. 10-15 sorban rövid összefoglalót kérünk a tanulmányról angolul, valamint a cikkben szereplő ábrák és táblázatok címét is kérjük angolul.
- A táblázatokat megfelelően formázva a szövegbe építve kérjük. Számozással kell jelezni a szövegben elfoglalt pontos helyüket, címüket.
- Terjedelmi okok miatt kérjük, hogy egy tanulmányban legfeljebb 4-5 ábra szerepeljen.
- Az ábrákat (pl.: térképek, diagramok, rajzok, fényképek) és táblázatokat megfelelően formázva a szövegbe építve kérjük elküldeni. A fénymásolással, szkenneléssel készült ábrákat nem tudjuk elfogadni, mert a nyomda számára nem megfelelő a minőségük. Színes ábrák közlésére sincs módunk. Mindenképpen szükséges az ábrák és táblázatok külön számozása (pl.: 1. ábra; 2. ábra; 1. táblázat; 2. táblázat), s hivatkozásuk pontos feltüntetése a szövegközben, zárójelben, döntve: (*1. ábra*) vagy (*1. táblázat*).
- Az ábra címét az ábra alatt, középen elhelyezve, a táblázatok címét a táblázat fölött balra igazítva kérjük elhelyezni. Az ábrák és táblázatok alatt fel kell tüntetni a forrást is. Ha saját készítésű az ábra, akkor a „*Forrás: Saját szerkesztés, ill. Saját számítás.*” megnevezést kell használni.
- Az irodalmi hivatkozásokat minden esetben kérjük feltüntetni, a szerző *vezetéknévét* és a kiadását évét zárójelbe téve. Pl.: (*Conti 1993*). Pontos idézetnél az oldalszám is szükséges. Pl.: (*Conti 1993, 76*) vagy (*Conti 1993, 76-86*). A hivatkozások ne lábjegyzetként, hanem csak a fent leírt formában kerüljenek a szövegbe.
- *Az irodalomjegyzékben csak olyan tételek szerepeljenek, amelyekre a szövegközben hivatkozás található, s minden meghivatkozott irodalmat feltétlenül fel kell tüntetni az irodalomjegyzékben.*
- A jegyzeteket kérjük a szöveg végén, számozott formában elhelyezni. A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák, ne legyen bennük pl. ábramagyarázat, hivatkozás.
- A szöveg után kérjük beírni az irodalomjegyzéket, a következő alapformákban:
Könyv: szerző (megjelenés éve) A mű címe, a kiadó neve, a kiadás helye.
Folyóirat: szerző(k) (a megjelenés éve) A cikk címe. – A folyóirat neve. (Az évfolyam sorszáma), a szám sorszáma, a cikk kezdő és befejező oldalszáma.
Gyűjteményes kötetben szereplő cikk: szerző(k) (a megjelenés éve) A cikk címe. A gyűjteményes kötet címe. – Szerkesztő(k) neve (szerk. vagy ed(s), vagy Hrsg.), a kiadó neve, a kiadás helye, a hivatkozott írásmű kezdő és befejező oldalszáma.

Példák:

Cronaue, U. (1992) *Kommunale Unternehmen*. Erich Schmidt Verlag, Berlin.

Alchian, A.-Demsetz, II. (1972) Production, information costs and economic organisation. – *America Economic Review*, 2. 775-795. o.

Péteri G. (1991) Az önkormányzatok és oktatási intézményeinek viszonya, finanszírozási kérdések. – Kozma T. (szerk.) *Önkormányzat és iskola*. Oktatókutató Intézet, Budapest, 122-154.o.

Köszönjük !

Szerkesztőség